

Universitat
de les Illes Balears

#SOM
UIB

XXV JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

VII Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística

Coordinadora:
Francesca Latorre Sánchez

XXV JORNADA
D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

VII Seminari
de Metodologia en Toponímia
i Normalització Lingüística

Universitat de les Illes Balears

Servei Lingüístic

Govern de les Illes Balears

Conselleria de Cultura, Participació i Esports

Direcció General de Política Lingüística

XXV JORNADA

D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

VII Seminari
de Metodologia en Toponímia
i Normalització Lingüística

Coordinadora:
Francesca Latorre Sánchez

Palma, 11 de maig de 2012

© del text: els autors

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2017

Disseny: Direcció de l'Estratègia de Comunicació Interna i Promoció Institucional
de la Universitat de les Illes Balears.

Edició: Universitat de les Illes Balears
<<http://www.slg.uib.cat>>
Son Lledó. Campus universitari. Cra. de Valldemossa, km 7.5
07122 Palma (Illes Balears)

ISBN: 978-84-697-3129-1

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

ÍNDEX

PRÒLEG	9
Tema 1: TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS	11
— Cartografiar la toponímia històrica. Les seccions K i L de l'amillament de Sineu (1864) , per Andreu Ramis i Maria del Mar Taltavull	13
— La toponímia d'un mapa de la muntanya de Mallorca com a refugi de la població de l'illa (1594) , per Joan Bauzà i Antoni Ginard	49
Tema 2: ANTROPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS	71
— Els noms del bestiar del convent de Sant Domingo de Palma (1795-1820) , per Francesc Canuto	73
Tema 3: TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS	119
— Els talassònims de sa Ràpita , per Antoni Miquel Lucas i Antoni Ordinas	121
— Rotes i roters a la toponímia llucmajorera , per Cels Calviño i Joan Clar	129
— Els noms de les varietats tradicionals d'algunes espècies hortícoles a Mallorca , per Jaume Fornés i Antoni Ordinas	145

Pròleg

El Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears publica, un any més en format digital, el recull de comunicacions presentades a la jornada anual d'antroponímia i toponímia que es va dur a terme a la Universitat de les Illes Balears el dia 11 de maig de 2012. Aquesta edició, juntament amb tots els altres llibres que contenen les comunicacions i ponències presentades a les diferents jornades i seminaris, formen la col·lecció Sèrie Jornades, considerada de gran importància en aquest àmbit.

En aquest volum, s'hi publiquen els treballs que es varen presentar a la XXV Jornada d'Antroponímia i Toponímia – VII Seminari de Metodologia en Toponímia i Normalització Lingüística. Les diferents opinions, els punts de vista i continguts que s'hi recullen són de responsabilitat exclusiva dels comunicants.

En concret, s'hi apleguen sis comunicacions, dividides en tres seccions, seguint l'ordre com es presentaren en el moment de la jornada. En el primer bloc, centrat en els treballs sobre toponímia des d'un punt de vista històric, s'hi troben la comunicació d'Andreu Ramis i Maria del Mar Taltavull, «Cartografiar la toponímia històrica. Les seccions K i L de l'amillament de Sineu (1864)»; i el treball de Joan Bauzá i Antoni Ginard, amb el títol «La toponímia d'un mapa de la muntanya de Mallorca com a refugi de la població de l'illa (1594)». El segon bloc conté l'estudi de Francesc Canuto que duu per títol «Els noms del bestiar del convent de Sant Domingo de Palma (1795-1820)», comunicació centrada en l'antroponímia des d'un caire filologicohistòric. El darrer apartat, sobre aspectes geogràfics dels topònims, reuneix tres comunicacions: «Els talassònims de sa Ràpita», dels autors Antoni Miquel Lucas i Antoni Ordinas; «Rotes i roters a la toponímia Il·lucmajorera», comunicació de Cels Calviño i Joan Clar; i, per acabar, «Els noms de les varietats tradicionals d'algunes espècies hortícoles a Mallorca», de Jaume Fornés i Antoni Ordinas.

Des dels inicis de la llarga història de les jornades fins avui, som conscients que l'interès per la toponímia i l'onomàstica ha anat en augment, pel fet que al principi eren unes reunions quasi familiars, mentre que actualment s'ha arribat a un punt en què més d'un centenar d'assistents gaudeixen i comparteixen les comunicacions elaborades pels professors, estudiosos o companys. Les jornades compten amb la col·laboració i participació dels membres dels departaments de Geografia i de Filologia Catalana i Lingüística General.

Consideram que tots aquests treballs de recerca, juntament amb la tasca diària del Gabinet d'Onomàstica, ajuden a completar les funcions del Gabinet d'investigar i assessorar sobre qüestions onomàstiques (toponímia i antroponímia), contribueixen a difondre i promociónar la normalització lingüística en el camp de l'antroponímia (noms de pila i cognoms) i de la toponímia (toponímia urbana i rural i cartografia), i al mateix temps ajuden a donar a conèixer i divulgar els treballs que es fan en aquests camps. Volem agrair també la participació de comunicants, assistents i altres persones que han col·laborat a dur a terme aquesta trobada.

Mallorca, febrer de 2017

Tema 1

ANTROPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS

Cartografiar la toponímia històrica. Les seccions K i L de l'amillament de Sineu (1864)

Andreu Ramis Puig-gròs i Maria del Mar Taltavull Manchado

L'objectiu de la comunicació és, per una part, la recuperació i anàlisi toponímica de l'*Amillaramiento de la riqueza rústica, urbana y pecuaria de Sineu* (1864) i, per l'altra, la transposició cartogràfica d'aquest sobre el *Plano Geométrico del Término Jurisdiccional de Sineu* (1858). A tall de prova pilot, presentam el cas de les seccions K i L, situades a l'extrem occidental del terme (que actualment es troben dins Llorito), del plànol aixecat per Pedro Moreno i Ramírez. Des del punt de vista metodològic, s'ha georeferenciat el mapa de 1858 i, sobre aquest, s'han localitzat i digitalitzat cada una de les parcel·les que apareixen identificades amb el corresponent número a l'amillament, incloent-hi el topònim històric.

1. Les fonts

Les Illes Balears disposen d'un patrimoni cartogràfic i documental de valor excepcional. Aquesta afirmació esdevé especialment significativa si ens referim a la segona meitat del segle XIX, tot i que aquesta riquesa no s'ha valoritzat fins fa molt poc temps. Gràcies a la tossuderia del professor Vicenç M. Rosselló Verger i de Francesca Rotger (2011) tenim a l'abast un tresor de plànols parcel·laris de bona part dels municipis de les Illes, amb escassos paral·lels a la resta de l'Estat.

En el nostre cas, raons de veïnatge i amistat ens permeteren fer un cert seguiment ante quem de l'ingent projecte del professor Rosselló. De fet, pel que fa a Sineu, poguérem resseguir, impotents, el naufragi de la còpia local del *Plano topográfico del distrito jurisdiccional de Sineu...* i la recerca de la còpia, sortosament conservada, del *Plano geométrico del término jurisdiccional de Sineu levantado bajo la dirección del geómetra D. Pedro Moreno Ramírez. Año 1858*. Es tracta d'un plànol a escala 1 : 10 000, manuscrit sobre paper entelat i custodiat a l'Institut Geográfico Nacional. Servicio de Documentación Geográfica y Biblioteca (D-7-5) de Madrid. Està signat per Pedro Moreno i Ramírez i datat el 31 d'agost de 1858. A més de l'etiqueta del títol, l'escala gràfica i la signatura, presenta tres taules: Resumen por clases de cultivos, Resumen de la Riqueza Contribuyente i Resumen por secciones.¹ Té vint-i-tres seccions (A-V) que, sumades, assoleixen 9.442 quarterades, 3 quartons i 65 destres (6.707 hectàrees, 41 àrees i 21 centiàrees). Abasta el terme de Sineu i, lògicament, el terme de Llorito, amb les seccions H, I, J, K, L, M i part de la N.

La diligència del professor Rosselló i l'interès de l'Ajuntament de Sineu feren possible dis-

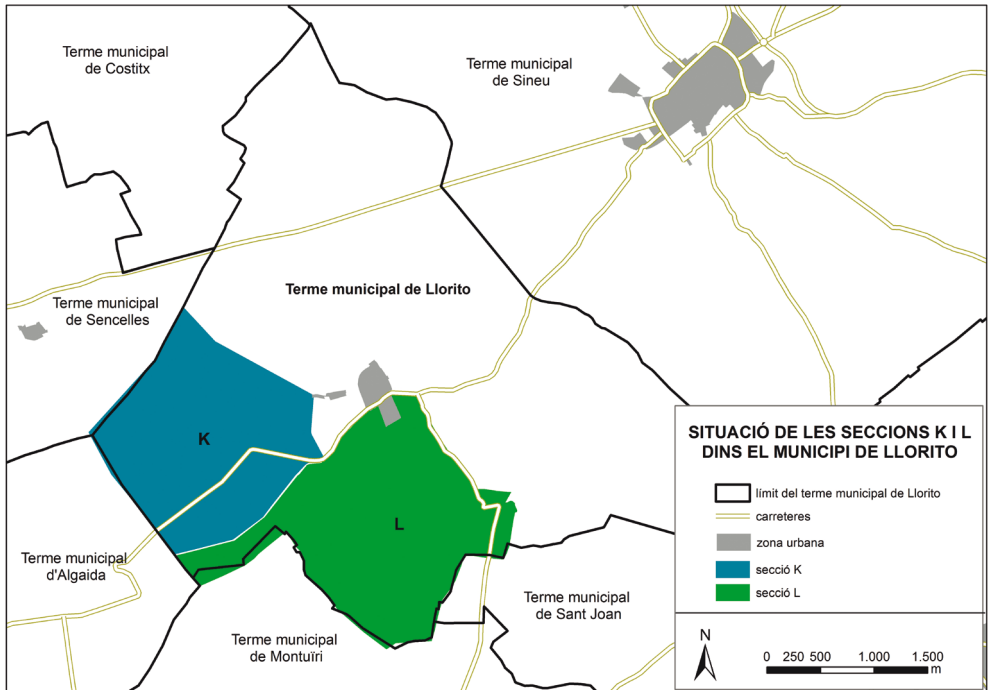
¹ Una acuradíssima descripció, tant de la còpia malparada com de l'exemplar conservat a Madrid, així com una reproducció reduïda d'aquest, les podeu trobar a Rosselló Verger, V. M.; Rotger Moyà, F., 2011: 168-171.

posar, des de 2008, d'una còpia digital del plànol signat per Pedro Moreno y Ramírez el 31 d'agost de 1858. El potencial documental i les possibles recerques a partir del plànol restaren oberts, i les curolles per treballar-ne algunes possibilitats romangueren aparcades per manca de temps.

Una de les opcions que es presentaven era la de completar l'escassa presència toponímica del plànol amb la que identificava gairebé la totalitat de les parcel·les integrades a la llista de propietaris de l'*Amillaramiento de la riqueza rústica, urbana y pecuaria de Sineu* (1864) que ja havíem tengut oportunitat de treballar en alguna altra ocasió (Ginard Bujosa, A.; Ramis Puig-gròs, A., 2008: 192-193, 232-233 i 280-285).

Des del punt de vista documental, l'amillament està integrat per tres volums —conservats a l'Arxiu Municipal de Sineu (AMS)— que corresponen al *Pueblo de Sineu. Amillaramiento de la riqueza rústica, urbana y pecuaria de dicho pueblo, i inventarien les propietats de: 1. Vecinos 1864, 2. Vecinos de Llorito 1864, i 3. Forasteros 1864*. El primer volum correspon als propietaris residents a Sineu, el segon reuneix els propietaris lloritans, i el tercer, els propietaris forans (generalment, grans propietaris de Ciutat, però també petits propietaris dels municipis confrontants: Sant Joan, Montuïri, Algaida, Sencelles i Costitx). Als tres volums es llisten els propietaris per ordre alfabètic. La informació continguda per a cada un dels propietaris és la següent: número de registre, nombre de finques; nom dels interessats i objecte de la imposició; extensió en quarterades, quartons, destres i fraccions amb equivalència d'hectàrees, àrees i centiàrees; els productes íntegres en reals i cèntims; baixes per despeses naturals en reals i cèntims; el producte líquid imposable; els partícips en aquest producte líquid subjectes personalment a la contribució per la quantitat que se'ls fixa: propietaris i colons en rals de billó i cèntims.

Atesa la selecció de les seccions K i L, situades a l'extrem occidental del terme, s'ha fet un buidatge exhaustiu del volum corresponent als veïns de Llorito, encara que s'ha completat amb el dels veïns de Sineu i el dels propietaris forans (*Forasteros*). El volum corresponent als veïns de Llorito conté 344 propietaris.

Mapa 1. Situació de les seccions K i L dins el municipi de Llorito

2. La metodologia

Presentam els topònims en una taula en què es recull la informació següent:

1. A la primera columna incorporam el topònim ajustat a normativa, que és el que es trasllada a la cartografia. Si hi ha dues o més localitzacions clarament diferenciades, al final s'ha afegit un número entre parèntesis. A continuació, en cursiva i entre parèntesis, es reproduïxen les distintes variants gràfiques.
2. A la segona columna, reproduïm la llista de parcel·les amb la constatació de la recurrència de cada topònim. Es recullen les reiteracions numèriques, que probablement corresponen a parcel·lacions no traslladades al parcel·lari (l'amillament és posterior). Els números apareixen separats per coma quan són correlatius, quan hi ha canvi de bloc se separen per punt i coma (;). Incorporam la totalitat d'ocurrències de cada un dels topònims, fins i tot les repeticions, amb la voluntat de constatar la denominació per part d'un major nombre de propietaris que, suposadament, degueren ser els informadors.
3. El nombre de parcel·les que són designades amb el mateix topònim (incloses les variants).
4. Columna d'observacions.
5. L'extensió en m² que abasta cada topònim.
6. L'extensió mitjana de cada una de les parcel·les integrades en una unitat toponímica.

Taula 1. Topònims localitzats a la secció K

SECCIÓ K					
Topònim (variants)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Ca na Monja (<i>Ca ne Monje</i>)	981, 982	2	Actualment fora d'ús	13972	6986
Camp Roig, el	1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034	6		42717	7120
Can Ferrer (1)	952	1	A la Casa Nova	19146	19146
Can Portolà (<i>can Portelá</i>)	1003, 1004	2	Actualment fora d'ús	21150	10575
Casa Nova, la (<i>la Casanova,</i> <i>la Casa nova</i>)	896, 897, 898; 944; 969, 971; 995, 996; 998, 999, 999, 1000; 1044; 1045; 1048; 1050, 1050; 1062, 1063; 1068	20		158317	7916

SECCIÓ K					
Topònim (variants)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Comuna, la	886	1		1314684	1314684
Cova, la	979; 1002; 1022; 1026, 1027, 1028	6		110931	18489
Mitjà Llarg, el (<i>el Mitjà Llarg,</i> <i>el Mitja Llerch</i>)	1059, 1060	2	Actualment fora d'ús	13320	6660
Mitjà, el (<i>el Mitjà</i>)	1061	1	Actualment fora d'ús	2765	2765
Pleta, la	1073, 1074	2		10200	5100
Ras, el	960, 961; 967, 968	4		14422	3606
Riba, la [sic]	993	1	Error de posició	3579	3579
Rota de la Cova, la	1064; 1069	2		34454	17227
Rota del Lli, la	1036, 1037	2	Actualment fora d'ús	16815	8408
Rota del Revell, la (<i>la Rota del Ravell</i>)	887	1	Actualment fora d'ús	13685	13685
Rota del Tancat, la	984, 985, 986; 1001	4		35426	8857
Rota, la (1)	903, 904; 908, 909, 910, 911, 912, 912, 913, 914, 916, 917, 918, 920; 922, 924, 925, 926, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932; 951; 992; 1017, 1018, 1019, 1020, 1021; 1023, 1025; 1035; 1038; 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1043; 1044, 1044; 1046; 1049; 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058; 1066, 1067; 1070, 1070, 1071, 1072; 1075	55	A la Casa Nova	447821	8142
Son Bauló	939, 940, 941, 942, 943, 943	6		22644	3774

SECCIÓ K					
Topònim (variants)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Son Pèl (<i>Son Pel</i>)	888, 889, 890, 890, 891, 892, 893, 894, 895; 899, 900, 901, 902; 905, 906, 907; 915, 921	17		134826	7931
Tanca, la (1) (<i>el Tencat, el Tancat</i>)	933, 934, 935, 936, 937, 938, 938; 945, 946, 947, 948, 948, 949; 953, 954, 955, 956, 956, 957, 959; 962, 963, 964, 965, 966; 972, 973, 974, 975, 976, 978; 980; 983; 987, 988, 989, 990, 991; 996, 997; 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016	43	A la Casa Nova	341605	7944

Taula 2. Topònims localitzats a la secció I

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Ca mon Avi	1424	1	Actualment fora d'ús	3890	3890
Ca na Martina [sic]	1155	1	Vegeu la taula 3		
Ca na Pujola (<i>Can Pujola</i>)	1350,1351	2		4326	2163
Ca na Vica (<i>Ca ne Vique, Ca Na Vica, Ca ne Vica</i>)	1377, 1378, 1379, 1380, 1381	5	Actualment fora d'ús	9831	1966
Camí de Son Font, el	1367, 1367	2	Error de transcripció per sa Font		

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Camí dels Frares, el	1427	1		4272	4272
Camp de Pina, el (<i>el Camp del Pinar</i>)	1080, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088	10		97368	9737
Camp Petit, el (<i>el Camp Patit</i>)	1273	1	Vegeu la taula 3		
Can Bomba	1477	1	Actualment fora d'ús	3689	3689
Can Ferrer (2) (<i>Son Ferrer</i>)	1751, 1751, 1752, 1753, 1754	5	A Llorac	28724	5745
Can Fesol (<i>Can Fasol, Son Fasol</i>)	1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149	6		17787	2964
Can Jueu	1447	1	Vegeu la taula 3		
Can Pau	1395	1		5194	9194
Can Pelai (<i>Can Pelay, Son Pelay</i>)	1318, 1319, 1320	3	Actualment fora d'ús	19738	6579
Can Pelea	1492	1	Actualment fora d'ús	1869	1869
Can Reüll (<i>Can Reull</i>)	1542	1	Actualment fora d'ús	5575	5575
Can Vanrell	1302, 1303, 1304; 1308;	4	Actualment fora d'ús	13726	3431
Cantó, el (<i>lo Cantó</i>)	1290, 1291, 1292, 1293, 1294; 1299, 1300, 1301	8	Ús molt restringit	17198	2150
Cas Frares (<i>Los Frares</i>)	1444, 1445; 1447, 1447, 1447, 1448, 1448; 1450, 1451, 1452, 1453	11	Referència explícita a les terres del convent	82664	7515

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Casa Nova, la <i>(la Casanova, la Casa nova)</i>	1076, 1077, 1078, 1078; 1090, 1091, 1093; 1202, 1203, 1204, 1204, 1205, 1206; 1208; 1211, 1212, 1213; 1216; 1219, 1220, 1221, 1221; 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232; 1266;	33		223520	6773
Caseta Baixa, la <i>(la Caseta Baxa)</i>	1343	1	Actualment fora d'ús	2448	2448
Caseta, la (1)	1288; 1298; 1305; 1361; 1471	5	A la Font	49709	9942
Caseta, la (2)	1718	1	A Son Miralles	9723	9723
Castellassos, els <i>(Castellassos, los Castellassos, los Castellassos)</i>	1254; 1398, 1399, 1400;	3	1254 parcel·la no localitzada	8251	2750
Cortó, el <i>(es Cortó)</i>	1307	1		1210	1210
Costa, la <i>(la Costé)</i>	1306, 1306; 1423; 1454, 1455; 1458; 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474; 1476; 1478; 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491; 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509;	45		105021	2334

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Creueta, la (<i>la Craveta</i>)	1440, 1441, 1442, 1443, 1444	5	Actualment fora d'ús. Una anotació a la primera ocurrència com <i>la Sini</i> , fa referència a l'actual <i>Sinia</i> <i>d'en Beatet</i> . Topònim documentat com <i>la Creu</i> <i>d'en Climent</i> des de 1635	8346	1669
Figueral, el	1218; 1222; 1233, 1234, 1235, 1236;	6		95518	15920
Font de la Sort, la	1437	1	Fa part de la Font amb un determinant per contaminació	2757	2757
Font Figuera, la	1397; 1567, 1568	3		8839	2946
Font, la (Son Font)	1315, 1316; 1367, 1367, 1341, 1342; 1383, 1394, 1385, 1386, 1387, 1388; 1390, 1391, 1392, 1393, 1394; 1396; 1401, 1402; 1404, 1405, 1406; 1410; 1413; 1416; 1420, 1421, 1422; 1430; 1432; 1425; 1436; 1438, 1439; 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537; 1539, 1540, 1541	42	Les parcel·les 1390, 1420 i 1435 apareixen amb el nom de Son Font	134248	2983

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Font, la [sic]	1150	1	Error de posició? Segurament tot és Son Bauló o Can Fesol	1096	1096
Fonteta, la	1312	1		1619	1619
Llorac (<i>Son Horrach</i>)	1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526; 1742, 1743, 1744, 1745; 1747, 1748, 1749, 1750; 1755, 1756	27	Interpretem que el nom assignat a la parcel·la 1513 (<i>Son Horrach</i>) és un error de transcripció	246066	9114
Molí, el	1528, 1529	2	Actual <i>Molí d'en Nina</i>	21643	10821
Pletó, el (<i>el Plató</i>)	1757	1	A Llorac	6448	6448
Poll, el	1407, 1407; 1409, 1410, 1411	4	Actualment fora d'ús. Una doble anotació a la primera ocurrència indica <i>sa Costa</i> . La denominació <i>Son Pèl</i> per a la parcel·la 1409 ens sembla un error, el topònim correcte seria el Poll	5523	1381
Pont, el	1289	1	Actualment fora d'ús	1934	1934

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Pou, el	1337; 1408	2	Possible error de transcripció. La segona parcel·la està lligada <i>al Poll</i>	5407	2703
Rota del Revell, la	1139	1	Actualment fora d'ús	4881	4881
Rota, la (1)	1089	1	A la Casa Nova	8975	8975
Rota, la (2)	1457	1	A la Font	1916	1916
Sínia, la	1237; 1239	2	Correspon a l'actual Sínia de les Beates	16067	8033
Son Bauló (1)	1136, 1137, 1138, 1140, 1141, 1142, 1151, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1176, 1177, 1178, 1178, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193; 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1238, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1263, 1264; 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287;	84		517599	6162
Son Bauló (2)	1415; 1719, 1720	3	Possible error. Allunyats de la resta	7257	2419

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Son Bauló Petit (<i>Son Baulo Patit</i>)	1173, 1174, 1175; 1267, 1268;	5		8899	1780
Son Busquets	1564; 1566; 1571	3	Error de posició, parcel·les 1566 i 1571 no localitzades	4950	4950
Son Daviu (<i>can Daviu</i>)	1705, 1706, 1707, 1708, 1709, 1710; 1725, 1726, 1727, 1728, 1729; 1731, 1732, 1733, 1734, 1734, 1735, 1736, 1737, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741	24		88059	3669
Son Florit	1094; 1096, 1097; 1099, 1100, 1101, 1102, 1103;	8		27990	3499
Son Fontanet	1126; 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1134, 1135;	10	Correspon a l'actual Can Fontanet	28671	2867
Son Fred (<i>Son Fret</i>)	1531	1	Possible error de posició	4190	4190
Son Garcies (<i>Son Gacias</i>)	1155	1	Vegeu la taula 3	2853	2853

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Son Miralles (<i>Son Mirallas,</i> <i>Mirallas</i>)	1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551; 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563; 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1582; 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599; 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617; 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625; 1629, 1630, 1631; 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1662, 1663, 1664, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1678; 1681, 1681, 1682, 1683; 1687, 1688, 1689; 1703, 1704; 1711, 1712, 1713; 1715, 1716, 1717; 1721, 1721; 1723-1724	135		543886	4029

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Son Miralles [sic]	1126		Vegeu la taula 3		
Son Pèl (<i>Son Pel</i>) [sic]	1409		La denominació <i>Son Pèl</i> per a la parcel·la 1409 ens sembla un error, el topònim correcte seria el Poll		
Son Pixedis (<i>Pixedis</i>)	1104, 1105, 1106, 1107; 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119; 1121, 1122, 1123, 1123, 1124, 1124, 1124, 1124, 1124, 1125; 1127, 1128; 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165	33		131876	3996
Son Poquet (1)	1296, 1297	2	Actualment fora d'ús. Situat a la Font	3188	1594
Son Poquet (2) (Poquet)	1565; 1569; 1572, 1573, 1574, 1575, 1576	2	Actualment fora d'ús. Parcel·les 1572, 1573, 1574, 1575 i 1576, no localitzades. Situat a Son Miralles	3195	1597
Son Poquet (3)	1527	1	Actualment fora d'ús. Situat a Llorac	79463	79463
Son Ros	1684, 1685, 1686, 1687	4	Actualment fora d'ús	18361	4590
Son Vent (1)	1099	1	Vegeu la taula 3		

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Son Vent (2)	1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699; 1702	11		42038	3822
Sort Capona, la (Sort Capona)	1426; 1428; 1434; 1456; 1459, 1460, 1460, 1460, 1460, 1461, 1462, 1463;	12	Actualment fora d'ús	42327	3527
Sort de na Guala, la (la Font de na Guala, la Sort de Na guala, la Tanca de na Guala, la Sort de ne Guala)	1352, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366; 1369, 1370, 1371, 1372; 1376; 1417;	21	Actualment fora d'ús, la parcel·la 1417 és l'única al costat de llevant del camí de la Font	35448	1688
Sort, la	1309, 1310, 1311; 1313, 1314; 1317; 1340;	7		15598	2228
Sort, la	1375; 1403; 1418, 1419; 1429, 1430, 1431; 1433; 1446, 1446, 1446, 1446;	12	Aquestes ocurrències, per la numeració, podrien fer referència a la Sort de na Guala i a la Sort Capona	13299	1108
Talaia, la (la Talaya)	1618; 1627	2		11165	5582
Tanca, la (2) (el Tancat)	1335, 1336, 1337; 1338, 1339; 1344, 1345, 1346, 1347; 1349, 1349; 1373, 1374;	12	A la Font	36431	3036
Tanca, la (3)	1152, 1153, 1154; 1156, 1156, 1157, 1158, 1159, 1159; 1166, 1167; 1200, 1200, 1201; 1207, 1208, 1208; 1208, 1209, 1210; 1214; 1217;	22	A Son Bauló	87219	3964

SECCIÓ L					
TOPÒNIM (VARIANTS)	Parcel·les	Nre. de parcel·les	Observacions	Extensió	Extensió mitjana
Tanques, les (<i>las Tancas</i>)	1722	1		3366	3366
Tanqueta, la	1108	1		6969	6969
Tres Quartons, els (<i>los Tres Cortons</i>)	1423	1		5822	5822
Vela, la	1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334;	14		19615	1401
Violes, les (<i>las Violas</i>)	1412; 1414	2	Ús molt restringit	3438	1719

Com a incidència cal comentar que hi ha parcel·les que apareixen dues i més vegades, a voltes amb el mateix topònim i a voltes amb topònims diferents. En el cas de parcel·les que tenen el mateix topònim hem optat per reflectir-ho només a la taula, on trobam, per exemple, el cas de la parcel·la L-1124, que apareix fins a 5 vegades amb el topònim Son Pixedis, o el cas de la parcel·la L-1446, que apareix 4 vegades com sa Sort. En el cas de parcel·les que apareixen amb dos topònims diferents, s'ha optat pel topònim majoritari o la predominança veïnal, segons la taula 3.

Taula 3. Parcel·les amb topònims diferents

Parcel·la	Incidència	Topònim escollit	Criteri
K-956	Consta amb dos topònims: El Tancat La Tanca	El Tancat	Predomini veïnal
K-996	Consta amb dos topònims: El Tancat La Casa Nova	La Casa Nova	Predomini veïnal
K-1044	Consta amb tres topònims: La Rota (2) La Casa Nova (1)	La Rota	Predomini veïnal
L-1099	A la llista de propietaris locals apareix «Son Vent» i al de forasters «Son Florit»	Son Florit	Predomini veïnal

Parcel·la	Incidència	Topònim escollit	Criteri
L-1126 i 1128	Consta amb dos topònims: Son Fontanet, Son Miralles	Son Fontanet	Predomini veïnal. A més, Son Miralles pareix una errada perquè és bastant lluny
L-1144 a L-1149	Consten dos topònims: Can Fasol, Son Fasol	Can Fesol	Es conserva i és viu el topònim Can Fesol
L-1155	A la llista de propietaris locals apareix «Ca na Martina» i a la de forasters «Son Gacias»	Son Garcies	Ca na Martina sembla una errada i actualment es conserva el topònim de Son Garcies
L-1173 i L-1174	Consta amb dos topònims: Son Bauló, Son Bauló Petit	Son Bauló Petit	Aleatori
L-1208	Consta amb 4 topònims: La Tanca (3), La Casa Nova (1)	La Tanca	Als voltants es troben els dos topònims indistintament i la Tanca té majoria 3-1
L-1273	Consta amb dos topònims: Son Bauló, El Camp Patit	Son Bauló	Predomini veïnal
L-1318, 1319 i 1320	Consten dos topònims: Son Pelay (2), Can Pelay (1)	Son Pelai	Majoria 2-1
L-1350 i 1351	Consten dos topònims: Ca na Pujola, Can Pujola	Ca na Pujola	Aleatori. També pot ser que segons el sexe del propietari canviï el topònim. Actualment <i>Ca na Pujola</i>
L-1407	Consta amb dos topònims: Es Poll [sa Costa], El Poll	El Poll	Predomini veïnal
L-1410	Consta amb dos topònims: La Font, El Poll	El Poll	Predomini veïnal
L-1423	Consta amb dos topònims: La Costa, Los Tres Cortons	La Costa	Los Tres Cortons són la superfície
L-1447	Consta amb 4 topònims: Los Frares (3), Can Jueu (1)	Los Frares	Majoria 3-1 i predomini veïnal. Can Jueu és topònim únic
L-1531	Consta amb dos topònims: Son Fret, La Font	La Font	Predomini veïnal. A més, Son Fred pareix una errada
L-1687	Consta amb dos topònims: Son Miralles, Son Ros	Son Miralles	Topònim més antic i amb major importància.

Com es pot veure a les observacions de les taules 1 i 2, hi ha un total de 8 parcel·les no localitzades al mapa de 1858 (1254, 1566, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576), així com algunes parcel·les que consten dues vegades (L-1093, L-1337 i L-1362); i a la llista de l'*Amillaramiento* no s'han localitzat totes les parcel·les del mapa cadastral, sinó que n'han mancat 47 d'un total de 870, xifra que suposa un 5,4 per cent.

3. Els topònims

Com ja hem esmentat, un dels objectius d'aquest treball és la identificació dels topònims a l'Amillarament i la posterior localització sobre el plànol geomètric de 1858. En aquest sentit, en el conjunt de les seccions K i L s'han identificat un total de 78 topònims amb 102 variants que, en el corpus documental, es van repetint fins a un total de 868 recurrències.

Aquests topònims s'han tractat a partir de la transcripció de cada una de les recurrències aparegudes a la documentació i s'han identificat amb el propietari de cada una de les parcel·les denominades. Al mateix temps s'han localitzat a partir de la secció i el número de parcel·la, i se n'ha fet constar l'extensió. S'ha de dir que el document està redactat en castellà i, per tant, els mots estan lluny de l'ajustament normatiu. Per aquesta raó, hem optat per adaptar cada un dels topònims a la forma estàndard. Tot i així, a efectes documentals, hem incorporat la transcripció literal de cada una de les variants recollides.

30 | Una de les qüestions significatives, a partir de la recurrència, és el nombre de propietats que són designades per un mateix nom. En el cas de la secció K, els resultats són il·lustratius: *la Rota* (55), *el Tancat* (41), *la Casa Nova* (20) i *Son Pèl* (17) són els que designen un major nombre de propietats. La resta de noms assoleixen un total de 6 recurrències o menys. A la secció L, els topònims que abasten un major nombre de propietats són *Son Miralles* (135), *Son Bauló* (84), *la Costa* (45), *la Font* (40) i *la Tanca* (22).

Altrament, hem tengut en compte la superfície real que designa cada un dels topònims. En aquest sentit, els topònims de major abast són *la Comuna* (1.314.684 m²), *Son Miralles* (543.886 m²), *Son Bauló* (517.599 m²), *el Tancat* (465.255 m²), *la Rota* (447.821 m²), *la Casa Nova* (381.837 m²), *Llorac* (246.066 m²), *Son Pèl* (134.826 m²), *Son Pixedis* (131.876 m²) i *la Font* (128.544 m²). A partir d'aquestes dades, tant pel que afecta el nombre de propietats com pel que fa a l'extensió denominada, són les propietats històriques d'origen medieval o algunes de les seves parts les que marquen la tendència pel que fa a la predominança toponímica. El genèric *la Rota* (amb els seus variants) destaca, així mateix, com a denominador predominant per nombre de propietats afectades i palesa la importància socioeconòmica del fenomen històric de l'establiment i l'accés a la propietat.

L'extensió mitjana de les parcel·les de la secció K és de 10,4 quarterades si es té en compte la Comuna, que distorsiona la realitat, ja que, si no la computam, la mitjana és d'1,2 quarterades. A la secció L la mitjana és de 5.547 m² (0,8 quarterades) per parcel·la, de manera que hi ha una predominança de la petita propietat, a la qual fan referència, a més, la majoria dels topònims (*la Rota*, *el Tancat* / *la Tanca*, *la Sort*...). Aquest fet dificulta extraordinària-

ment la mecanització i la racionalització dels conreus, la qual cosa origina una rendibilitat agrària molt baixa.

Una altra dada a considerar és la densitat toponímica que deriva del buidatge de l'Amillament: 12,6 topònims per km² i, si tenim en compte les recurrències, a partir de les denominacions de cada una de les parcel·les tendríem 140,2 noms de lloc per km².

3.1. La classificació semàntica

Geotopònims (2%)

Només en tenim dos casos: *la Cova*, que, per la localització, podria fer referència a la Cova des Gomiles o a l'antiga propietat dita la Cova Fornera. L'altre cas és *el Camp Roig*, que molt probablement deu el determinant a la coloració del sòl, majoritàriament conformat per call vermell.

Orònims (4%)

En tenim tres exemples, un dels quals (*la Riba*), gairebé amb tota seguretat, està erròniament localitzat dins la secció K. Els altres dos són *la Costa* i *el Ras*. Tots tres es mantenen com a topònims vius i prou coneguts.

Hidrònims (6%)

A excepció del *Pou*, la resta d'hydrònims documentats fan part del conjunt toponímic originat a partir de *la Font Figuera*, que amb el temps ha donat lloc a la designació de la petita possessió annexa d'origen medieval i, amb posterioritat, el camí anteriorment conegut com a camí dels Joncs i bona part de les terres annexes: *la Font de la Sort*, *la Font*, *la Fonteta*, etc.

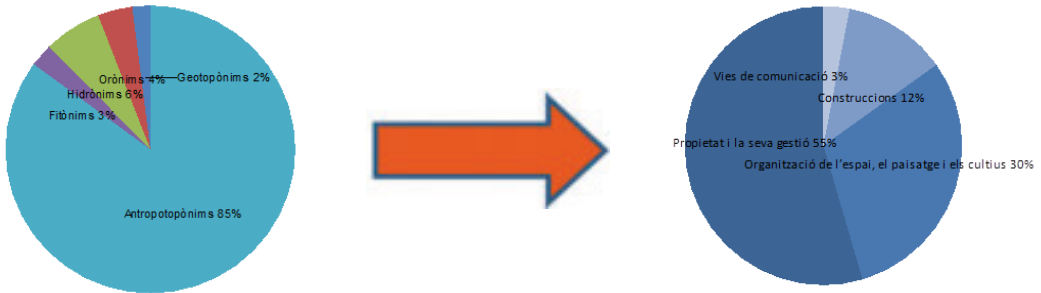
Fitònims (3%)

A més de les dues referències explícites: *el Poll* (*Populus alba*) i *les Violes*, s'han de considerar alguns determinants com els de *la Rota del Revell* i *la Rota del Lli*.

Antropotopònims (85%)

En aquest grup, aclaparadorament majoritari, hom hi classifica tots aquells noms de lloc que tenen l'origen en l'acció antròpica, en l'acció humana que al llarg dels segles ha transformat el territori, ha conformat el paisatge i ha ajustat l'entorn a les seves necessitats. En aquest ampli conjunt feim una subdivisió tot tenint en compte els topònims relacionats

amb la propietat i la seva gestió, l'organització de l'espai, el paisatge i els cultius, les construccions i les vies de comunicació.

Gràfic 1. Classificació semàntica

La propietat i la seva gestió

Entre els antropotopònims, els que tenen una major representació, amb un significatiu 55%, són els que fan referència a la propietat i la seva gestió. Aquesta situació sembla òbvia en un sistema de denominació propi d'un territori intensament parcel·lat, fruit d'un procés d'establiment en petita propietat. En aquest bloc tenim tres grups significatius:

1. La propietat comunal, representada per *la Comuna*, com a entitat singular i única que, a més, per la seva extensió (185 quarterades) és la major propietat de les seccions estudiades. Des del punt de vista toponímic no presenta dificultats interpretatives semàntiques o formals. Històricament documentada des de 1395 (Ginard; Ramis, 2010: 113). El topònim perviu amb l'article derivat d'*ipse*: *sa Comuna*.

2. La propietat privada, amb els marcadors *can* i *son*, constitueix el grup més nombrós de denominadors. Des d'un punt de vista cronològic, sembla que els topònims encapçalats per l'aglutinació *ço* d'en podrien identificar les propietats més antigues (*Son Bauló*, *Son Miralles*), encara que la nòmina s'amplia considerablement amb altres casos que, formalment, es constitueixen per la unió de la partícula i un nom propi (*Son Pixedis*), un llinatge (*Son Bauló*, *Son Bauló Petit*, *Son Busquets*, *Son Daviu*, *Son Florit*, *Son Font*, *Son Fontanet*, *Son Miralles*, *Son Poquet*) o un malnom (*Son Fred*, *Son Pèl*, *Son Ros*, *Son Vent*).

Pel que fa als denominadors conformats per la partícula *ca*, *ca na*, *can* o *cas* + un determinant, en tenim una representació significativa. Entre els determinants hi ha casos de noms propis (Martina, Pau, Pelai), però la majoria es conformen a partir de llinatges i malnoms (Monja, Pujola, Vica, Bomba, Ferrer, Jueu, Fesol, Pelea, Portolà, Reüll, Vanrell). El cas singular de *Cas Freres* té l'origen en terres del convent de dominics de Nostra Senyora de Loreto. D'aquest conjunt es mantenen pocs topònims, i *Can Fesol* n'és l'excepció. En el cas de *Can Jueu*, i deixant de banda que possiblement és un error de localització, la forma comuna i

encara en ús és *Camp Jueu* > *Camp Jeu*. Fora dels topònims que designen propietat conformats mitjançant les partícules *can* i *son*, tenim *Llorac*, una alqueria documentada el 1436 (Ginard; Ramis, 2010: 85).

3. L'origen de la propietat en l'establiment queda reflectit en el genèric *rota* i els seus derivats a partir de l'addició d'un determinant (*Rota de la Cova*, *Rota del Revell*, *Rota del Tancat*, *Rota del Lli*). En els tres primers casos, el determinant procediria d'un altre topònim. És clar en *el Tancat* (antic sementer de la Casa Nova?) i en *el Revell*, associat a l'hidrònim *Bassa del Revell*, situada a la confluència del camí de Son Bauló i l'actual carretera de Llorito a Pina (Ma 3130), suvora el cementeri; la *Rota de la Cova* podria tenir l'origen en la dita cova des Gomiles o en l'antiga propietat de la Cova Fornera. *La Rota del Lli* podria fer referència a la idoneïtat per al cultiu d'aquesta gramínia, atesa la situació en una lleu depressió propensa a la inundació.

L'organització de l'espai, el paisatge i els cultius

En segon lloc tenim els topònims que tenen relació amb l'organització de l'espai, el paisatge i els cultius (30%). Pel que fa a la tipologia dels terrenys de conró, es documenten un seguit de genèrics (normalment enriquits amb determinants) entre els quals destaquem: *camp*, *mitjà*, *pleta* i *pletó*, *rota*, *sort*, *tanca* i *tanqueta*, *tancat* i *vela*. Els casos més significats són el *Camp de Pina* i el *Camp Roig*. Sospitam que el *Camp Petit* podria ser una variant de *Son Bauló Petit*. El *Mitjà Llarg* i el *Mitjà* són variants del denominador d'un mateix indret. Com a espais tancats destinats a la ramaderia hem localitzat *la Pleta* a la Casa Nova i *el Pletó* a Llorac. El genèric *rota* amb totes les seves variants designa no només un sistema d'establiment sinó també un espai de conró, intensament parcel·lat, normalment amb tancaments de paret seca, cultius mixtos i dedicació a la ramaderia i els cultius de subsistència. En relació amb aquest sistema d'ordenament espacial són freqüents les variants *la Tanca*, *el Tancat*, *les Tanques* o *la Tanqueta*. Finalment el genèric *sort* amb les distintes variants i determinants (*la Sort Capona*, *la Sort de na Guala*, *la Sorteta*...) fa referència, igualment, a espais intensament parcel·lats, encara que en terres de major qualitat, sense tancaments, destinats al cultiu de cereals i a horts a la seca, majoritàriament situats a l'entorn del camí de la Font. D'igual manera podem considerar *la Vela*, també situada al camí de la Font, que designa un conjunt de petites parcel·les, algunes de forma trapezoïdal.

Dins aquest conjunt, un segon bloc és el dels elements definidors de l'espai. En tenim dos exemples: *la Creueta*, documentada a partir de 1635 com a evolució de *la Creu d'en Climent* (Ginard; Ramis, 2008: 246-247), que definia, per una part, l'encreuament dels camins de la Font i de la Costa, però per altra banda un dels extrems de les terres de Francesc Gelabert del Pou que després foren propietat del Convent. Un cas semblant és *el Cantó*, que designa també la intersecció del camí de la Font amb la carretera de Llorito a Pina i que segurament designava també l'extrem d'una antiga propietat (Ginard; Ramis, 2008: 285-286). Una altra forma de designar el territori i la seva estructura reticular és fent ús de l'extensió de les parcel·les; en aquest cas en tenim dos exemples: *el Cortó* i *els Tres Cortons*. Finalment, pel que fa als descriptors a partir dels cultius, apareix *el Figueral*, un topònim

situat a la Casa Nova i encara viu i *la Rota del Lli* i *la Rota del Revell*, que, per contaminació, pren el nom de la desapareguda *bassa del Revell*.

Les construccions

Encara que no són majoritaris (12%), aquest grup d'antropotopònims és prou divers des del punt de vista tipològic. Disposam de tres referències directes a l'habitatge: *la Casa Nova*, *la Caseta* i *la Caseta Baixa*. La primera designa la possessió sorgida de la segregació de Son Bauló el 1615; el genèric *caseta* està clarament associat a l'establiment en petita propietat, a la dispersió de la població i a l'explotació agrària fonamentada en la ramaderia o en cultius arboris; finalment, el cas de *la Caseta Baixa* es complementa amb el determinant.

Tenim, així mateix, dues construccions amb connotacions defensives: *els Castellassos* i *la Talaia*. En el primer cas, el nom vendria justificat per la presència de restes arqueològiques, i en el segon, segurament a causa de la situació orogràfica preeminent. *El Pont*, documentat a principi del segle XVIII, designa un indret del camí de Llorito a Pina que deuria salvar el comellar d'en Miralles (Ginard; Ramis, 2008: 285-286). Finalment *el Molí* és identificable amb l'antic molí de vent de Son Miralles, actualment conegut com a *Molí d'en Nina*.² *La Sínia* és pot identificar amb l'actual *sínia de ses Beates*.

Les vies de comunicació

El capítol dels antropotopònims es tanca amb dos odònims de difícil tipificació, atès que, teòricament, designen propietats i no vies de comunicació, segurament a causa de la contaminació de dos topònims de major rang: la Font i cals Frares. Es tracta del *Camí de Son Font* [sic] i el *Camí dels Frares*.

3.2. L'evolució toponímica

Una qüestió interessant del buidatge d'una font documental de datació cronològica precisa com és el cas de l'Amillament, datat el 1864, és la possibilitat d'establir un tall quant a l'evolució toponímica i constatar les ruptures i les pervivències. Tot seguit detallam els topònims dels quals tenim referències històriques precises anteriors a 1864:

— *la Cova*, que per la localització podria fer referència a la Cova des Gomiles o a l'antiga propietat dita la Cova Fornera. Documentada a partir del 1650 (Ginard; Ramis, 2008: 143).

— *la Riba*, encara que gairebé amb tota seguretat està erròniament localitzat dins la secció K, és un topònim ben conegut a Llorito i documentat des del 1447 (Munar, 1975: 26).

² El 1818, Miquel Gili, Nina, entre les seves propietats té una quarterada a Son Miralles, molino de 3^a, valorada en 1.000 £ (ARM D-1297, f. 42r).

- *la Costa* apareix documentada a partir del 1607 (Ginard; Ramis, 2008: 142-143).
 - *la creu d'en Climent*, a partir del 1635 (Ginard; Ramis, 2008: 246).
 - *el Figueral*, el 1607 (Ginard; Ramis, 2008: 244).
 - *la Sort Capona* apareix referenciada el 1607 com a terres d'Arnau Capó (Ginard; Ramis, 2008: 244).
 - *la Sort de na Guala* apareix igualment documentada de forma explícita el 1607 (Ginard; Ramis, 2008: 244).
 - *la Vela*: igualment passa el 1607 amb aquest topònim (Ginard; Ramis, 2008: 245).
 - *el Pou* —situat a la part de migjorn del nucli urbà. El 1601 es documenten els hereus de raphel Gilabert del pou (Ramis, 1997: 135).
 - *la Font Figuera* és un dels indrets documentats de forma més primerenca (1395) que es manté viu i ha donat lloc al nom d'una propietat, als establiments que en derivaren i al camí que la travessa (Ginard; Ramis, 2008: 290).
 - *els Castellassos*, apareixen documentats el 1823 com a los Castellàs (Ginard; Ramis, 2013: 231).
 - *la Tanca*. Documentada el 1823 (Ginard; Ramis, 2013: 231).
 - *la Talaia*. Igualment documentada el 1823 (Ginard; Ramis, 2013: 231).
- Pel que fa als topònims conformats per la partícula son i un determinant, en alguns casos és possible identificar el seu origen a partir de propietaris més o menys reculats en el temps:
- *Son Bauló*: el 1535 es documenta la possessió de Joannotti Bauló, i la possessió dita Son Bauló apareix als estims generals de 1578 (Ginard; Ramis, 2010: 72).
 - *Son Miralles*: aquesta possessió, abans denominada la Torrassa, el 1565 era propietat de Miquel Miralles i tenia una extensió de 72 quarterades (Ginard; Ramis, 2010: 97).
 - *Son Daviu*: tot i que no en tenim la certesa, el topònim Son Daviu podria procedir de Joana M. Daviu, viuda de Domingo o de Miquel Daviu de Son Pacs, que el 1818 tenia una quarterada de terra a Son Daviu (ARM D-1297, f. 48v i 51r).
 - *Son Florit*. Segurament pren el nom d'Antt. Florit de Cascanar, Portio de terra a son Baulo alou de Son Baulo que fonch de se Avia, 80 £., i de Joan Florit de Cascanar, Portio de terra a Son Baulo alou de Son Baulo que fonch de se Avia, 80 £ (AMS 2/18, Llibre de cadastre i trabuch 1724, f. 387).
 - *Son Fontanet*. Apareix documentat el 1823 com a Can Fontanet (Ginard; Ramis, 2013:

231).

— *Son Pixedis*. Aquests establits de Son Bauló tenen l'origen en la donació feta, el 16 de març de 1692, per Pere Antoni Font i Roig de Son Bauló a la seva neboda Praxedis Font i Roig, esposa de Joan Jaume de Son Joan Jaume (Ginard; Ramis, 2013: 230-231).

— *Son Poquet*, molt probablement, pren el nom de la senyora Anna Poquet o d'algun dels seus descendents, relacionats amb Llorito a causa del seu lligam familiar amb els Antic de Llorac (Ginard; Ramis, 2008: 285-286).

— *Son Ros*. Topònim documentat el 1823 (Ginard; Ramis, 2013: 231).

— *Son Busquets*: tenim documentat Antoni Busquet des del 1491 i la possessió dita Son Busquets, de Joan Real de Joan, des del 1615 (Ginard; Ramis, 2010: 68). La seva localització al plànol de 1858 segurament és errònia.

— *Son Fred*. El 1818 tenim documentats Antoni Gomila, Fret, i Mateu Gomila, Fret (ARM D-1297, f. 18r i 20r).

— *Son Ros* té l'origen en un malnom, i el 1818 documentam, d'una banda, Pedro i Magdalena Jordà, Ros, i de l'altra, Joan Jaume, Búger Ros, que tenia propietats a Son Miralles (ARM D-1297, f. 46r, 49v i 58v).

36 | — *Son Vent*. Tenim documentats el 1818 Caterina Paeres, de Son Vent, Antoni Miralles, de Son Vent, i Gabriel Miralles, Vent, de Sineu, que tenia 2 quartons a Son Vent (ARM D-1297, f. 42r i 58r).

Pel que fa a l'origen dels topònims conformats amb la partícula can, tenim referències més o menys explícites dels casos següents:

— *Can Pau*. El 1818 coneixem l'existència de Mateu, Bartomeu, Rafel, Joan, Miquel i Pedrona Jordà, Pau, com a propietaris de terres a la Sort Capona, el camí dels Joncs, Son Bauló i la Sorteta (ARM D-1297, f. 7r, 7v, 46r, 46v, 47r i 47v).

— *Can Pelai*. A l'Apeo de 1823 apareix campo den Palay i Baix de can Pelai com a antecedents d'aquest topònim (Ginard; Ramis, 2013: 238).

— *Ca na Vica*. Topònim vinculat al llinatge Vic, documentat a partir del 1650 com a propietaris a la zona de la Font Figuera (Ginard; Ramis, 2008: 286).

— *Can Bomba*, podria ser una feminització del malnom Bombo que portava Miquel Gelabert, que el 1818 tenia diverses propietats a la Sort Capona i al camí dels Joncs (ARM D-1297, f. 10r).

— *Can Pelea*. Tal vegada es pot relacionar amb Joan i Caterina Llull, Peleya, que el 1818 tenien propietats a Paixarí i Son Florit (ARM D-1297, f. 69v).

— *Can Portolà*. Podria tenir relació amb el malnom. El 1818 tenim documentats Jaume,

Coloma, Magdalena i Miquel Real, Portolà, com a propietaris de terres a la Talaia i la Casa Nova (ARM D-1297, f. 23r, 56v, 57r i 58r).

— *Can Reüll*. També podria tenir relació amb el malnom. Podria tenir l'origen en Guillem Florit de Pere reul, documentat el 1675 (AMS Estims i trabuc 1675 2/13 f. 523v). El 1818 tenim documentats Rafel i Joan Gayà, Raull, de Sant Joan, que tenien propietats a Son Patereta (ARM D-1297, f. 68v).

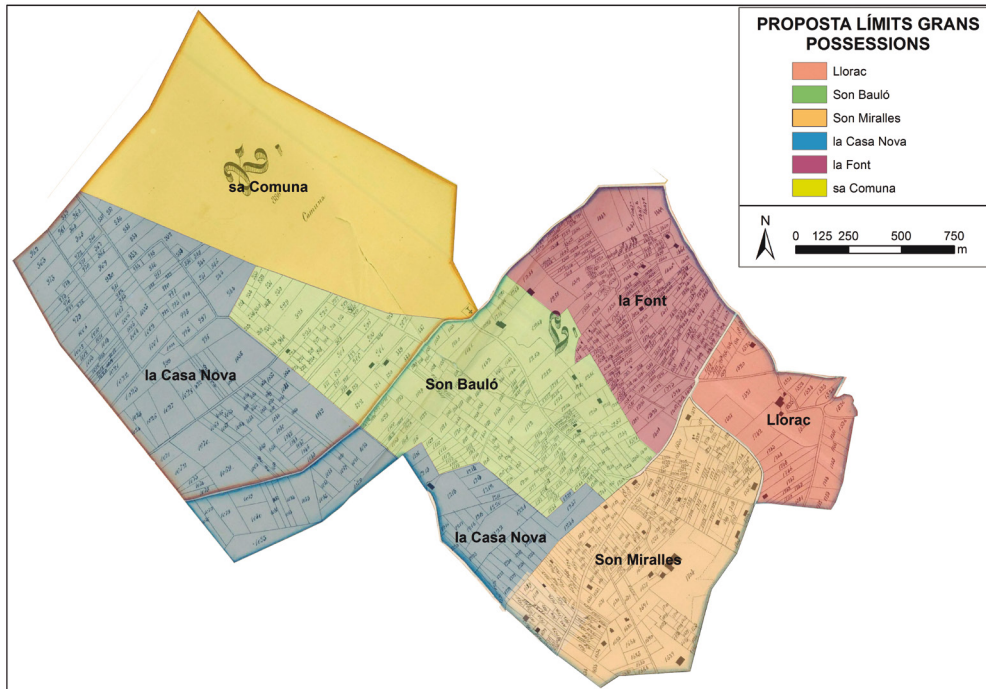
4. El mapa del 1858

Tres aspectes que hem pogut extreure del *Plano geométrico del término jurisdiccional de Sineu levantado bajo la dirección del geómetra D. Pedro Moreno Ramírez*. Año 1858, a part del recull toponímic, són una aproximació al parcel·lari, la xarxa viària i les construccions que apareixen cartografiades.

El parcel·lari

Un aspecte destacable i que es visualitza a l'hora de fer la transposició cartogràfica és la concentració toponímica, que dóna lloc a una certa zonificació que permet dibuixar, encara que només sigui com a hipòtesi, els límits de les propietats anteriors a l'establiment mas-siu. Aquesta observació s'ha plasmat en una proposta de límits o partions de les propietats grans que, a més del rastre toponímic, solen mantenir les cases originàries de la possessió i una propietat residual annexa significativa que, en molts casos, en aquell moment continua en mans dels descendents de les famílies propietàries. Si ho analitzam en detall, tenim el cas de Son Miralles amb la parcel·la L-1704, de 14 quarterades, dels hereus de Nadal Miralles i Miralles, i alguns paratges que, en l'àmbit de la propietat gran, han assolit personalitat toponímica arran d'algun tret significatiu del territori o per segregacions rellevants.³ És el cas de *la Talaia*, *el Molí*, *Son Ros*, *Son Vent* o *Son Daviu*. En el cas de l'antiga possessió de *Llorac*, roman igualment una propietat residual annexa a les cases de Miquel Aleñà i Ramis de Sencelles, alhora que s'identifiquen els topònims menors de *Son Poquet*, *Can Ferrer / Son Ferrer* i *el Pletó*. Son Bauló respon a les mateixes característiques: una propietat de 14 quarterades, ran de les cases, de la senyora Antònia Orell i Barceló, de Palma, i una munió de topònims interiors: *els Castellassos*, *la Sínia*, *Can Fesol*, *la Tanca*, *Son Fontanet*, *Son Pixedis* i *Son Florit*. Pel que fa a la Casa Nova, es manté igualment la propietat residual al costat de les cases en mans de la família Vives i els topònims interiors: *el Figueral*, *el Camp de Pina*, *Son Pèl*, *el Mitjà Llarg*, *la Cova*, *el Camp Roig*, *el Tanca* i *el Ras*. En el cas de *la Comuna*, és significativa l'escassa alteració dels límits, l'absència de vies de comunicació i la presència del cementeri. Finalment, de l'antiga possessió de *la Font Figuera* gairebé no en queden traces. Tot i així, la difusió del topònim al llarg de tot el camí dels Joncs (actualment camí

³ El 1818, Son Miralles era propietat d'Antoni Miralles de Son Miralles i tenia una extensió de 18 quarterades i 2 quartons (ARM D-1297, f. 42v).

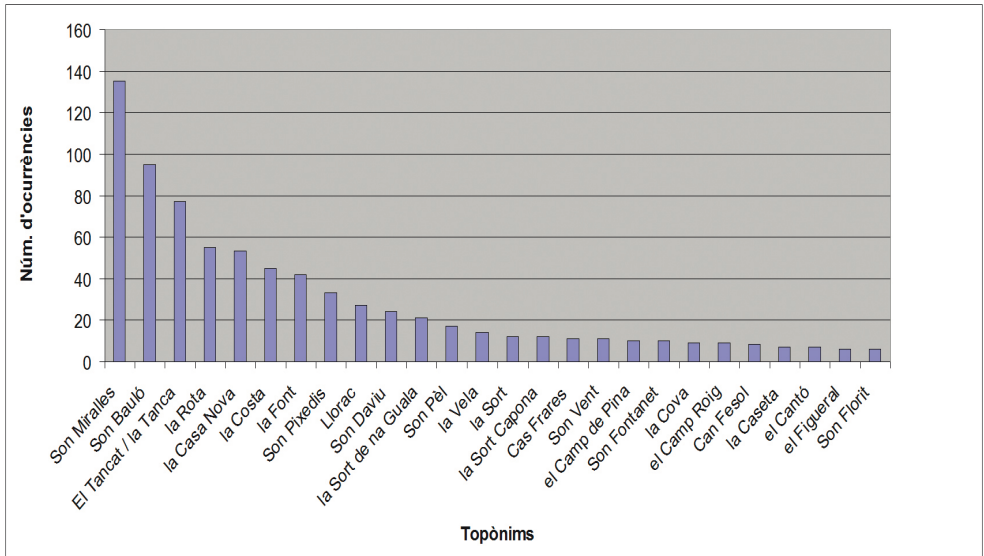
Mapa 2. Proposta de límits de les grans possessions

de la Font) ens permet agrupar un conjunt de topònims significatius: a més del genèric *la Font* i derivats, localitzam *la Costa*, *la Sort Capona*, *la Sort de Na Guala*, *Ca na Vica*, *la Tanca*, *la Vela*, *la Creueta*, *Can Pelai*, *el Cantó*, etc. *Cas Frares* i possiblement altres propietats properes al casc urbà sabem que procedien de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou.

En referència al nombre de parcel·les amb un mateix topònim, destaca Son Miralles, amb 135, que és el topònim més nombrós, seguit d'enfora per Son Bauló, amb 95 parcel·les, i el Tancat / la Tanca, amb 77. Entre 40 i 55 parcel·les hi ha la Rota (55), la Casa Nova (53), la Costa (45) i la Font (42); entre 20 i 40 parcel·les trobam els topònims de Son Pixedis (33), Llorac (27), Son Daviu (24) i la Sort de na Guala (21); entre 10 i 20 hi ha Son Pèl (17), la Vela (14), la Sort (12), la Sort Capona (12), Cas Frares (11), Son Vent (11), el Camp de Pina (10) i Son Fontanet (10). Finalment, entre 6 i 10 parcel·les amb el mateix topònim, hi ha la Cova, el Camp Roig, Can Fesol, la Caseta, el Cantó, el Figuerat i Son Florit. Així, un 34,6% dels topònims apareixen més de 6 vegades, i el 65,4% que resta té menys de 6 parcel·les.

La trama viària

A les seccions K i L del plànol geomètric de 1858 podem diferenciar tres tipus de camins segons la importància a la xarxa viària:

Gràfic 2. Topònims segons el nombre d'ocurrències

a. Carreteres, camins que uneixen el nucli de Llorito amb altres viles o altres carreteres. Són importants no sols per als lloritans, sinó també per als habitants de pobles veïnats que les utilitzen freqüentment.

Ma-3130. Carretera de Sineu a Algaida. Connecta Sineu amb Algaida, passant pels nuclis de Llorito i Pina. Des de la Comuna fins al terme d'Algaida se superposa al camí d'establidors, que, amb posterioritat al 1858, assolí preeminència sobre el camí de Pina.

Ma-3231. Connecta Llorito (Ma-3130) amb la carretera Ma-3230, amb la carretera de Montuiri i amb la de Sant Joan.

b. Camins principals, vertebradors de la xarxa viària, atès que ajunten el nucli urbà amb altres viles o grans possessions.

Camí de la Font, també anomenat camí dels Joncs o de les Jonqueres, connecta el casc urbà de Llorito amb el camí d'Algaida.

Camí de Son Bauló. Parteix de la carretera d'Algaida a Sineu (Ma-3130), passa per les cases de Son Bauló, travessa el camí d'Algaida i acaba al terme municipal de Sant Joan.

Camí d'Algaida. Unia les viles de Sineu i Algaida. El traçat coincideix parcialment amb l'actual carretera d'Algaida (Ma-3130) fins al punt conegut com la punta d'en Pagès, on es divideix i travessa el terme en sentit longitudinal (NE-SW). El traçat històric del camí d'Algaida és físicament molt més directe que l'actual carretera que passa pels nuclis de

Llorito i Pina. Divideix les terres de les antigues possessions de la Font i Llorac.

Camí de Pina. S'inicia a la carretera d'Algaida a Sineu, Ma-3130, prop del cementeri, i surt del terme en direcció oest, cap a Pina. Igual que hem comentat en parlar del camí d'Algaida, el camí de Pina també és més curt i directe que l'actual carretera.

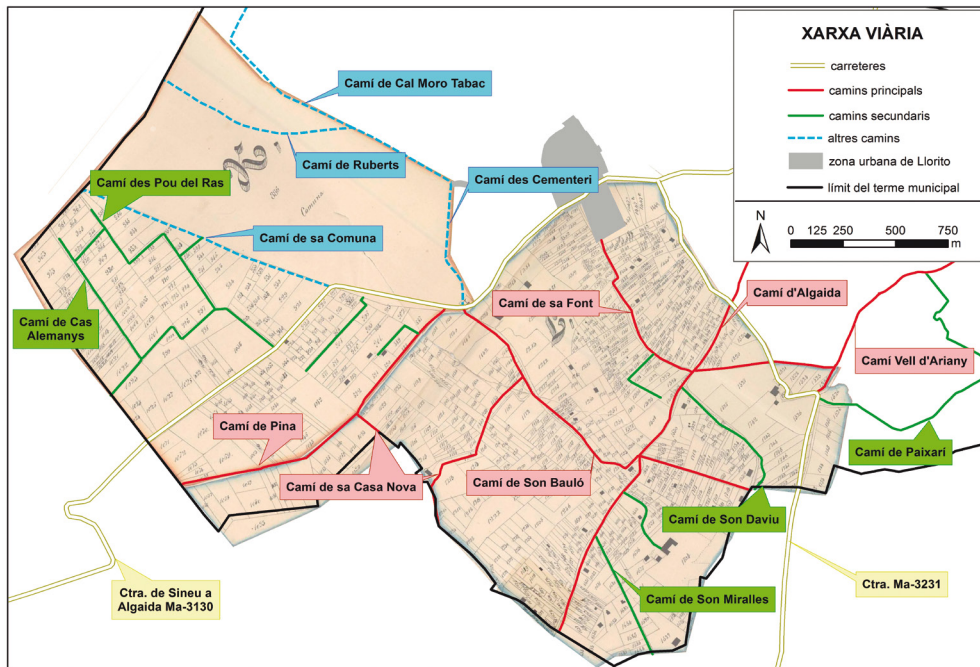
Camí de sa Casa Nova. Comença al camí de Son Bauló i, passant per les cases del mateix nom, surt del terme en direcció a la possessió de Son Company, dins el terme de Montuïri.

Camí Vell d'Ariany o de Sineu a Montuïri. Feim referència a aquest camí, però només els primers 100 metres es troben dins l'àrea d'estudi.

c. Camins secundaris. Parteixen d'una carretera o un camí principal i donen accés a petites propietats, serien el que s'anomena camí d'establidors o d'establits.

Camí de Can Dimoni, de Cas Alemanyans i Camí del Pou del Ras. Camins que des de l'actual carretera de Sineu a Algaida (Ma-3130) donen accés a tota una zona d'establits de Son Bauló i de sa Casa Nova i al pou públic del Ras. Els dos camins darrers es connecten a traves del Camí de Can Poll.

Camí de Paixari o de Son Coix. Només els darrers 160 metres del camí es troben dins la secció L del plànol geomètric, però aquest camí dona pas, a més de les cases de Paixari, als establits de Son Coix i als de Llorac.

Mapa 3. Xarxa viària de les seccions K i L

Camí de Son Miralles i Camí de Son Daviu. A partir del camí d'Algaida, suposen l'accés als establits i al pou de Son Miralles. A més, també apareix el camí que arriba a les cases de Son Miralles. El camí de Son Daviu divideix les antigues possessions de Son Miralles i Llorac.

Cal anomenar també altres camins, actualment molt utilitzats, que discorren per dins la Comuna o els seus límits, i potser per aquesta raó no apareixen al mapa del 1858. Són els següents: Camí de la Comuna o dels Vesins (entre la Comuna i els establits de Son Bauló i la Casa Nova); Camí de Ruberts, Camí del Cementeri i Camí de Cal Moro Tabac. Tots aquest camins es caracteritzen pel traçat rectilini, marcat pel parcel·lari ortogonal.

Les construccions

A la secció K només apareix el Cementeri, situat a l'extrem sud-oriental de la Comuna i que fou construït a partir de les directives sanitàries emanades de la constitució de 1812 (Ginard; Ramis, 2008, 194-196). Dins les terres de l'actual Son Pèl apareixen tres construccions lligades als establiments, a més d'una altra construcció, annexa al camí que podríem identificar amb Can Pomer o Can Vermell.

Per contra, a la secció L es poden localitzar les antigues possessions de Son Bauló i la Casa Nova, Son Miralles, la Font Figuera i Llorac, però també altres construccions aixecades als establits, que devien ser prou importants com per tenir efectes tributaris.

Així trobam a l'antiga possessió de Son Miralles les cases principals (que són les de major dimensió) i 22 altres construccions, potser també per indicar una major qualitat agrícola dels terrenys. En contraposició, als antics límits de sa Casa Nova, només hi ha les cases de possessió. A les terres de Son Bauló trobam 9 construccions, comptant les esmentades de Son Pèl; 6 en el cas de la Font i 5 a Llorac.

5. Conclusions

La mostra revela que la combinació de les dues fonts (documental i cartogràfica) esdevé una eina bàsica i d'ampli abast per al coneixement de la microtoponímia de la segona meitat del segle XIX. La proposta és extrapolable a la resta del municipi de Sineu i a la resta de territoris insulars.

Aporta, així mateix, un tall cronològic que permet veure la variabilitat i l'evolució toponímica. És una bona eina d'aproximació, a través de la toponímia, per a la reconstrucció de la propietat. La localització dels conjunts toponímics que designen les parcel·les d'establiments en petita propietat són un bon indicatiu per delimitar (encara que amb cautela) les propietats grans d'origen medieval.

És possible distingir tres nivells toponímics que se superposen i complementen:

- el de les propietats grans d'origen medieval i algunes de les segregacions significatives durant l'edat moderna: Llorac, la Font, Son Miralles, Son Bauló, la Casa Nova, Son Pixedis, etc.
- Topònims interiors d'aquestes propietats lligats a cultius o sistemes d'explotació: el Figueral, la Tanca, el Tancat, el Camp Roig, el Camp de Pina, el Mitjà, la Pleta, etc.
- Topònims derivats directament del procés d'establiment en petita propietat iniciat al llarg dels segles XVII i XVIII: la Rota, la Rota del Lli, la Sort, la Sort de na Guala, la Sort Capona, Can Portolà, Ca mon Avi, Can Pau, Can Pelai, Ca na Pujola, Ca na Vica, etc.

A més de la informació toponímica, el plànol aporta dades sobre la xarxa viària i la seva evolució, així com dades sobre les construccions existents, tot fixant-ne una datació cronològica.

6. Bibliografia

42

BARCELÓ CRESPI, Maria (1999). «*Alguns aspectes de la vida quotidiana a Manresa*», a III Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 març 1998. Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició. Pàg. 85-95.

BERARD, Gerónimo de [edició de 1983]. *Viaje a las Villas de Mallorca* 1789. Palma: Ajuntament de Palma.

GINARD BUJOSA, A.; RAMIS PUIG-GRÓS, A. (2008). *Toponímia històrica i territori. Benigalip, Manresa, Llorito, Lloret*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; UIB (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 32).

GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÓS, Andreu (2010). «*De Manresa a Llorito. El trànsit cap a la modernitat: propietat de la terra i pobladors durant el segle XVI*», a Ginard Bujosa, Antoni; Niell Llabrés, Francisca; Ramis Puig-gròs, Andreu (ed.) *Jornades d'Estudis Locals*. Lloret de Vistalegre. 12 de desembre de 2009. Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics. Pàg. 59-168.

GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÓS, Andreu (2012). «*Propietat i territori: Son Bauló i sa Casa Nova, entre Llorito i Montuïri*», a Segones Jornades d'Estudis Locals de Montuïri. Montuïri: Ajuntament de Montuïri (en premsa).

GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÓS, Andreu (2013), «*Toponímia lloritana del segle XIX. L'Apeo de Garay (1818-1823)*», a XXIV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Petra, 26 de març de 2011. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 227-244.

Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-1998) [GEM]. Mallorca: Promomallorca Ed.

MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1994). *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.

MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1995). *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.

MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1996). *Sineu aixeca una nova església. Segle XVI*. Sineu: Ajuntament de Sineu.

MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (2001). *Ja està fet Sineu. Segle*

XVII. Sineu: Ajuntament de Sineu.

MULET I RAMIS, Bartomeu; VALERO I MARTÍ, Gaspar; SASTRE I BALAGUER, Joan (2010). *Les possessions de Sineu. Història i patrimoni*. Palma: J. J. de Olañeta, Editor (L'Illa de la Calma).

MUNAR OLIVER, Gaspar (1975). *Història de Lloret de Vista Alegre i del seu convent*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.

RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu (1997). *Malnoms a Llorito. Segles XIV-XX. Àlies. Estratègies de nominació comunitària*. Palma: Di7 Edició.

RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu; ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (2008). «*Toponímia precatalana a Llorito*», a Bassa Martín, Ramon; Planisi Gili, Hermínia; Vallès Moragues, Aina (coord.). XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. La Real. Palma: Universitat de les Illes Balears; Govern de les Illes Balears. Pàg. 117-147.

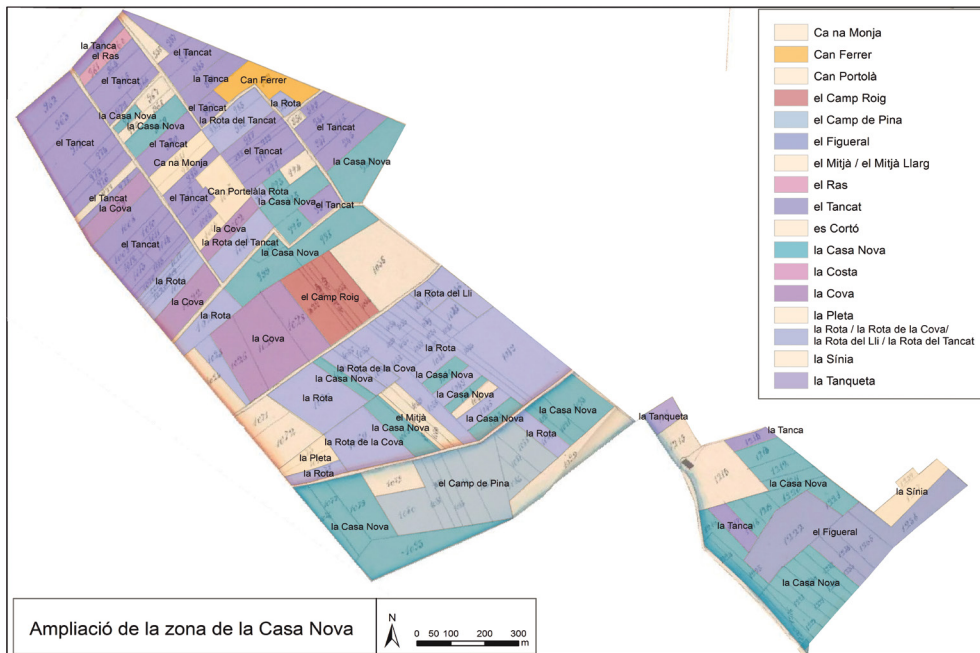
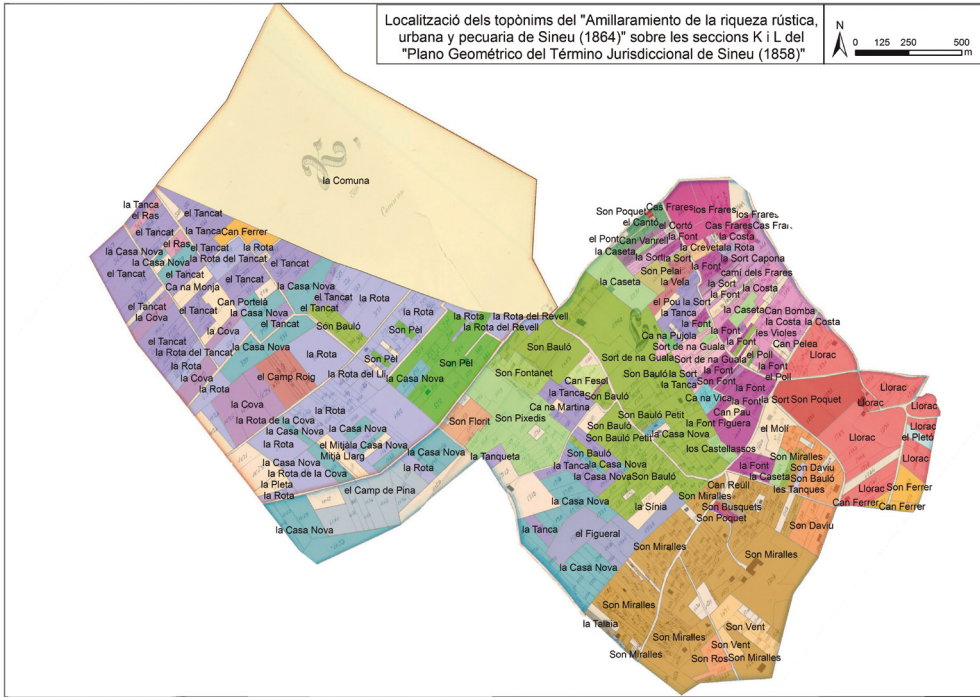
ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (2002). Noticiari de Llorito. Segles XIII-XX. Mallorca: Ajuntament de Lloret de Vistalegre.

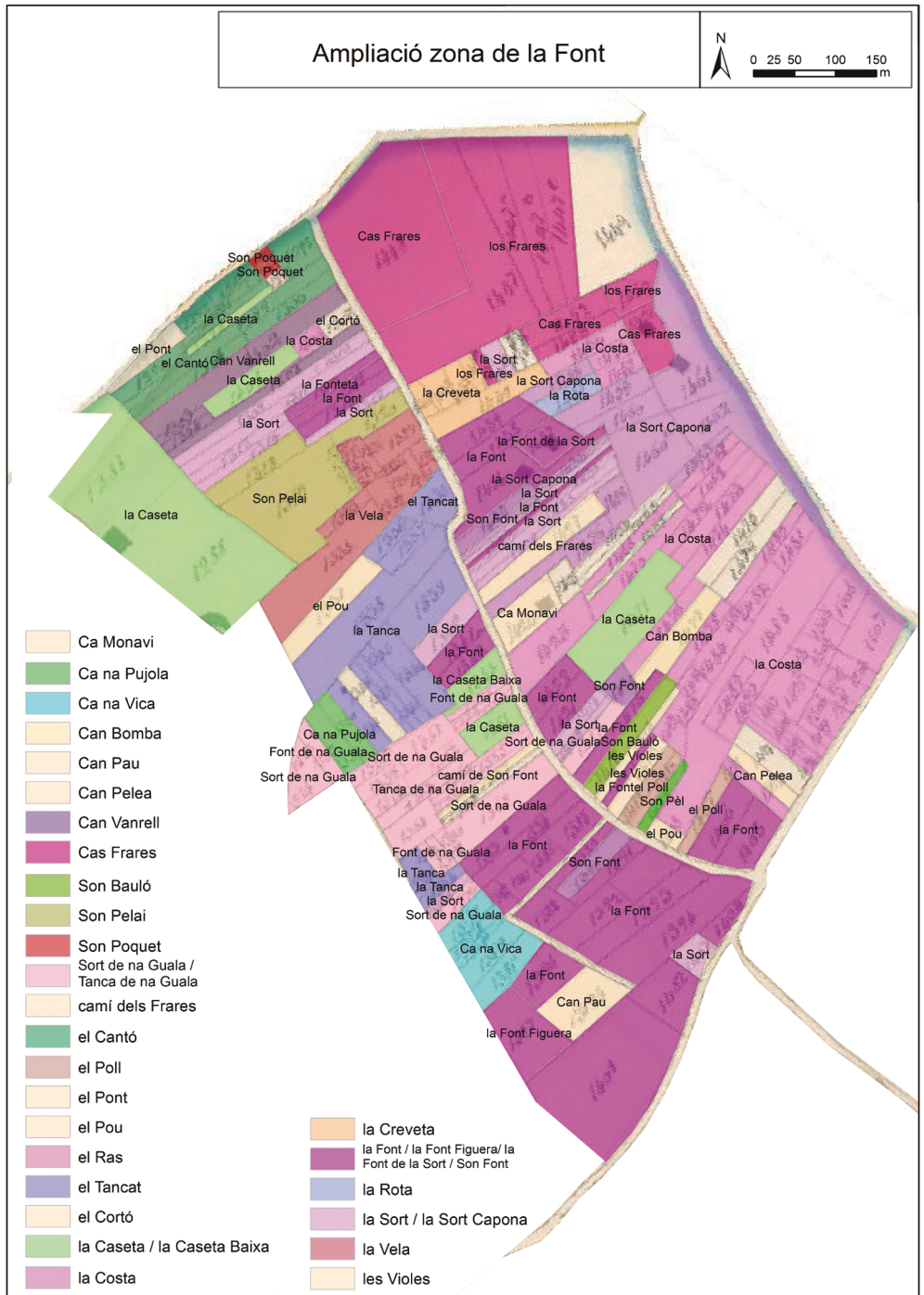
ROSSELLÓ VERGER, Vicenç M. (2006). «*Els parcel·laris vuitcentistes (1859-1866) i la intervenció de Pere d'A. Peña*», a Vidal Hernández, Josep M. i Moll Blanes, Isabel (dir.). Història de la Ciència a les Illes Balears. Volum IV. El segle XIX (fins a la Restauració). Mallorca: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Innovació, Interior i Justícia. Pàg. 261-270.

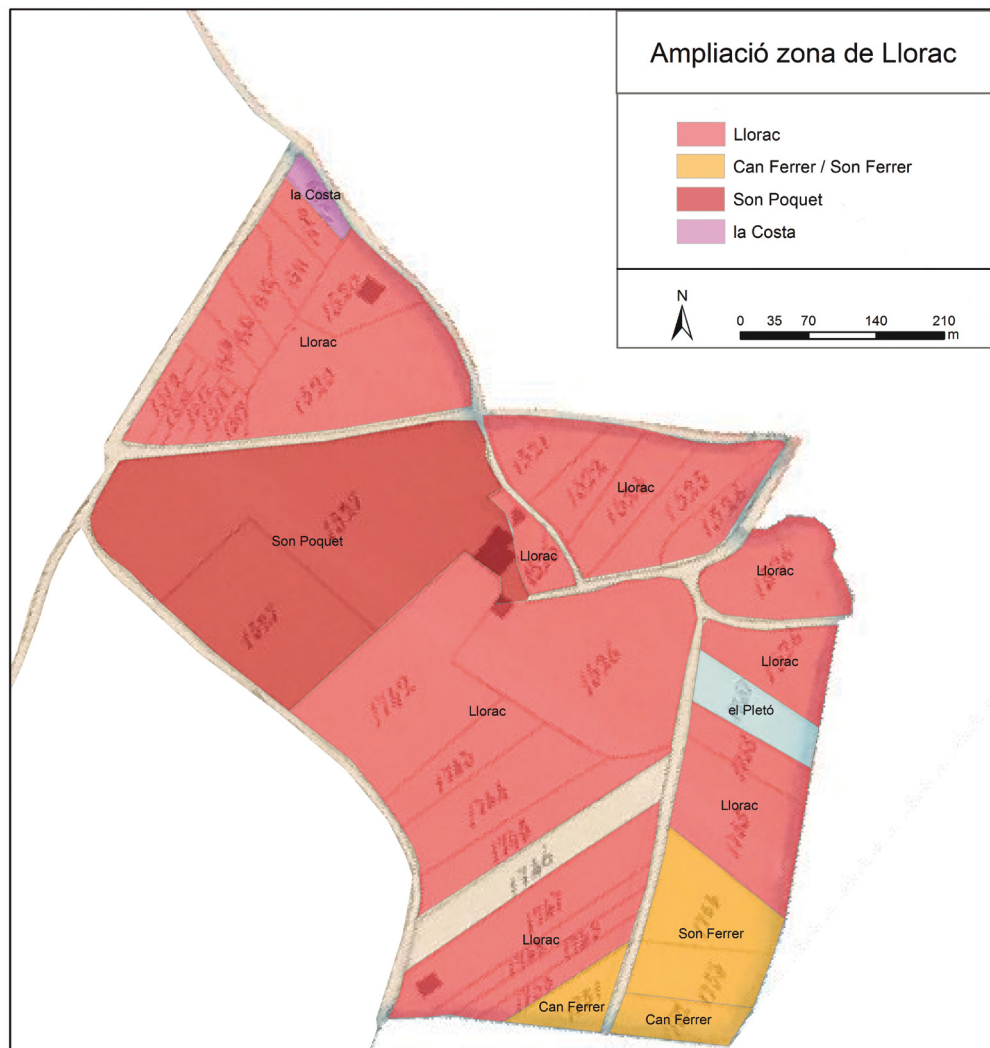
ROSSELLÓ I VERGER, Vicenç M. (2010). «*Llorito al plànol parcel·lari de Pedro Moreno (Sineu, 1858-1864)*», a Ginard Bujosa, Antoni; Niell Llabrés, Francisca; Ramis Puig-gròs, Andreu (ed.). Jornades d'Estudis Locals. Lloret de Vistalegre. 12 de desembre de 2009. Mallorca: Institut d'Estudis Balearics. Pàg. 193-200.

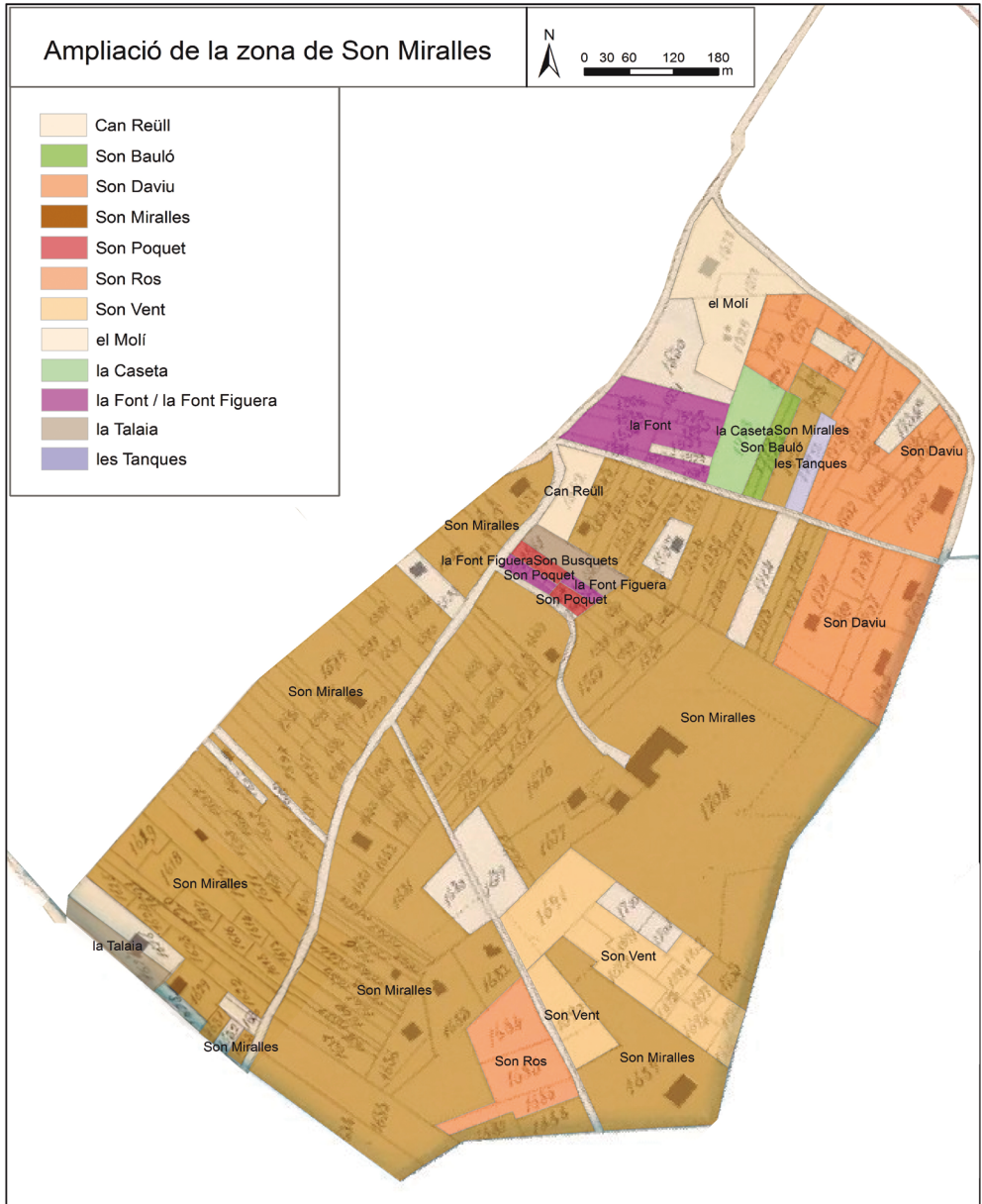
ROSSELLÓ I VERGER, Vicenç M.; ROTGER I MOYÀ, Francesca (2011). *Agrimensors i plànols parcel·laris a les Illes Balears (1857-1862)*. Mallorca: Govern de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient i Mobilitat.

VALERO, Gaspar (2010). «*Les possessions de Montuïri segons els estims de 1685*», a Montuïri: terres i gent. Primeres Jornades d'Estudis Locals. Del 28 al 30 de novembre de 2008. Montuïri: Ajuntament de Montuïri. Pàg. 47-55.

La toponímia d'un mapa de la muntanya de Mallorca com a refugi de la població de l'illa (1594)

Joan Bauzà Llinàs i Antoni Ginard Bujosa

Introducció

Un mapa molt primerenc i, probablement, un dels exemplars cartogràfics més antics conservats referits a Mallorca és una representació d'una part de la Serra de Tramuntana de l'any 1594. És un document enviat a la cort de Felip II per, en cas d'una invasió turca, definir i indicar els indrets de refugi per a la defensa de la població als llocs de relleu més inaccessible.¹

El mapa (Archivo General de Simancas, Valladolid; MPD 07-136) anava adjunt a un lligall titulat 1594 / *Las preuenciones que se hizieron en el Reyno de Mallorca* (AGS; Guerra y Marina, 414-82), que conté dos documents inèdits: una relació de diligències i prevencions de guerra i una relació de la muntanya de Mallorca, que és pròpiament una descripció dels continguts del mapa.

El nostre objectiu és presentar la toponímia que contenen dos dels documents, tant el mapa com la seva relació descriptiva, referida sobretot a passos de muntanya i a noms del litoral, de llocs i de viles. Així mateix, s'afegeixen una sèrie de propostes d'interpretació i de localització dels topònims més opacs, més desconeguts o que poden haver canviat.

49

Prevencions de guerra; descripció i mapa de la muntanya

El 18 de setembre de 1594 les notícies sobre l'albirament de vaixells turcs a l'est de Sicília donaven lloc a la transmissió d'instruccions per prevenir un possible atac i incursió dels otomans. En aquell context, es realitzava la descripció de la part central de la Serra de Tramuntana com a lloc de defensa de la població no apta per a la guerra, que anava acompanyada del mapa d'aquella part de l'illa. Els fets es produïen pocs dies després de la mort del virrei Lluís Vic i Manrique (6 de setembre de 1594); Pere Vivot,² que actuava com a lloctinent general del regne de Mallorca, comunicava a la cort de Felip II la planificació de les possibles accions en cas de guerra i manava fer la descripció i el mapa de les parts més

¹ A aquest document ja hi férem una breu aproximació, sobretot pel que fa a la transcripció de la toponímia, que conté diverses errades. Vegeu Díaz et al. (1988).

² Pere Vivot (+ 1607) fou procurador reial del regne de Mallorca i virrei interí (1594 i 1604). Després de la mort del virrei Lluís Vic, el 6 de setembre de 1594, Pere Vivot ocupà interinament el càrrec, que jurà el dia 7 de setembre, fins a l'arribada del nou lloctinent general, Ferran Sanoguera, el 20 de gener de 1595 (vegeu Juan, 2002: 46).

altes de la Serra de Tramuntana com a indret d'interès defensiu.

En aquell context, durant la segona meitat del segle xvi, enfront de l'amenaça d'un atac des de l'exterior, el recurs de desplaçar al refugi de les muntanyes la població no apta per a la lluita era una possibilitat considerada per les autoritats, encara que sembla que no hi havia cap previsió de les mesures que s'haurien d'adoptar. En aquest sentit, el 18 de juliol de 1576, s'informava, secretament, des de Mallorca, a Antonio Pérez:

[...] Ninguna resolución tienen tomada ni orden dada de lo que han de hazer quando el armada venga, que ni saben quanta gente podrán del Reino meter en esta Ciudad ni si ésta basta ni quanta han menester de fuera ni dónde han de poner la gente ynútil del Reino porque aunque dizen que la han de poner en unas montañas que dizen son fuertes, ni las tienen vistas ni reconocidas como conviene ni visto la gente que-s menester para defenderlas, ni qué agua tienen ni tampoco dada orden de las que han de tener en esta ciudad (extret de DEYÀ BAUZÀ, 2004: 43-44).

Precisament, la mateixa Relation de las diligencias y preuentiones de Guerra, de 1594, signada per Pere Vivot (a la qual ens tornarem a referir), informa que l'any 1577 s'havien pres mesures per tal de refugiar la població a les muntanyes:

La misma noche [18 de setembre de 1594] mande reconocer todos los papeles, y escriptura de los otros lugartinentes passados y cartas de Vra. Magd. tocantes a cosas de guerra, y alle una carta de Vra. Magd. del anyo 1577 en siffra con el abecedario della para don Michel de Moncada³ y refferendada por el secretario Delgado,⁴ que da orden de lo que hauia de hazer en caso que vieniera la armada turquesca aquel anyo como se sospechaua y tambien he hallado un memorial que el dicho don Michel de Moncada dexo a don Anton doms⁵ sobre lo mesmo y sobre la fortiffication y otros papeles a este propósito.

Quan esmenta les ordres per defensar la ciutat, amplia la informació sobre les disposicions de 1577:

La orden que pensaua tener en caso de sitio en esta ciudad de Mallorca es conforme a la carta de Vra. Maiestad de 1577 con la qual mandaua a don Michel de Moncada que en este caso se enserrasse en esta ciudad con el maior golpe de gente que pudiesse sacando della la gente inutil como la demas del Reyno y retirandola a la montanya y que don Gonçalo Bracamonte que entonces era en este Reyno quedasse en el campo con la demas gente con titulo de maestro de campo y que procurasse en conduzir en ella bastimientos y vituallas

3 Miquel de Montcada i Bou, natural de València, prenia possessió com a lloctinent general de Mallorca el 22 de juliol de 1576. Accelerava les començades obres de fortificació de la ciutat i propiciava la construcció de torres de defensa a la costa. Destinat a Sardenya com a lloctinent general, fou substituït, el gener de 1578, per Antoni d'Oms (vegeu Juan, 2002: 42-43).

4 Juan Delgado (+ 1585), secretari de guerra de Felip II des de 1571.

5 Antoni d'Oms de Santapau i Salbà fou nomenat virrei de Mallorca el 8 de juliol de 1577 per substituir el virrei Montcada. Va jurar el càrrec l'1 de gener de 1578. Prosseguia els treballs de fortificació de la ciutat, amb la introducció de modificacions al projecte fet de Fratin. Antoni d'Oms moria el 21 de setembre de 1582 (vegeu Juan, 2002: 43-45).

bastantes no solo para la gente del pais mas aun para la gente estrangera que auia de venir de socorro.

L'any 1594, els documents sobre les prevencions de guerra i la descripció de la muntanya de Mallorca, que justifica el mapa de part de l'illa, formen part d'un lligall titulat 1594 / *Las preuenciones que se hizieron en el Reyno de Mallorca* (AGS; G y M, 414-82). Com que són uns textos inèdits, se n'ha fet la transcripció, de la qual només tindrem en consideració els aspectes toponímics del mapa i de la relació descriptiva de la segona part.

La primera part és la *Relation de las diligentias y preuenciones de Guerra que se an hecho, en esto Reyno de Mallca. desde los 18 de 7bre que se entendio que larmada turquesca era el faro sobre de Missina, hasta el dia presente que contamos 20 de octubre del mismo año 94.*

La segona part és la *Relacion hecha por mandado del Capitan Gral. Pere Viuot Regente el Officio de la Procuracion Real y Lugartte. General del Rey. de Mallorca de la Montaña del, por Ramon Cos y Juanote Bruy caualleros para ver adonde se podra recoger mas commodamente la gente inutil en caso de armada turquesca.*

Les prevencions de guerra incorporen diferents aspectes sobre les parts altes de la Serra de Tramuntana, tot fent referència a les provisions necessàries per a la supervivència i el trasllat d'unes setanta mil persones, juntament amb les característiques de les quatre zones fortes de la muntanya.

La relació de les diligències i prevencions de guerra especifica els aspectes següents:

51

[...] Que en descubriendose la armada hagan retirar toda la gente inutil mujeres, ninyos y viejos de 60 años arriba con un Jurado y lugartiente de Bayle la tierra adentro a las montanyas [...]

Item que toda la demas prouision bastimientos y vituallas trigo ordio llegumbre y ganados de todo genero se retiren a la montanya y para esto que manden a los pastores y duenyos de ganado que esten apercebidos para quando les mande al capitan y bayle que retiren los dichos ganados.

Item que manden hazer llista de todas las bestias de carga nombrando personas de confiansa que tengan cargo de que en dichas bestias se cargue la ropa y vituallas necessarias conforme la orden susodicha aduertiendo que los que tengan a cargo los dichos bagajes sean de la gente inutil para pelea por no disminuir la fuersa de la gente de guerra. [...].

*Toda la parte de Poniente Maestro y Tramontana desta Isla es montanyosa y aspera desde Andrache a Pollença pero la que es fuerte y inespugnabble es la parte de las montanyas de **nra. senora de Luch questa senyalada en el disenio de color amarillo** la qual es capacissima que pueden caber en ella las 70 [mil] personas y muchas mas y todos los ganados y bestias para prouision es muy abundante de aguas y lenyas y estan muy abrigadas tienen algunos passos que facilmente se pueden guardar **como se vee en el disenyo** por sus propios nombres de los quales se hara particular mencion para que en caso que sea menester les hallen [...].*

La relació de la muntanya de Mallorca, que descriu els continguts del mapa, amplia la

informació:

Primer, el terme de Lluç

es muy grande en el qual hay lugares muy comodos y grande prouision de leña y otros bastimentos para hazer barracas o joças y hay muy grande alzinar con muchas aguas corrientes en grande habundancia. Ay assi mesmo mucha cantidad de todas suertes de carnes y muchos conrradissos solo hay falta de molinos de los quales se ha de proueher de la parte de la Villa de Pollença de la Vall den March hay seys de donde se proueheran de arina.

Este fuerte de los montes de Luuq que como se ha dicho tiene nueue passos para guardar es grande y capas para regoger en el toda la gente y bestiares del Reyno. [...]

Segon, pel que fa al fort 2, a la vall de Cúber,

si dicha fortification se sierra o junta con los Tossals verts que es el termino de Luq dentro dicha fortification hay muchas leñas, muchos conrradisos, muchas aguas y muchas partes comodas adonde recogerse saluo que en dicha fortification no hay ningun molino pero pueden se proueher como dicho tengo de la Vall den March a la parte de Pollença hay seys molinos de agua y por la parte de Soller hay 17 y por la de Daya hay 7 y por la de Valldemossa hay 7 y por la parte de Coanegra ay 8 y assi mesmo por la de Alaron ay 7 y dentro de las dichas montañas puede estar todo el bestiar del llano en tiempo de necesidad.

*Este segundo fuerte de montañas que tiene 10 passos que guardar es grandissimo y tan fuerte como el primero y se junta con el y **los numeros de cada capitulo corresponden a los de la traça.***

Tercer, quant a la zona del Teix,

Fortification del Teix separada del fuerte del termino de Luque y otras partes. [...] En esto se concluye toda la fortification d'el Teix salliendo de Soller y Valldemuça boluiendo para el camino de Alfabia juntamente con todas las montañas q. le estan junctas y dicho luhar es muy prouido de leñas conrradizos y aguas y muy sufficiente para recoger y tener bestiares.

Este fuerte 3 del teix no lo es tanto como los otros por estar mas abierto y hauer menester mas gente que le guarde y estar mas cercano de la Ciudad y assi en caso de armada no conuiene retirar gente inutil en el pues tenemos los dos fuertes primeros que son inexpugnables y commodos y sera no tener la gente tan desrramada.

Quant a la vall d'Orient,

se puede serrar pero no es tan fuerte como los primeros [...].

Avui en dia, més de quatre-cents anys després, és difícil imaginar el trasllat i la supervivència d'unes setanta mil persones concentrades en uns indrets reduïts i en condicions extremes, sobretot durant l'hivern. El nombre de persones és tan sols una aproximació. Sobre la població total, els resultats de la visita del virrei Lluís Vic, de 1585, aporten un còmput mínim de 115.000 habitants: 89.727 a la Part Forana i 25.000 a la ciutat (vegeu Rosselló i Vaquer, 1977: 319-320). La xifra, probablement només referida a les persones «de comunitat» (útils i inútils per a les armes), sembla molt més realista que la derivada d'un ban del

mateix virrei Lluís Vic i Manrique, de 14 de novembre de 1591, segons el qual la població de Mallorca seria de 74.094 habitants (vegeu Llabrés, 1917).

Les prevencions de guerra i l'obra de Joan Binimelis

Una circumstància afegida, però interessant, del mapa i de la descripció de l'any 1594 és la seva possible relació amb l'obra coetània de Joan Binimelis. En efecte, primer, la datació de 1594 és coincident amb la redacció dels textos en català de la història de Mallorca (1593-1595). Segon, el contingut del mapa sobre el concepte de fortificació a l'interior de l'illa enfront d'un perill exterior seria complementari de les descripcions del litoral i els mapes de l'obra de Binimelis. Tercer, i més directament, la qüestió de les muntanyes com a llocs de fortificació és objecte d'una referència explícita, en primera persona, als textos de Binimelis.

Al text de Binimelis, en començar la descripció de la costa d'Escorca, el primer topònim esmentat és Cala Codolar, que és precisament també el primer topònim del litoral del mapa de 1594. Joan Binimelis especifica que:

*Aquí [a Cala Codolar] fenecen los términos y límites marítimos de Escorca en donde se descubren y ven otras cosas dignas de ser sabidas las que deixo por haber tratado de ellas, en el **tratado de la fortificación de los montes de la Isla de Mallorca que tengo hecho** y pronto de dará a luz para más utilidad y provecho de mi patria.* (BINIMELIS, edició de 1927, IV: 96).

Aquell tractat de Binimelis ha de tenir correspondència amb l'obra esmentada per Bover: *III. Tratado de los montes de la isla de Mallorca*, com a manuscrit, citat a la vegada per Barberi (vegeu Bover, 1868: I, 103).

Les referències precedents plantegen diferents qüestions. Primera, del possible tractat de fortificació de les muntanyes fet per Binimelis no en tenim altres notícies i ens és desconegut, però, a la vista de la documentació analitzada, tot fa pensar que Joan Binimelis, entre 1593 i 1601, bé tenia el treball elaborat, bé conegué o pogué veure el mapa i la descripció ordenats per Pere Vivot, que dugueren a terme, com veurem, Antoni Verger i dos cavallers.

En segon lloc, el dubte són les connexions entre els dos coetanis, Joan Binimelis, més humanista, i Antoni Verger, més tècnic; a més del fet que tant l'un com l'altre podrien haver disposat de cartografia prèvia per dur a terme els seus mapes posteriors. Aquests interrogants, de moment, només els podem deixar enunciats.

El mapa de 1594

Mapa de part de l'illa de Mallorca que representa la part central de la Serra de Tramuntana, des dels vessants sud-occidentals del puig del Teix fins a la zona nord-oriental del terme d'Escorca, entre la mar, Valldemossa, Bunyola, Alaró, Selva, Campanet i Pollença.

El mapa és un manuscrit sobre paper, en tinta i colors, de 576 x 428 mm, sense indicació d'autor, de data ni lloc de realització, però aixecat a Mallorca l'any 1594. Sense referències d'escala gràfica ni d'unitats de mesura, l'àrea representada és ben identificable i, encara que no respecti una escala justa, la imatge segueix un criteri de proporcions de distàncies i posicions prou acceptable.

Per tal de calcular-ne l'escala, s'ha calibrat la imatge del mapa de 1594 amb una aplicació informàtica que projecta una malla georeferenciada, amb quadrícules d'un quilòmetre quadrat, definida sobre la base de catorze punts de referència; l'escala general aproximada resultant és 1 : 55 000. La major precisió coincideix amb la línia de la costa, i les majors distorsions apareixen cap al vessant meridional de l'interior.

L'orientació del mapa està desplaçada cap a gregal, amb el nord cap a l'angle superior de l'esquerra. Té una rosa dels vents de 16 puntes (vuit de grosses i vuit de petites), a l'anomenat Fuerte 1 (centrat en el santuari de Lluç). Té una flor de lis per indicar el nord (també desplaçat a gregal) i una petita creu per indicar l'est (la direcció cap a Jerusalem). Hi ha escrits altres vents: mijorn, mastral, ponent. Enmig de la rosa: nuestra senjora de Lluch i Lluch (amb un signe).

54

El mapa fa ús de signes convencionals (per a les viles i alguns llocs, en vermell) i de lletres i números (per marcar els passos a defensar). La representació del relleu és senzilla, amb alguns puigs en perspectiva i les diverses àrees delimitades amb línies perimetrals i ombres de color, marcant les zones de separació i els passos d'accés. És destacable el contorn del litoral, on el port de Sóller és ben evident, juntament amb l'illot de l'Illa (s'Illeta) i un signe circular amb un punt enmig que podria referir-se a la Foradada. És significatiu —a diferència dels mapes de Binimelis— que el mapa de 1594 només tengui un signe relatiu a torres de la costa, situat part damunt del port de Sóller (en farem referència més endavant, en parlar de la toponímia litoral).

És un mapa fet amb finalitats defensives; les parts més altes de les muntanyes de la Serra tenen la funció de servir com a lloc de refugi en moments de perill. La inseguretat derivada de les incursions puntuals i del constant perill latent de l'exterior, obligaven a prendre mesures per a la defensa, i per a qui no la practicava amb les armes a la mà, la forma més segura era cercar un amagatall ben arcerat i amb provisions. Aquesta seria la característica definidora del mapa de 1594.

El document defineix fins a quatre àrees, o forts: els dos més importants, primer i segon, estan centrats entorn de les valls de Lluç i de Cúber, dins el terme d'Escorca, fets ressaltar amb un fons de color groc; els dos secundaris són el tercer, a les altures del Teix, i el quart, a la vall d'Orient. Hi consten els noms dels passos d'accés a cada un dels forts.

Cap al quadrant inferior de la dreta, el mapa inclou el detall del nombre d'homes d'armes per defensar cada pas dels dos primers punts forts.

Los 2 fuertes señalados de color Amarillo es todo una misma fortaleza y tiene 19 pasos o entradas, an menester por guardarles 256 hombres, y sera inexpugnable. Cabran en ella

toda la gente inutil del Reyno / tiene Aguas lenyas, y otras comodidades y muchos molinos a la alda de los dichos montes.

Fuerte 1. De Lluch. tiene 9 passos senyalados con 9 letras	Fuerte 2 tiene dies passos nombrados con 10 numeros
A – 25 hombres	1 – 10 hombres
B – 20	2 – 2
C – 20	3 – 12
D – 50	4 – 25
E – 4	5 – 20
F – 4	6 – 10
G – 2	7 – 10
H – 10	8 – 4
I – 6	9 – 12
	10 – 10
Hombres – 141	115

Autoria i datació del mapa

Com hem indicat, el mapa manuscrit no inclou referències d'autor ni de data d'execució. Ara bé, la relació de les diligències i prevencions de guerra especifica aquesta informació. Segons el detall de les instruccions del virrei interí Pere Vivot:

Tambien embie dos caualleros y un enginyero a reconocer y visitar las montanyas con instruction que reconoscan las mas fuertes, y los passos que se han de guardar y la gente que aura menester para ellos y como se pueden fortifficar los quales lo hizieron con mucha diligencia y curiosidad y dieron relation muy particular de todo que se vera a parte.

Més endavant, el mateix document identifica les persones responsables de la descripció i del mapa:

Haiendose de retirar en caso de armada la gente inutil a las montanyas que seran numero de 70.000 personas conforme a la orden dada y a la voluntad de V. majd. me parecio necesario reconocerlas primero y saber como se pueden guardar y que gente puede caber en ellas y la comodidad del biuir y otras circunstancias necessarias embie dos caualleros Ramon cos y Joanote Brull y con ellos Antonio Verger sculptor y muy ingenioso para este effecto con la instruction conueniente de lo que auian de hazer estuuieron dies dias y bueltos me truxeron relation muy particular y distincta puesta la montanya fuerte y los passos que se an de guardar en disenyo y pintura ques la siguiente.

Per tant, l'autor del mapa és *Antonio Verger sculptor*, també anomenat *enginyero*. El termini de realització del mapa (uns deu dies) i de la relació descriptiva s'ha de situar entre el 18 de setembre i el 20 d'octubre de 1594, possiblement durant la primera quinzena del mes d'octubre. Antoni Verger és considerat *muy ingenioso para este effecto* [per aixecar el mapa]. Els termes *disenyo y pintura*, així com *traça* (a la descripció), són, òbviament, sinònims de «mapa».

A més d'aquest mapa, Antoni Verger és més conegut pel fet que també és l'autor de dos plànols, l'any 1596, que són complementaris: un mostra l'estat de les obres de les murades de la ciutat de Mallorca; l'altre fa referència a la continuació del projecte de fortificació. Els plànols, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), tenen escales gràfiques en canes mallorquines [escala aproximada 1 : 4 000] i estan datats a Mallorca el 15 de setembre de 1596. Hi ha constància de l'autoria: *Treta dita Planta Justa y Recta vt Jacet p mi Antoni Verger Sculptor p art de Angulos depositio [...]* (vegeu Tous, 2002: 32-38).

Malgrat les diferències entre el mapa de 1594 i els plànols de 1596 (centrats en la planimetria urbana, a major escala, molt més acurats i acabats), hi ha algunes similituds estilístiques. Una molt evident és el color i la manera de representar la superfície de la mar.

L'escultor i «enginyer» Antoni Verger (ciutat de Mallorca, circa 1555 - 23 de desembre de 1635) fou un artista reconegut i responsable de la fàbrica de diferents obres d'art i arquitectura, com el portal major de la Seu (1592-1601) (vegeu Carbonell, 1996). Era un personatge significat que, com Joan Binimelis, formà part del cercle del bisbe Joan Vic.

Antoni Verger dominava la planimetria a causa de la seva activitat professional. Com ha posat de manifest Mercè Gambús:

hasta fines del s. xvii y a falta de la institucionalización de la figura del arquitecto, se produjo un cierto intrusismo profesional protagonizado por algunos escultores, que amparados en su prestigio personal, asumieron tareas arquitectónicas como diseñadores y superintendentes (GAMBÚS, 1987: 159).

D'altra banda, els cavallers *Ramon Cos y Joanote Brull*, que acompanyaren Antoni Verger, serien identificables amb el capità Ramon Descós Desbrull, propietari (1575) de Son Cós (Marratxi) (GEM, 4: 286), i amb Joanot Desbrull, que tenia propietats a Pollença (vegeu Massot, 2010: 28).

Topònims del mapa i de la relació de la muntanya de Mallorca

La toponímia del mapa i de la relació de la muntanya de Mallorca registra particularment passos de muntanya, orònims, noms del litoral, llocs i viles. Les taules inclouen la transcripció del topònim del mapa, del de la relació descriptiva, la identificació i la situació dels noms menys coneguts. L'apartat d'observacions es reserva a les propostes per interpretar i localitzar els topònims més opacs o que poden haver canviat.

La situació dels topònims a la cartografia actual s'indica de manera abreujada. Per a la georeferenciació s'han utilitzat les fonts següents:

- IGN: *Mapa Topográfico Nacional de España*. Escala 1 : 25 000. Madrid: Instituto Geográfico Nacional. 2001.
- MTIB: *Mapa Topogràfic de les Illes Balears*. Escala 1 : 5 000. Mallorca, 2006 (servidor Infraestructura de Dades Espacials de les Illes Balears).
- MP: Mascaró Pasarius, J. (1958). *Mapa General de Mallorca*. Escala aprox. 1 : 31 250. Mallorca.

La codificació indica el mapa de referència i la quadrícula del topònim. En el cas de la cartografia de l'IGN i del MTIB, el sistema de definició és el proposat pel manual de Strahler (1989: 19) segons el sistema de projecció UTM: una quadrícula es designa per les coordenades a partir del vèrtex inferior esquerre (primer la longitud i després la latitud). El codi segueix una notació reduïda de les coordenades. En el mapa de Mascaró Pasarius se segueix el criteri de la referència del número del full i les quadrícules corresponents.

És evident que la base lingüística dels topònims és el català de Mallorca. La llengua del mapa és el català, amb alguns noms i indicacions en castellà. La relació descriptiva està redactada en castellà, la qual cosa afecta sobretot la denominació d'alguns genèrics (per exemple, pas - passo).

Fort 1, centrat a Lluc, amb nou passos:

	MAPA	RELACION...	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[1]	Fuerte 1 dicho de Lluch		Fort 1, dit de Lluc		
[2]	Puix Tumi	Puig Tumi	Puig Tomir	MP 5-7C	
[3]	A - al baraquar den marc	<i>passo el qual se dize el Barracar den March. [...] en medio del dicho Puig [Tomir] y la Padrisa</i>	El barracar d'en Marc	MTIB-9411	Antic camí de Pollença a Lluc
[4]	La padrisa	la Padrisa	La Pedrisa	MTIB-9412	Les Pedrisses
[5]		Vall den March	Vall d'en Marc		
[6]	La vall den Marc asta anant de Pollensa a Lluch ay set molins de aigo	<i>de la parte de la Villa de Pollença de la Vall den March hay seys [molins d'aigua]</i>	La vall d'en Marc, anant de Pollença a Lluc; hi ha set molins d'aigua [molins hidràulics de Llinars]	MP 1-12H	Molins d'en Llinars

	MAPA	RELACION...	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[7]	B - al tenboret	passo que esta entre la Pedrissa y la Montaña que se dize el Tamboret	El Tamboret	MP 1-8H	Penya del Tamboret
[8]		Cosconar	Es Cosconar	MP 1W-6F	
[9]	C - pas quis diu al coral de quosquonar dins albarqua	passo engosto el qual se dize el corral del Cosconar que esta en frente de la Peña de la cueua de los Pastores	Pas del Corral de Cosconar dins Albarca	MP 1W-6F	
[10]		[Peña de la cueua de los Pastores]	Penya de la Cova dels Pastors	MP 1W-6F	Balma del Cosconar [?]
[11]		possession de Albarca	Albarca	MP 5-3C	
[12]	D - al pas del molí de turuxant	passo en el molin de Turuxant	Pas del molí de Turixant	MP 4-11E	
[13]		molin de Turixant	Molí de Turixant	MP 4-11E	Sa Central [?]
[14]		Peña del molin	Penya del molí [de Turixant]		
[15]		boca del Torrente de Parells	Boca del torrent de Pareis	MP 1W-5G	S'Entreforc
[16]	E – pas dels tosals verts qui afronta a omalluix	passo q. se dize als Tosals verts muy engosto	Pas dels Tossals Verds que afronta amb Almallutx	MP 4-10H	
[17]		Tossals verts	Tossals Verds	MP 4-9I o 11I	
[18]	F - Al Salt den conill qui afronta en cal Sinor de messenella	passo a la mano derecha al Salt den Cunill el qual es muy engosto	Salt d'en Conill que afronta amb cal Sinor [senyor?] de Massanella	MP 10-1A	Salt de s'Aigua
[19]	G - al pas del grau magor	passo muy engosto que se llama el Grau mayor	Pas del grau major	IGN-9105	Grau des Ruc (damunt el salt de la Bella Dona)
[20]	H - al portell del Satri	<i>passo que se llama el Portell del Satriy [...] abaxando de una peña</i>	Portell del Setrill	MP 5-6G	Portell des Vent

	MAPA	RELACION...	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[21]	al fronto	<i>passo engosto [...] de una parte tiene la montaña que se dize al fronte y de la otra parte se dize la Peña dicha fontaça</i>	Pas estret que a una part té la muntanya dita <i>al fronte</i> i de l'altra part la penya dita Fontassa	IGN-9507 i MP 5-9F	El Frontó
[22]		[Peña dicha fontaça]		MP 5-9E	Penyal Xapat [?]
[23]	1 - La fontasa		La Fontassa	IGN-9408	Font de sa Mina

Fort 2, centrat a Cúber, amb deu passos, que es *grandissimo*:

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[24]	Fuerte 2 dicho Cuber Almaluig Binimorach y Lofre	Cuber, Omaluig, Binimorach, Loffre, tosals verts, Larrom, y otros lugares	Fort 2, Cúber, Almallutx, Binimorac i l'Ofre (Tossals Verds, l'Arrom i altres llocs)		
[25]		montaña den Torrella	Muntanya d'en Torrella		Puig Major
[26]	1 - pas de la montaya den Torella	<i>1 ... a la montaña den Torrella hay un passo que dizen den Torrella [...] muy engosto y hazer un estrecho en medio de dos peñas que tiene de ancho no mas de siete o ocho palmos</i>	A la muntanya d'en Torrella [Puig Major] hi ha un pas dit d'en Torrella (molt estret, enmig de dues penyes, de no més de set o vuit pams d'ample)	MP 4-9D	Pas de sa Pomera Borda
[27]	2 - altra pas molt astret	<i>2 ... junto a dicho passo hay otro muy pequeño</i>	Un altre pas molt petit	MP 4-8E	Coma des Ribell
[28]	3 - al pas del baranc anant anves Soller	3 ... passo al Barranch hyendo azia la Villa de Soller	El barranc anant cap a la vila de Sóller [barranc de Biniaraix]	MP 9-4B	
[29]	4 - al pas de larom demunt Soler	<i>4 ...passo del arrom [...] al vessante de dos peñas</i>	Pas de l'Arrom damunt Sóller	MP 9-2D	S'Arrom
[30]	5 - al pas de Son Bennaser demunt la vila de Soller	5 ...passo de son Benasçer ensima de la Villa de Soller	Pas de Son Bennàsser damunt la vila de Sóller	MP 8W-10G	Pas del puig de Son Bennàsser
[31]	6 - al pas morisc del fabia	6 ...passo Morisch de Alfabia a son Bennasser	Pas Morisc, d'Alfàbia a Son Bennàsser	MTIB-7497	

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[32]	7 - al pas de las vaques demunt orient	7 ...el port de las Vacas a mano ysquierda entrando a Orient	Pas de les Vaques, a mà esquerra entrant a Orient	IGN-7800	Coll des Jou
[33]	8 - al pas de ne maria demunt orient	8 ...passo de na Maria a la mano isquierda ensima de Orient	Pas de na Maria damunt Orient	MP 9-5D	
[34]	9 - al pas de la font de la para	9 ...passo de la fuente de la Parra	Pas de la font de la Parra	MP 9-7C	Font de sa Parra
[35]	10 - al pas de la foradada demunt Comasama i se aguntas an els tosals verts	10 ...passo de la foradada a mano isquierda ensima Comasema a Orient	Pas de la Foradada damunt Comasema a Orient i s'ajunta als Tossals Verds	MP 9-8A	

El fort 3, centrat en el puig del Teix:

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[36]	El Tex. Fuerte 3	Teix	El Teix, fort 3		
[37]	A - La plana de astada	A passo de Bartholomeo Estada hyendo de Soller a Daya que se llama la plana de Bartholome Estada	Pas de Bartomeu Estada, anant de Sóller a Deià, que s'anomena la plana de Bartomeu Estada	MP 8W-10A	Can Prohom
[38]	B - Saraguay	B passo del Çaragay de Guillem Peña	Pas del Xaragall de Guillem Penya	MP 8W-8D	Pas des Xaragall d'en Boqueta (Can Boqueta)
[39]	C - astret den moragues y de guellart	C passo estrecho que affrenta con Barte. Gallard y Matheo Moragues	Pas estret que afronta amb Bartomeu Gallard i Mateu Moragues	MP 8W-5F	Estret de Son Gallard
[40]	<i>D - pas de alamay [?]</i>	D passo del Torrent de Alamanay en el Teix	Pas del torrent d'Alemanay al Teix		[?]
[41]	E - Sebeurada	E passo que se llama la Abaurada	Pas que s'anomena de l'Abeurada	MP 8W-5G	Font de s'Abeurada
[42]	F - pas de los Basos	F passo de las Bassas	Pas de les Basses	MP 8W-5G	Ses Basses (pas d'en Miquel)

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[43]	G - culuminada	G passo de la Culluminada	Pas de la Colominada		[?]
[44]	H - font dels Cairats	H passo dels Cayrats	Font, o pas, dels Cairats	MP 8W-7G	Font des Polls
[45]	I - La partio del teyx i de pastorix	I passo de la Partio del Teix y Pastorix que se llama la foradada	Pas de la partió del Teix i Pastorix que s'anomena la Foradada	MP 8W-8G	Coll de Pastorix
[46]	K - Coma de la vera [?]	K passo que se dize Estret que se llama de la Vena	Pas dit Estret que s'anomena de la Vera	MP 8W-9H	Coma Vera
[47]	L - pas del garover	L passo del Garrouer ensima de Biniforani	Pas del Garrover damunt Biniforani	MP 8W-9G o 10G	Camí des Colls de Gran Dia [?]

El Fuerte 4 és identificable amb la vall d'Orient, que confronta, a tramuntana, amb els passos 7, 8, 9 i 10 del Fuerte 2; els passos hi figuren sense numerar.

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[48]	Fuerte 4 - TOT LO TERMA DE HORIENT	Valle de Orient	Fort 4 - Tot el terme d'Orient		
[49]	Al pas de onor	Para hauer de entrar a Orient a la parte derecha por las comunas de Buñola hay un passo que dizen la fuente del verger del Coll de Alfàbia	Pas d'Honor	MP 8W-12G	Es Verger
[50]		[comunas de Buñola]	Comuna de Bunyola		
[51]		[passo que dizen la fuente del verger]	Pas de la font del Verger		[?]
[52]		[Coll de Alfàbia]	Coll d'Alfàbia		[?]
[53]	honor		Honor	MP 9-1G	Mola d'Honor
[54]	al pas de Son creus	passo de la Mola de Onor a la parte de son Creus	Pas de la Mola d'Honor a la part de Son Creus	MP 9-1G	Son Creus
[55]		passo que se dize la partio a son Creus a la Barrera			[?]

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[56]		passo a la mesma Mola de honor	Pas a la Mola d'Honor		[?]
[57]	pas dels molins de Cuoanagra	passo abaxando a cohanegra el qual se dize de la canal	Pas dels molins de Coanegra (dit la Canal?)	MP 9-4I	Comellar de Coanegra
[58]		Coanegra / cohanegra	Coanegra		
[59]	al pas de la bastida	passo que se dize Portel Roig en el cabo de la Bastida	Pas de la Bastida (dit el Portell Roig?)	MP 9-6H	Font/ Penya de sa Bastida
[60]		passo de las Artigues hyendo a Orient	Pas de les Artigues anant a Orient	MP 9-6H	Ses Artigues
[61]		passo de son Vert hyendo al camino del Castillo de Alaron	Pas de Son Verd anant al camí del Castell d'Alaró		
[62]		passo a la buelta del Pin en el vessante del Castillo de Alaron del Puig del Cadena	Pas al vessant del Puig d'Alcadena [?]	MP 9-7E	Coll d'Orient [?]
[63]	Coll del madra		Coll d'Almadrà	MP 9-10D	Ses Alqueries d'Almadrà, o Clot d'Almadrà [?]

62

La toponímia litoral, de nord a sud, està definida a la descripció com a *Relacion de la costa de la marina de Soller y parte de la Montaña:*

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[64]	cala al codolar	por la parte del Cosconar hay tres calas la una se llama Cala Alcodolar	Cala Codolar	MP 1W-6D	Cala Codolar
[65]	cala del mix	La otra se dise Cala Mitjana	Cala del Mig	MP 1W-5D	Cala Mitjana, o del Carregador de Lluc
[66]	cala altest	la otra Cala Altest	Cala el Test	MP 1W-4E	Cala es Tests
[67]	cap de la vaca	a la Mola que esta despues del cabo de la Vaca	Cap de sa Vaca	MP 1W-3D	Morro de sa Vaca

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[68]	cap de la mola	<i>Primeramente a la Mola que esta despues del cabo de la Vaca hyendo azia la parte de Soller hay un cabo que se dize la Mola adonde hay dos passos estrechos [...] y hay mal lugar para hauer de desembarcar</i>	Cap de la Mola	MP 4-6B	Mola de Can Palou / Pas des Cocó
[69]	pas del coll de miramar	hiendo a la parte de Soller ay otro passo que se dise del Coll de Miramar el qual es ancho	Pas del Coll de Miramar	MP 4-4E	Coll de Biniamar, o de Miramar
[70]	Cala Ferera	Despues viene Cala ferrera adonde no hay desembarcadero en el qual pueden estar dos baxeles	Cala Ferrera	MP 4-2D	Cala Ferrera, o port de Fornalutx
[71]	Lilla [illot]		L'Illa	MP 4-1E	S'Illeta
[72]	coll de Lilla	passo que se dize el Coll del Illa	Coll de l'Illa		[pot estar desubicat]
[73]	Las puntas		Les Puntas	MP 8-6B	Ses Puntas
[74]	coll de lera	los cabos adonde desembarcaron los moros quando fueron a Sollar hay mal passo y no pueden passar por mas de un passo para hauer de yr a Soller que se dise del Era junto a la Atalaya	Coll de l'Era	MP 8-6C	Pas de sa Torre [?]. També podria situar-se a l'actual coll de s'Illa
[75]		[junto a la Atalaya]	Talaia de Sóller		També antiga torre des Coll des Cingle

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[76]		La fortaleza de Soller no guarda nada por estar en mal lugar y tener padastre y solo sirve para que no entren en el puerto pudiendo entrar por el coll del era	Fortalesa del port de Sóller	MP 8-5D	Sa Torre (port de Sóller)
[77]	La pedra picada	una fortaleza a la piedra Picada guardaria que no desembarcassen a los cabos ni entrasen por el coll del era por donde fueron los moros a Soller y de dicha fortaleza guardaria el puerto de Soller y no tiene ningun padastre como ahora tiene la q. hay	La Pedra Picada	MP 8-6C	Torre Picada
[78]	S. Caterina		Oratori de Santa Catalina	MP 8-5C	
[79]	port de Soller	puerto de Soller	Port de Sóller	MP 8-5D	
[80]	alconasa	cala del Conassa lugar que no se puede guardar por ser abierto ni menos se puede guardar hasta el agua dulce por ser assi mesmo habierto pero no pueden entrar en ningun lugar de la montaña	Alconàsser	MP 8-3F	
[81]	cala de daya	La Cala de Daya es lugar adonde pueden estar quatro vaxeles	Cala de Deià	MP 8W-6C	
[82]		passo a la foradada	Pas a la Foradada		
[83]		en un passo ensima la montaña ques muy engosto y baxo	Pas molt estret i baix		
[84]		En el puerto de Valldemuça hay un passo			

	MAPA	RELACION	IDENTIFICACIÓ	SITUACIÓ	OBS.
[85]		passo que se dize la coua den Claret	Pas de la Cova d'en Claret, dita de Son Ferrandell	MP 16-7A	Coll d'en Claret

El nom del *Coll de l'Illa* [72], que el mapa situa davant l'illot de *L'Illa* [71, s'Illeta], podria estar mal ubicat, atès que l'actual coll de s'Illa, segons el mapa i la lectura de la descripció, podria correspondre a l'anomenat *Coll de l'Era* [74].

D'altra banda, com s'ha dit, el mapa de 1594 —a diferència dels mapes de Joan Binimelis— té un únic signe de torre a la costa, situat part damunt el port de Sóller. El signe podria referir-se a la talaia de Sóller [75], o servir per reiterar la necessitat de la torre de *La pedra picada* [77] on es plantejava edificar-la des de 1561, per tal de defensar el pas des de la cala de ses Puntes (la torre fou aixecada entre 1614 i 1622).

En termes comparatius, entre cala Codolar i la cala de Deià, els mapes de l'obra de Joan Binimelis (datables l'any 1601) registren la mateixa densitat de topònims, tot i que el grau de correspondència és només del 50 per cent. En particular, als mapes de Binimelis hi destaquen les torres de la costa.

Els noms de viles i llocs, la majoria dels quals estan consignats amb signes convencionals al mapa, són:

	MAPA	RELACION...	IDENTIFICACIÓ
[86]		Villa de Pollença / Villa de Pollença / Pollença / Pollença	Vila de Pollença / Pollença
[87]	Lluch / Nuestra senhora de Lluch	Lluch / Lluque / nra. Sra. de Lluque / Luq / termino de Luque / termino de Luq / montes de Luuq	Lluc
[88]	vall de mosa	Valldemossa / Valldemuça	Valldemossa
[89]	daya	Daya	Deià
[90]	Soller	Villa de Soller / Soller	Sóller
[91]		marina de Soller	Marina de Sóller
[92]		<i>costa de Marina [de Valldemossa]</i>	Marina [de Valldemossa]
[93]	raxa		Raixa
[94]	Buiola	Buñola	Bunyola
[95]	Laro	Alaron / Alaro	Alaró
[96]	castell de laro	Castillo de Alaron	Castell d'Alaró
[97]	puix de lal cadana	Puig del Cadena	Puig de l'Alcadena
[98]	Biniselem		Binissalem

[99]	Comasana		Comassema
[100]	almadra		Almadrà
[101]	sollerich		Solleric
[102]	Selva		Selva
[103]	Canpanet		Campanet
[104]		Reyno de Mallorca	Regne de Mallorca
[105]		<i>Montaña / Montaña del [del regne de Mallorca]</i>	Muntanya
[106]		Alfabia	Alfàbia
[107]		la Ciudad	Ciutat (Mallorca)
[108]		<i>Falaniche [castillo]</i>	Castell de Felanitx
[109]		<i>Pollensa [castillo]</i>	Castell de Pollença

Conclusions

Una primera conclusió essencial derivada de l'anàlisi i transcripció del mapa de 1594 i de la seva relació descriptiva és el fet d'haver conegut indubtablement l'autor del mapa: Antoni Verger. És el mateix autor dels dos plànols de les murades de la ciutat de Mallorca, d'escala aproximada 1 : 4 000, datats a Mallorca el 15 de setembre de 1596. En efecte, Pere Vivot, virrei en funcions, encomanava el reconeixement de la muntanya a dos cavallers, juntament amb Antoni Verger, «escultor i enginyer», a qui se li han d'atribuir directament les aptituds necessàries per a l'elaboració del mapa. Els cavallers Ramon Cos (Descós) i Joanot Brull (Desbrull) també serien els responsables de la part descriptiva.

Quant a la datació, el termini de realització del mapa (uns deu dies) i de la relació descriptiva s'ha de situar entre el 18 de setembre i el 20 d'octubre de 1594, possiblement durant la primera quinzena del mes d'octubre. El mapa manuscrit no té referències d'escala. L'àrea representada és ben identificable i, sense respectar una escala justa, segueix un criteri de proporcions de distàncies i posicions prou acceptable. L'escala general aproximada és 1 : 55 000.

En segon lloc, de l'anàlisi dels topònims del mapa de 1594 i de la relació descriptiva se'n deriva més d'un centenar de noms. D'una banda, hi ha una alta —lògica— correspondència entre el mapa i la seva descripció. Però, d'altra banda, la part descriptiva inclou més topònims que el mapa en el cas de la vall d'Orient; així mateix, el mapa representa més viles i llocs que els esmentats a la descripció escrita. La correlació es manté en la vintena de noms de la costa.

Potser l'aportació toponímica més interessant dels dos documents són els noms dels passos de muntanya, amb el benentès que els llocs d'accés a la muntanya tinguin una denominació. En alguns casos, els passos només apareixen indicats i ubicats, però sense nom.

Tot i que hi ha noms de passos que són obscurs, és possible detectar diversos canvis de denominació. Alguns exemples: *la muntanya d'en Torrella* [22 i 23] és el Puig Major; *el Portell del Setrill* [20] seria el Portell des Vent; *el Pas de les Vaques* [32] seria el Coll des Jou; *el Pas o Plana de [Bartomeu] Estada* [37] seria Can Prohom; *el Pas del Xaragall de Guillem Penya* [38] seria el Pas del Xaragall d'en Boqueta; *la Font o Pas dels Cairats* [44] seria la Font des Polls; o també els desconeguts *Pas del Garrover* [47] o del *Portell Roig* [59].

Fins i tot, seria possible localitzar altres passos, «molt estrets», que no tenien nom, com els que podrien correspondre als anomenats actualment Pas de sa Pomeria Borda [26] o la Coma des Ribell [27], al vessant del Puig Major.

En conjunt, el mapa i la descripció de la muntanya de 1594 tenen interès en la mesura que suposen un primer document cartogràfic de Mallorca, aixecat sobre la base del coneixement del territori, que abasta un àmbit d'uns 450 km² (un 12 per cent del total de l'illa). És molt acceptable la imatge aconseguida de la part central de la Serra de Tramuntana (litoral i interior), mitjançant l'ús d'un llenguatge cartogràfic primitiu. Els passos de muntanya tenen un interès específic. La concepció de la muntanya com a lloc de refugi explica les característiques, i també les limitacions, del mapa.

Bibliografia

- BERNHARD, J. *Map Analyst 1.3.22*. Oregon State University, 2005-2012 [recurs electrònic].
- BINIMELIS, Juan (1927). *Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes*. Palma: Imprenta de José Tous.
- BOVER, Joaquín María (1868). *Biblioteca de escritores baleares. Tomo I*. Palma: Imprenta de P. J. Gelabert.
- C[ARBONELL], M. (1996). «Verger, Antoni», a *Gran Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura de les Illes Balears, vol. 4*, pàg. 364-366.
- DEYÀ BAUZÀ, Miquel J. (2004). «La geoestratègia mediterrània en el segle xvi. El seu impacte en la creació del sistema defensiu balear», a l'centenari de l'enderrocament de les murades de Palma, 1902-2002. Palma: Ajuntament de Palma. Servei d'Arxius i Biblioteques (Rúbrica; 13). Pàg. 31-46.
- DÍAZ, Ramon; GINARD, Antoni; PICORNELL, Climent; RULLAN, Onofre; SEGÚI, Joana M. (1988). «Un mapa de part de l'illa de Mallorca de l'any 1594 (Circa)», a *Treballs de Geografia*, 40, 113-117.
- GAMBÚS SAIZ, Mercedes (1987). «El trabajo artístico en Mallorca durante los siglos xvi y xvii», a *BSAL*, 43, 157-172.
- GONZÁLEZ DE CHAVES ALEMANY, Juan (1986). *Fortificaciones costeras de Mallorca*. Palma: Colegio Oficial de Arquitectos de Baleares.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-1998)* [GEM]. Mallorca: Promomallorca Ed.
- JUAN VIDAL, Josep (2002). *Els virreis de Mallorca, ss. xvi-xviii*. Palma: El Tall.
- LLABRÉS, Gabriel (1917). «Habitantes de Mallorca en 1591», a *BSAL*, xvi, 324.
- MASSOT RAMIS DE AYREFLOR, M. José (2010). «Herencia y reproducción social en una Casa noble mallorquina: los Desbrull», a *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, 20, 7-42.
- ORDINAS GARAU, Antoni; ORDINAS MARCÉ, Gabriel; REYNÉS TRIAS, Antoni (2006). *La costa d'Escorca*. Palma:

Institut d'Estudis Baleàrics; Govern de les Illes Balears, Conselleria de Medi Ambient.

ROSSELLÓ I VAQUER, Ramon (1977). «*Visita de D. Lluís Vich, virrei de Mallorca, a les torres, homes d'armes i material de defensa de Mallorca (1585)*», a *Fontes Rerum Balearium*, I, 305-322.

STRAHLER, Arthur; STRAHLER, Alan (1989). *Geografia Física*. Barcelona: Omega.

TOUS MELIÀ, Juan (2002). *Palma a través de la cartografia (1596-1902)*. Palma: Ajuntament de Palma.

Tema 2

**ANTROPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS
I HISTÒRICS**

ELS NOMS DEL BESTIAR DEL CONVENT DE SANT DOMINGO DE PALMA (1795-1820)

Francesc Canuto Bauçà

La zoonímia és una branca de l'antroponímia dedicada a l'estudi dels noms propis dels animals. Amb la present comunicació passam a demostrar la varietat i la riquesa onomàstica utilitzada per anomenar el bestiar de treball (egües, cavalls, muls, mules, ases i someres) de les possessions que foren propietat del desaparegut convent de Sant Domingo de Palma. El document utilitzat és un llibre de l'administració del convent titulat *Llibre del bestiar existent en los predios que posseheix el convent (1787-1820)*, custodiat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.⁶ En el període analitzat (1795-1820), el convent era propietari de les possessions de Son Costa, s'Almudaina, Sabor, Galiana i es Rafal (Montuïri); Son Cigala i Son Gallard (Palma); i Son Frau al terme municipal de Marratxí.

El bestiar existent en aquestes possessions l'any 1796 era el següent:

Son Costa (Montuïri): una guarda d'egües de 21 caps, destinades a la procreació, 6 muls, 11 mules, 6 someres, 2 guarans i 3 cavalls.

Son Cigala (Palma): 13 mules i 1 ase.

Son Gallard (Palma): una guarda d'egües de 12 caps, destinades a la procreació, 6 mules, 1 mul, 3 someres, 2 ases i 1 cavall.

Son Frau (Marratxí): 12 mules, 3 muls, 1 egua, 1 cavall, 1 ase i una guarda de someres de 9 caps, destinades a la procreació.

Tot això fa una suma de 115 caps de bestiar destinats a les distintes feines agrícoles (conradís, carro, sínia, molí de sang) de les terres propietat del convent. La guarda d'egües i someres, destinades a la procreació, a més de proporcionar un guany econòmic amb la venda dels animals, permetien suplir les baixes del bestiar de treball de les distintes explotacions agràries propietat del convent.

El treball consta d'un apartat en què, abans d'entrar a fer l'anàlisi del document que aportam, fem una introducció —una mena de tast— sobre els noms tradicionals de les bísties registrats a la documentació històrica i la seva motivació (color del pèl, característiques físiques, etc.).⁷ Els documents consultats són majoritàriament contractes d'arrendament agraris referents a les possessions, ja que és en aquestes explotacions agràries on es localitza un major nombre d'animals i, per tant, són una veritable font de riquesa onomàstica en

6 ARM, referència C-144.

7 Per a la realització d'aquest apartat hem utilitzat, en part, el treball publicat pel qui subscriu al Pronòstic Santjoaner 2011. Vegeu: Canuto Bauçà, Francesc (2011). «El bestiar de cabestre. La coloració de les bísties.» A: Pronòstic Santjoaner 2011. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.

aquest aspecte. Un altre apartat exemplifica amb una sèrie de registres el cabal onomàstic referent al bestiar que podem localitzar als documents esmentats anteriorment. I a l'últim, analitzam el document del bestiar del convent de Sant Domingo, tot intentant fer una classificació semàntica del seu repertori.

1. LA COLORACIÓ DE LES BÍSTIES

Aprofitant la copiosa informació que sobre el bestiar contenen les fonts notariales (inventaris i contractes agraris) hem realitzat un petit recull, no exhaustiu, sobre els diferents colors de les bísties. La forta influència que aquests han tingut en la motivació dels noms dels animals, hom la pot constatar als documents que transcriurem a continuació i també en algunes cançons recopilades pel pare Rafel Ginard al seu *Cançoner popular de Mallorca*.

Generalment, la descripció de les bísties als documents notariales es fa registrant en primer lloc la classe d'animal, llavors el color del pèl (negre, roig, castany, alatzà, etc.), l'edat i descrivint molts de cops algunes particularitats físiques de la bístia com és ara estelada, clenxada, morralba, bragada, pigada, etc. Hem de recordar que en el sistema nominatiu utilitzat en el món camperol per identificar els animals, el substantiu sempre va precedit de l'article personal *en* i *na*. Vet aquí, doncs, la relació dels colors, ordenada alfabèticament:

1.1. Alatzà -ana

DCVB, s. v. *Alatzà* o *Alazà*: «Adjectiu antic: castellà *alazán*. “La tretzena color [del cavall] es alatzà: e es nomenat axí perque pren part de dos colors: ço es de baig e de castany: e mes castany que baig: E deu hauer en si aquests senyals: una estela petita amb una lista que li deulla fins a les narils e los dos peus de darrera blancs: e los clis molt poch: e los cabells de la coha poch e lisos fins abaix” (Dieç Menes. II, 15v.)»

Animal de color canyella. No l'hem trobat documentat més enllà del segle XVI:

— 1515. Inventari dels béns de Pau Claret (Valldemossa).¹ *Ítem hun rufi jova de tres anys aletsà. Ítem una egua aletzana de VIII anys ab una pollina de hun any.*

— 1528, març. Inventari de la possessió de sa Bastida (Sant Joan).² *Ítem un poltro aletzar de dos anys.*

— 1542, abril, 13. Inventari de la possessió de Son Artigues (Porreres).³ *Ítem tres héguos, ço*

1 Barceló Crespi, Maria (1994). Elements materials de la vida quotidiana a la Mallorca baixmedieval (Part Forana). Palma: Institut d'Estudis Baleàrics. Pàg. 186 i 188.

2 Bausà Roig, Josep (2000). «La Cavalleria i el Puig de Sa Bastida.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Col·lectiu Teranyines: Monografies Santjoaneres, 11. Pàg. 140.

3 Barceló, Maria; Ferrà, Rafel; Servera, Bartomeu (1997). Les possessions de Porreres. Estudi històric. Ajuntament de Porreres: Patrimoni de Porreres, 2. Pàg. 204.

és, una de pèl gelat y l'altra castany scur y l'altra **alassan**.

— 1571, desembre, 29. Inventari del casat de Son Morlà, propietat de Guillem Morlà (Porreres).⁴ Ítem *une poltre de dos anys de pèl aletzà*.

1.2. Baio

DCVB, s. v. *Baio*: «Color groc de les bísties cavallines, amb els clins i la coa negres; castellà *bayo*. “La quinzena color és dita bayo: lo qual deu esser clar e de color de palla ho de hambre: e deu hauer los clins e la coha e les cames tot negre: e deu hauer una veta negra dels golès fins a la coha ampla com lo dit poch més o menys: e aquest tal és dit dretament bayo e la gent no u saben e per ço nomenen als castanys clars bayo, pus que'ls veen vetats e de color clara, e no u són, car gran differència ha de bayo a castany clar” (Dieç Menesc. II, 16).»

DCVB, s. v. *Cavall*: «Cavall bai: el de color groc amb les clins i la coa negres.»

El castellanisme *baio*⁵ sembla que no va passar més enllà del segle XVII.

— 1656. Inventari de la possessió de Son Comelles (Montuïri).⁶ *En la stable. Ítem una pullina pèl vayo de edat de 1 any. Ítem altre egua pèl vayo, carablanca, de edat de 9 anys.*

— 1658, febrer, 17. Inventari de la possessió de Son Cotoner (Puigpunyent).⁷ *En la estable demunt. Ítem una mula filla de ego, vaje, de sis anys.*

— 1665, agost, 30. Inventari de la possessió de Montblanc (Santa Margalida).⁸ Bestiar gros. *Ítem dos mulas, una vaja de 20 anys y una negra de 9 anys, estimadas 75 Lliuras. Ítem una egua vayo de 15 anys ab un mul, estimada 65 Lliuras.*

— 1678, febrer, 27. Inventari dels béns del capità Jaume Canals (Palma).⁹ *A la cavallaris. Ítem altre cavall vayo de sis anys ab sella y brilla.*

1.3. Blanc -a

DCVB, s. v. *Blanc*: «De color igual o aproximat al de la neu i de la llet.»

Na Blanca faré pintar

4 Barceló, Maria; Ferrà, Rafel; Servera, Bartomeu (1997). Les possessions de Porreres. Estudi històric. Ajuntament de Porreres: Patrimoni de Porreres, 2. Pàg. 214.

5 ARM, protocol G-411, f. 309. 1657, juliol, 5. Ítem dos parells de botas de vaqueta, ço és, un parell de negras y las altres vayas.

6 ARM, protocol B-674, f. 198v.

7 ARM, protocol B-674, f. 277.

8 ARM, protocol 666, f. 176.

9 ARM, protocol M-1652, f. 256.

de vermei o de morat
perquè en anar a Ciutat
no diguin «vet-lo-t'allà».¹⁰

Com me vaig llogar a Son Brondo,
amb l'amo no vaig fer preu.
Na Blanca meva s'ajeu
i l'amo diu que llaur fondo.¹¹

S'ego blanca mereixia
que li fessen processó,
basta i prou fos sa major
que a Son Reixac hi havia.¹²

— 1528, març. Inventari de la possessió de sa Bastida (Sant Joan).¹³ *Ítem altra ego blanca pigada de set anys.*

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuïri).¹⁴ *Ítem un parell de mules pèl blanc de circa vint anys quiscuna.*

— 1808, setembre, 6. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Nicolau (Marratxí).¹⁵ *Ítem duas [mules] eguinas, una blanca de edad de quinze anys y la altre negra de setse anys ab sos coxins, cadenas, morrals y farmadoras de corda ab tornet de ferro, estimadas per los dits, vuytanta lliuras.*

76

1.4. Blau, blava

DCVB, s. v. *Blau, blava*: «De color igual o aproximat al cel sense núvols.»

Aquest color designa els muls de color negre més apagat, tirant cap al gris, amb una ratlla del cap a la coa i una faixa de la gola fins a les potes que hom diu la creu de sant Antoni.¹⁶

Per estar més ben servits
s'oguer varen baratar:
va deixar sense tancar
Na Blava dues anits.¹⁷

10 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 18, núm. 250.

11 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 179, núm. 510.

12 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 17, núm. 236.

13 Bausà Roig, Josep (2000). «La Cavalleria i el Puig de Sa Bastida.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Col·lectiu Teranyines: Monografies Santjoaneres, 11. Pàg. 140.

14 ARM, protocol V-198, f. 43.

15 ARM, protocol S-1414, f. 476.

16 Vegeu: Miralles Gomila, Joan (2006). Del bast al tractor. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.

17 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 17, núm. 234.

Ara us podeu regalar
a s'ombra d'una figuera,
però llavò damunt s'era,
bé vos deveu soleiar!
I En Blau sí que ho deu trobar,
si és que li donau llendera!¹⁸

Can Blau és un topònim del terme de Sant Joan que designa una caseta situada subaix del Puig de Sant Nofre. El seu propietari, natural de Sineu, tenia un mul de nom Blau, i Blau aquí i Blau allà, tant anomenava la bístia, que amb aquest nom el batejaren.

— 1818, gener, 5. Contracte d'arrendament de la possessió des Galatzó (Calvià).¹⁹ *Una mula blava de catorze añys y altre rotge de nou, estimadas cent trenta lliuras.*

1.5. Castany -a

DCVB, s. v. *Castany, -anya*: «Color de castanya.»

Animal de color de castanya, amb la crinera, coa i cames més obscures, quasi negres.

Na Pastora i Na Castanya
i es mul de s'olier
no se camparen molt bé
a baix d'aquella muntanya.²⁰

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuïri).²¹ *Dins la estable. Ítem dos muls castañys de edat de quatre añys complits quiscun.*

— 1727, febrer, 8. Inventari dels béns de Jaume Lladó (Binissalem).²² *Ítem duas someras, una gelada de edad de 15 añys y la altre de pèl negra de edad de sinch añys y una ruca pèl castany de edad de sinch mesos.*

— 1818, gener, 5. Contracte d'arrendament de la possessió des Galatzó (Calvià).²³ *Altres [mules] castañas, la una de onze añys y la altre de trette, evaluadas cent lliuras.*

18 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 160, núm. 176.

19 ARM, protocol P-1405, f. 48v.

20 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 18, núm. 251.

21 ARM, protocol V-198, f. 43.

22 ARM, protocol 1915, f. 15v.

23 ARM, protocol P-1405, f. 48v.

1.6. Fumat -ada

DCVB, s. v. *Fumat, -ada*: «1. Adj. Sotmès a l'acció de fum; ennegrit del fum. 2. (Animal mular) que té els morros negres.»

Designa el color negre dels muls, mules, ases i someres.

Na Fumada diu: —Moreu,
maleït el qui no frissa:
ell ja han tocada sa missa
i es pareier encara jeu.²⁴

— 1772, juny, 4. Inventari de la possessió de Son Vaquer (Montuïri).²⁵ *Ítem una somera fumada de edat de sis anys, estimada per los matexos, esto és, si és preñys de cavall, quoranta lliuras y si és de gorà trenta lliuras.*

— 1818, gener, 5. Contracte d'arrendament de la possessió des Galatzó (Calvià).²⁶ *Dues [mules] fumadas de edat de vuit anys, estimadas doscentas vint y cinch lliuras.*

— 1828, setembre, 6. Contracte d'arrendament de la possessió de Meià (Sant Joan).²⁷ *Més un parell de muls somerins, un fumat de nou anys y lo altre castañy de sis anys, estimats per preu de doscentas vint y sinch lliuras.*

1.7. Gelat -ada

DCVB, s. v. *Gelat, -ada*: «(Ase o mul) de color blanquinós.»

Animal de color molt blanquinós, quasi com el gel.

A sa muntanya de Randa
trobareu Sant Honorat.
No sé de cap ase negre
que pugui tornar gelat.²⁸

Com som vist sa cadena
i no som vist En Gelat,
madona, jo som quedat

24 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 182, núm. 567.

25 ARM, protocol 6978, f. 168.

26 ARM, protocol P-1405, f. 48v.

27 ARM, protocol S-798, f. 214.

28 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 13, núm. 173.

com si m'haguessen fregat
un eriçó per s'esquena.²⁹

Jo vaig armar Na Gelada
per anar a qualche lloc:
bé és ver que camina poc,
però sempre és arribada.³⁰

— 1512, març. Inventari de la possessió de sa Bastida (Sant Joan).³¹ *Lo stable. Ítem un parell de muls de carro, so és, un gelat e l'altre negre de edat de vuyt anys o per aquí. Ítem dos àsens de tregí vells, lo un negre e l'altre **gellat**.*

— 1667, gener, 25. Inventari de la possessió de Tagamanent (Montuïri).³² *Ítem una somera dita ne Curta, **jalade**, de adat de quinsa añys ab alberdà y arganells.*

— 1789, novembre, 5. Inventari dels béns de Bartomeu Verger (Montuïri).³³ *Ítem una **somera gelada**, de edat de vuyt añys, estimada per las parts vint y duas lliures deu sous de la matexa moneda.*

1.8. Gris -a

DCVB, s. v. *Gris, grisa*: «De color barrejat o intermediari entre blanc i negre, semblant al de cendra.»

— 1667, gener, 25. Inventari de la possessió de Tagamanent (Montuïri).³⁴ *Ítem altre ego dita ne Miralles, **grisa**, de adat 7 añys.*

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuïri).³⁵ *Ítem altre **mula pèl gris** de edat de setsa añys.*

— 1802, abril, 6. Inventari dels béns de Joan Vanrell Cirer (Palma).³⁶ *Ítem dos muls de carro, lo un roig de edat de onze añys y lo altre **pèl gris**, de edad de catorze añys, tort de un ull.*

Alguns registres documenten la tonalitat *grisenc -enca*, «que tira a gris»:

29 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 13, núm. 166.

30 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 14, núm. 178.

31 Bausà Roig, Josep (2000). «La Cavalleria i el Puig de Sa Bastida.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Col·lectiu Teranyines: Monografies Santjoaneres, 11. Pàg. 261.

32 ARM, protocol 4600, f. 296.

33 ARM, protocol 6987, f. 283.

34 ARM, protocol 4600, f. 296.

35 ARM, protocol V-198, f. 43.

36 ARM, protocol 5930, f. 154.

— 1656, febrer, 8. Inventari de la possessió de Son Comelles (Montuïri).³⁷ Ítem una **muleta negra grisenca** filla de egua de un any. Ítem altre **mulet grisench** fill de egua de un any.

1.9. Groc -oga (vegeu: Perla)

DCVB, s. v. *Grog, groga*: «De color de l'or o del sofre.»

— 1736, gener, 8. Inventari de la possessió de Son Cosmet (Campos).³⁸ Ítem una **egua grogue** y altre rotge, de ventre.³⁹

— 1791, octubre, 4. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Comelles (Montuïri).⁴⁰ Ítem altre **egua groga** de edad de deset anys estimada deset lliuras.

— 1814, agost, 18. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).⁴¹ *Primo ab sis eguas, és a saber, una de pèl negra de edad de setze anys, altre de pèl roig de edad de quinze anys, altre de pèl groch de edad de catorze anys, altre de pèl castañ de edad de catorse anys, altre de dit pèl de edad de onse anys, altre de pèl negra de edad de sis anys y una pollina de edad de dos anys, estimadas de per junt ditas eguas y pollina, per Matheu Salom y Guillem Real, en la cantitat de sinchcentas lliuras.*

— 1825, novembre, 7. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).⁴² *Més dues egües, una de pèl negra estelada y morrauba de edat de nou anys y la altre rotje de edat de sis anys, dita ne **Grogue**, estimades per los antedits peritos en cent setanta y sinch lliuras.*

80

1.10. Moí -ïna

DCVB, s. v. *Moí, moïna*: «(Bístia) que té el morro negre, o de color fosc de per tot. Etimologia: probablement pres del castellà mohino. “Mula moïna, o molt falsa o molt fina”; “Ase moí o molt fals o molt fi.”»

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuïri).⁴³ Ítem una **mula mohina** de edat de setza anys.

— 1684. Inventari de la possessió s'Heretat (Bunyola).⁴⁴ Ítem altre **mula moyna** de edat de nou anys, somerina.

37 ARM, protocol G-411, f. 110.

38 ARM, protocol A-800, f. 32.

39 De criança.

40 ARM, protocol S-1791, f. 354.

41 ARM, protocol R-956, f. 226.

42 ARM, protocol R-956, f. 458.

43 ARM, protocol V-198, f. 43.

44 ARM, protocol A-789, f. 1.

1.11. Moreno -a

DCVB, s. v. *Moreno* o *Morè, -ena*: «Bru; més fosc del color normal (especialment de la pell, del pa, etc.).»

Color atribuït als muls i mules de color semblant al dels ases.

Na Roja i Na Morena,
Na Pastora i es cavall;
jo no em cansaria mai
de tocar a damunt s'era.⁴⁵

— 1845, novembre, 15. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Prohom (Sóller).⁴⁶
*Primo: duas mulas ab sos bats y cadenas; la una dita ne **Morena** de edat de deset anys y la altra ne Menuda de vint anys, estimadas per preu de trente tres lliuras moneda mallorquina.*

1.12. Moreu

DCVB, s. v. *Moreu*: «Fosc tirant a negre. Es diu del pèl dels animals grossos.»

Aquest adjectiu s'ha substantivat i el trobam registrat tant en masculí com en femení, *en Moreu, na Moreu*.

Na Pastora i Na Moreu
són bones per revoltar:
si les 'via de comprar,
les pagaria a bon preu.⁴⁷

Na Fumada diu: —Moreu,
maleït el qui no frissa:
ell ja han tocada sa missa
i es pareier encara jeu.⁴⁸

L'hem trobat consignat un sol cop a la documentació notarial adduïda:

— 1735, maig, 17. Inventari de la possessió de Son Oliver de Sant Jordi (Palma). *Ítem se ha atrobat lo bastiar siguent. Primo una egua negra qui se diu ne Fumada. Ítem altre egua quis diu **ne Moreu**.*

45 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 162, núm. 214.

46 ARM, protocol M-2369, f. 348v.

47 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 162, núm. 213.

48 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 182, núm. 567.

1.13. Moro -a

DCVB, s. v. *Moro, mora*: «Animal de color negre o molt fosc. Es diu especialment de les bèsties cavallines, bovines i de llana.»

No l'hem trobat registrat cap vegada a la documentació històrica. Nogensmenys, són usuals Moro, Mora, el gentilici Moratana i el diminutiu Moreta al document del bestiar del convent de Sant Domingo que analitzarem posteriorment (vegeu punt 3.4).

1.14. Negre -a

DCVB, s. v. *Negre, negra*: «Del color del sutge o del carbó; completament fosc.»

— 1727, febrer, 8. Inventari dels béns de Jaume Lladó (Binissalem).⁴⁹ *Ítem duas mulas pèl negra, una de edad de 14 añys y la altre de edad de 20 añys.*

— 1785, novembre, 6. Inventari de la possessió de Son Mas (Algaida).⁵⁰ *En la estable. Ítem una mula negra de edat de sinch añys y una ruca de edat de dos añys.*

— 1825, novembre, 7. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).⁵¹ *Més duas [egües] de pèl negra, una clanxada de edat de quatre añys y la altre de sinch dita ne Faxuga estimades en docentas lliuras.*

82

1.15. Perla

DCVB, v. s. *Perla*: «Color gris clar amb cert matís groguenc o verdós.»

— 1814, agost, 18. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).⁵² *Més altre egua de pèl color de perla, de edat de nou añys, estimada per los sobredits peritos en cantidad de quarante lliuras.*

1.16. Roig, roja

DCVB, s. v. *Roig, roja*: «Vermell amb tendència a groc o a color d'argila.»

Animal que té el pèl de color vermell fosc. La pronúncia sempre és seguint l'africació tradicional mallorquina: *rotja, rotget, rotgeta*.

49 ARM, protocol 1915, f. 15v.

50 ARM, protocol 6987, f. 133.

51 ARM, protocol R-956, f. 458.

52 ARM, protocol R-956, f. 458.

Es cavall roig me va dir,
com li donava ses faves:
—Toni, demà dematí
no duguis ses corretjades.⁵³

Na Rotja és bona mula,
jo ho he de dir an es senyor;
es caire que té millor:
que en dir-li «erri», s'atura.⁵⁴

Com va arribar a s'Aranjassa
En Roig va dir an es senyor:
—Bordoy, fé'm aquest favor,
an aqueix esclafidor,
de taiar-li una passa.⁵⁵

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuïri).⁵⁶ *Ítem un **mul roig clar** de edat de onsa añys. Ítem una mula rotje de edat de quinsa añys.*

— 1684. Inventari dels béns de Pere Dameto Espanyol, marquès de Bellpuig (Palma).⁵⁷ *En la stable dels cavalls. Ítem altre cavall roig dit en Xemena de sis añys. Ítem altre cavall vermell dit **en Roig**.*

— 1744, abril, 1. Inventari de Can Marc (Binissalem).⁵⁸ *En lo pati y estables. Ítem dos parells de muls somarins, lo un **pèl roitg** de deu anys, altre pèl ros de 6 anys, un negret de 12 anys y un castany de 11 anys.*

— 1818, gener, 5. Contracte d'arrendament de la possessió des Galatzó (Calvià).⁵⁹ *Una mula blava de catorze añys y altre **rotge** de nou, estimadas cent trenta lliuras.*

1.17. Ros, rossa

DCVB, s. v. *Ros, rossa*: «(Pèl o cabell) de color entre el castany clar i el groc d'or.»

Animal de coloració entre el castany clar i el groc d'or.

53 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 16, núm. 219.

54 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 18, núm. 252.

55 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 179, núm. 511.

56 ARM, protocol V-198, f. 43.

57 ARM, protocol A-789, f. 1.

58 ARM, protocol M-1999, f. 8.

59 ARM, protocol P-1405, f. 48v.

En Vermei diu an En Ros:
—Ves alerta a sa llendera,
que aquest qui mos ve darrere,
saps que és de poc piadós!
En es cap de sa llendera
hi du uns deixondidors!⁶⁰

— 1667, gener, 25. Inventari de la possessió de Tagamanent (Montuïri).⁶¹ *Ítem altre mule rossa de adat de sis anys encuxinade.*

— 1818, gener, 5. Contracte d'arrendament de la possessió des Galatzó (Calvià).⁶² *Altre [mula] rosa de cinch anys y una rotge de onse, estimades cent y cinquanta lliuras.*

— 1820, octubre, 18. Contracte d'arrendament del bestiar de Son Gual (Sant Joan).⁶³ *Més tres muls, dos de pèl negre y un de pèl ros de edat de un any evaluat cada un en vint lliuras.*

1.18. Vermell -a (vegeu: Roig, roja)

DCVB. s. v. *Vermell*: «(f. vermella) Del color de la sang arterial, de les roselles.»

84 | — 1682. Inventari de la possessió de Son Miró (Montuïri).⁶⁴ *Ítem una mula vermella vella.*

— 1762, abril, 26. Inventari de la possessió de Son Servera (Porreres).⁶⁵ *Ítem un mul aguí vermell de tres anys. Ítem altre mul aguí vermell de un any.*

— 1794, agost, 14. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Company (Montuïri).⁶⁶ *Primo una egua negra, preñys, de edad de catorse anys, altre egua blanca, de edad de nou anys, altre egua vermella, de edad de vuyt anys y altre egua negra, de edad de set anys, totas preñys de ase, estimadas per preu de trescentas trenta y cinch lliuras.*

— 1808, setembre, 6. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Nicolau (Marratxí).⁶⁷ *Ítem un perell de mulas, una vermella de edad de sinch anys y la altre castaña de vuyt anys, ab sos coxins y cadenas, estimadas per los dits, doscentas y vint lliuras.*

60 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 180, núm. 528.

61 ARM, protocol 4600, f. 296.

62 ARM, protocol P-1405, f. 48v.

63 ARM, protocol 5959, f. 96v.

64 ARM, protocol V-198, f. 191.

65 ARM, protocol M-2086, f. 133.

66 ARM, protocol T-1008, f. 77.

67 ARM, protocol S-1414, f. 476.

1.19. Altres colors

Alguns documents posen de manifest la meticulositat amb què eren descrits els animals. El color del pèl moltes vegades és apreciat amb alguna tonalitat cromàtica; així, trobam castany clar i castany fosc; roig clar i roig fosc; roja fumada; roja melada;⁶⁸ negre fumat; pèl brut.

— 1682, gener, 8. Inventari de la possessió de s'Almudaina (Montuiri).⁶⁹ *Ítem un **mul roig clar** de edat de onsa anys. Ítem una **mula rotje** de edat de quinsa anys. Ítem una mula rotje castany de edat de quatre anys.*

— 1684. Inventari de la possessió de s'Heretat (Bunyola).⁷⁰ *Ítem dos muls de carro, que llauren, de edat de setza anys cada un, un stelat negra y lo altre **roig fosch**.*

— 1684. Inventari de la possessió de Son Espanyol (Palma).⁷¹ *Ítem una **mula rotga fuma-de**, foguetjade de un peu, de edat de sinc anys.*

— 1726. Contracte d'arrendament de la possessió de Cugulutx (Llucmajor).⁷² *Ítem una mula eguina memant, **pèl roig clar**, estimada vint y una lliura. Ítem tres muls eguins de edat de 1 any quiscun, un pèl roig, lo altre pèl negre fumat y lo altre negre y el morro ros, estimats sinquanta sinch lliures.*

— 1744. Contracte d'arrendament de la possessió de Massanella (Mancor).⁷³ *Ítem altre parell de **mulas pèl castany clar**, somarines, la una de 5 anys y la altre de 6 ab ses cadenas y encoxinades. Ítem altre parell de mulas, una pèl castany fosc y la altre clar, una de 7 anys y la altre de 12 ab ses cadenas, encuxinades.*

— 1664, febrer, 13. Inventari de la possessió de Son Sales (Marratxí).⁷⁴ *En la estable de la dita possessió. Ítem tres eguas, una pèl rotge care blanca, la altra **rotge melada** y la altre blanca ab una poltra estelada negra.*

— 1820, octubre, 18. Contracte d'arrendament del bestiar de la possessió de Son Gual (Sant Joan).⁷⁵ *Més tres mulas agines de un any quiscuna, duas de **pèl negre ab fasumia rotge** y las altres igual de **pèl negre ab fasumia blanque**, evaluadas quiscuna en trenta lliuras.*

— 1741. Inventari dels béns de Gaspar Puigdorfila Dameto (Palma).⁷⁶ *En lo estable. Primo una mula de sis anys, **pèl negre sombras blancas**, ab se guarnició y sella usat, ab se brilla y*

68 DCVB, s. v. Melat, -ada: «Que té color o aparença de mel».

69 ARM, protocol V-198, f. 43.

70 ARM, protocol A-789, f. 1.

71 ARM, protocol A-789, f. 1.

72 ARM, protocol M-1968, f. 175.

73 ARM, protocol 2019, f. 132.

74 ARM, protocol M-975, f. 413.

75 ARM, protocol 5959, f. 96v.

76 ARM, protocol S-1403, f. 76.

*cabesadas usadas. Més una mula de tres anys, **pèl negre sombras rotges**, ab se guarnició de lama usada, ab se brilla y cabesadas usadas.*

— 1746, maig 30. Inventari de la possessió de Son Colam (Palma).⁷⁷ *Ítem una egua rotja de edat de deu anys, ab un **mul roig ombas blancas** de este any y una mula rotje castaña de este any y un mul estelat de este any.*

A través d'una metàfora cromàtica (pèl all i vinagre,⁷⁸ pèl de mostel, pèl de rata, pèl de miloca, pèl d'oronella, pèl gris estornellesc, etc.) es descriu el tret rellevant que ajuda a detectar-ne la motivació.⁷⁹ Vegem alguns d'aquests registres localitzats a la documentació històrica:

— 1684. Inventari de la possessió de Bellpuig (Artà).⁸⁰ *En la boal y clasta de la dita possessió. Ítem vuyt eguas grossas, ço és, dos rotgas, quatre pèl negre, una grisa y una **pèl ay y vinagre**.*

— 1700. Inventari dels béns de Nicolau Fullana (Campos).⁸¹ *Ítem una **egua color de ay y vinagre**, bruta, de circa 13 o 14 anys.*

— 1701. Inventari de la possessió de Son Toni Coll (Montuiri).⁸² *Ítem un cavall de circa deu anys de **pèl ay y vinagre**.*

86 | — 1735, maig, 17. Inventari de la possessió de Son Oliver (Palma).⁸³ *Ítem altre **egua oli vinagre** de 8 anys.*

— 1704. Inventari de la possessió de Son Trobat de la Font (Algaida).⁸⁴ *Ítem una poltre de quatre anys de pèl roig, una pollina de dos anys pèl negre, altre pollina de un any **pèl de mostel** y un pollí de 1 any de pèl negre.*

— 1739, març, 18. Inventari de la possessió de Son Mas (Llorito).⁸⁵ *Ítem en lo stabla. Ítem dos **mulas pèl de rata**, equinas, de edat de sinch anys.*

77 ARM, protocol LL-466, f. 315.

78 El DCVB, s. v. Cavall: «Cavall sal-i vinagre: el que és de color gris.»

79 A la ruralia mallorquina és usual aquesta aplicació metafòrica. La dècada de 1980, vaig recollir de viva veu, a la localitat de Sant Joan, la descripció del color d'un conill com a «color de Sant Francesc», o sia, del color de l'hàbit de l'orde dels franciscans. Som del parer que dues de les sinonímies, «peix de Sant Francesc» i «hermano», utilitzades popularment per identificar el peix quetsémper (*Synodus saurus* L.), que a les Balears té catorze significants diferents, fan al·lusió al color gris semblant a l'hàbit d'aquest orde monàstic (vegeu: DURAN 2007, 288; VENY 2007, 127). A la nostra infantesa, a l'entorn familiar de Palma, eren usuals les expressions: «color d'ala de mosca» i «color d'empenta de frare» per indicar que els marioños o camises havien de passar per les piques de rentar.

80 ARM, protocol A-789, f. 1.

81 ARM, protocol 5725, f. 220.

82 ARM, protocol 5734, f. 11.

83 ARM, protocol 4613, f. 218.

84 ARM, protocol 5734, f. 24.

85 ARM, protocol 3726, f. (sens foliar).

— 1621, abril, 18. Inventari de la possessió les Males Cases (Llucmajor).⁸⁶ *Ítem duas mulas, una de sinch añys y l'altre de deu añys, una **pèl de orenella** y l'altre rosa.*

— 1668, setembre, 10. Estims de la possessió de Son Amar (Bunyola).⁸⁷ *Ítem altre mula **pèl de rata**, de edat de [en blanc] stimada 54 lliuras. Ítem altre mula somerina de pèl de orenilla, de edat de set añys vel circa, sinquante duas lliures.*

— 1674, febrer, 21. Inventari de la possessió de Biniatzar (Bunyola).⁸⁸ *En la estable de dita possessió. Primo un parell, ço és, un mul fill de egua, **color de miloca**, de edat de deu añys y una mula negre somerina de edat de dotze añys ab sos cuxins y cadenas. En la cl— 1666. Inventari de la possessió de Son Claret (Muro).⁸⁹ *Ítem altre **egua de pèl gris estornellesca**, de edat de 3 añys. Ítem una poltra de pèl de miloca de edat de 3 añys.**

Adesiara trobam registres d'animals de pèl brut. Sembla que aquesta aplicació metafòrica fa al·lusió als animals de color fosc, que tenen tendència a negre, que no són de color viu.

— 658, abril, 27. Inventari de la possessió d'Hortella (Sant Joan).⁹⁰ *En la establa de dita casa. Ítem una poltra de 3 anys **pèl brut**.*

— 1665. Inventari de la possessió de Montblanc (Maria).⁹¹ *Bestiar gros. Ítem una **egua bruta**, de 10 añys ab una pollina mamant y una poltra de 2 añys, **bruta**, tot estimat en 110 lliuras.*

— 1724. Contracte d'arrendament de la possessió de Cugulutx (Llucmajor).⁹² *Primo una **egua pèl brut** de set añys estimade sexanta lliuras.*

2. CARACTERÍSTIQUES FÍSQUES

El ventall de les característiques físiques abraça des de les taques al cos dels animals fins als defectes físics, com és ara tort, cec, coix, etc. Vegem-ne alguns exemples —la relació no és exhaustiva— registrats a la documentació notarial:

86 ARM, protocol M-1176, f. 198.

87 ARM, protocol R-402, f. 186.

88 ARM, protocol M-975, f. 423.

89 ARM, protocol A-692, f. 213.

90 ARM, protocol 648, f. 404.

91 ARM, protocol 666, f. 176.

92 ARM, protocol M-1968, f. 31v.

2.1. Airat -ada

Sembla que fa al·lusió a l'animal amb algunes clapes o taques de distinta coloració que la resta del cos. El nom «na Tacada» que porta l'animal en el registre que veurem a continuació sembla que així ho indica:

— 1667. Inventari de la possessió de Tagamanent (Montuïri).⁹³ *En la estable dins la clasta. Ítem altre mule grisa ayrade, dita ne Tacade, de adat de dotse anys.*

2.2. Bragat -ada / Braguerat -ada

DCVB, s. v. *Bragat, -ada*: «Animal que té la bragadura de color diferent de la resta del cos.»

DCVB, s. v. *Braguerat, ada*: «Que té el ventre de color diferent de la resta del cos (Basse-lla)».

Així, doncs, ambdós adjectius fan referència als animals que tenen l'entrecreix o bragadura de diferent color de la resta del cos.

— 1528, març. Inventari de la possessió de Sa Bastida (Sant Joan).⁹⁴ *Ítem una altra ego bregade de temps de set anys.*

88 | — 1656. Inventari de la possessió de Son Comelles (Montuïri).⁹⁵ *En la stable. Ítem altre egua bragada, care blanca, de circa 14 anys.*

— 1605, març, 16. Inventari de la possessió de Maçana (Campanet).⁹⁶ *Primo dues egos une rotge abreguerade y l'altre gelada y una poltra negra y un pollí de un any.*

— 1746, maig, 30. Inventari de la possessió de Son Bauçà (Palma).⁹⁷ *Ítem una egua negra de catorce anys dita ne Reüllla, abreguerada. Ítem una somera gelada abreguerada de edat de set anys. Ítem altre somera negra abreguerada, de deu anys, dita ne Corva.*

2.3. Cec, cega (vegeu: Orb -a)

DCVB, s. v. *Cec, cega*: «Mancat del sentit de la vista».

— 1825, novembre, 7. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).⁹⁸ *Més una mula de edat de setse anys, cega, ab son coxi y cadena y una somera de pèl*

93 ARM, protocol 4600, f. 296.

94 Bausà Roig, Josep (2000). «La Cavalleria i el Puig de Sa Bastida.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Col·lectiu Teranyines: Monografies Santjoaneres, 11. Pàg. 140.

95 ARM, protocol B-674, f. 198v.

96 ARM, protocol A-517, f. 18.

97 ARM, protocol LL-466, f. 315.

98 ARM, protocol R-956, f. 458.

ros, de edat de catorse anys, estimadas de per junt per dits peritos en trenta lliuras.

2.4. Clenxat - ada

DCVB, s. v. *Clenxat*, -ada: «(Cavall) que té una clapa llarguera blanca en el front i la cara.»

— 1735, maig, 17. Inventari de la possessió de Son Oliver de Sant Jordi (Palma).⁹⁹ *Ítem altre egua negra amb una clanxa a la cara de 10 anys. Ítem un cavall roig de dos anys ab una clanxe.*

— 1809. Contracte d'arrendament de la possessió des Fangar (Manacor).¹⁰⁰ *Una poltra vermella seclenxada de edat de quatre anys dita ne Vermella per preu de cent lliuras y esta és la de dit señor don Fernando, que deureu vosaltres dits conductors tenir en lloch de barquera, mantenir los nadissos mascles fins a dos anys y las famellas fins a tres anys, per estar axí convengut y acordad entre nosaltres. Altre poltra negra estrellada, dita ne Llesta de edat de tres anys, per preu de cent lliures y altre poltra negra clanxade ab dos peus blanchs, dita ne Bruta, de edat de tres anys, per preu de cinquante lliuras.*

— 1829, desembre, 18. Contracte d'arrendament de la possessió de Sa Bastida (Sant Joan).¹⁰¹ *Estims de eguas. Primo quatre eguas, a saber, una de pèl negra clenxada, de edat de quinze anys, altre de pèl negre de edat de cinch anys, altre rotge també de cinch anys y la altre negre de edat de tretze anys, estimades de per junt en docentes y vint lliuras.*

2.5. Coix -a

DCVB, s. v. *Coix -a*: «Que camina malament.»

—1620, agost, 12. Inventari de la possessió de Son Morlà (Porreres).¹⁰² *Dins la estable. Ítem un rossí de pèl roig, de hedat de sirca set anys, coxo, lo que ha més de dos mesos que no és axit de la estable y esser coxo y no porer caminar.*

— 1678. Inventari de la possessió de s'Alqueria d'Avall (Bunyola).¹⁰³ *Ítem altre mul somerí coxo, de edat circa deu anys.*

2.6. Esmalucat -ada / Desmalucat -ada

DCVB, s. v. *Maluc*: «Os de l'anca de les bísties, i per extensió de les persones.»

99 ARM, protocol 4613, f. 218.

100 ARM, protocol 2271, f. 432.

101 ARM, protocol 5972, f. 146.

102 ARM, protocol 3230, f. 258.

103 ARM, protocol M-975, f. 469.

Aquest mot ha desaparegut de la parla del territori insular, suplantat per anca, així, d'una persona amb uns bons malucs, deim que té unes bones anques o unes anques grosses. La documentació històrica relacionada amb els estims del bestiar atesta aquest mot, vigorós en aquella època i actualment desaparegut de la nostra parla quotidiana. És el cas d'aquesta egua, que el document precisa que estava *esmalucada*, o sia, que tenia un defecte al maluc.

— 1750. Inventari de la possessió de Son Picornell (Montuïri).¹⁰⁴ *Estims de bastiar et alias de dita possessió. Primo una **egua esmelucada**, pèl roig castany ab estel al front, de edat de vuyt anys estimada 55 lliuras.*

2.7. Estelat -ada

DCVB, s. v. *Estelat, -ada*: «Animal que té un estel o taca blanca en el front.»

— 1656. Inventari de la possessió de Son Comelles (Montuïri).¹⁰⁵ *Primo una **egua rotja stelada** de edat de circa 13 anys. Ítem altre **egua rotja steleda** ab dos peus blancs de circa 7 anys.*

— 1735, maig, 17. Inventari de la possessió de Son Oliver de Sant Jordi (Palma).¹⁰⁶ *Ítem altre egua quis diu ne Rotja ab un **estel** a la cara. Ítem una poltra negra de tres anys ab tres peus blancs y un estel. Ítem altre poltra negra de dos anys ab un peu blanc y **estelada**.*

— 1812. Contracte d'arrendament de la possessió de l'Heretat (Capdepera).¹⁰⁷ *Primo teniu rebut un rosí pèl negre i un **mul estelat pèl roig** estimat tot setante lliuras.*

— 1814, agost, 18. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).¹⁰⁸ *Més una poltre de **pèl negre estelade**, de edat de tres anys, estimada per dits peritos en cantidat de cent lliuras.*

2.8. Estrellat -ada

DCVB, s. v. *Estrellat, -ada*: «(Animal) que té una clapa blanca en el front. “Conill estrellat”; “cavall estrellat”.»

— 1809. Contracte d'arrendament de la possessió des Fangar (Manacor).¹⁰⁹ *Altre **poltra negra estrellada**, dita ne Llest de edad de tres anys, per preu de cent lliures y altre poltra*

104 ARM, protocol T-362, f. 68.

105 ARM, protocol B-674, f. 198v.

106 ARM, protocol 4613, f. 218.

107 ARM, protocol 2275, f. 206.

108 ARM, protocol R-956, f. 226.

109 ARM, protocol 2271, f. 432.

negra, clanxade ab dos peus blancs, dita ne Bruta, de edad de tres aïys per preu de cinquante lliuras.

2.9. Morralb -a

DCVB, s. v. *Alb, alba*: «Blanc.»

Animal que té el morro blanc. Solament l'hem trobat consignat un sol cop, en una de les egües de la guarda de Son Brondo (Sant Joan):

— 1825, novembre, 7. Contracte d'arrendament de la possessió de Son Brondo (Sant Joan).¹¹⁰ *Més duas [egües], una de **pèl negre estelada y morrauba**, de edat de nou aïys y la altre rotje, de edat de sis aïys dita ne Grogue, estimades per los antedits peritos en cent setanta y sinch lliuras.*

2.10. Orb -a (vegeu: Cec, cega)

DCVB, s. v. **Orb, orba**: «Mancat de la vista.»

— 1732. Encants de la possessió de Son TriHo (Palma).¹¹¹ *Ítem una **egua orba** ab un pollí, a Pere Josep Cañellas, prop dels Masells, vint lliuras dich.*

| 91 |

2.11. Pigat -ada

DCVB, s. v. *Pigat, -ada*: «Pigallós.»

— 1528, març. Inventari de la possessió de Sa Bastida (Sant Joan).¹¹² *Ítem altra **ego blanca pigada** de set anys.*

— 1614, agost 24. Inventari de la possessió de Son Lledonet (Campos).¹¹³ *Ítem un **cavall roig pigat** de 16 anys.*

— 1735, maig, 17. Inventari de la possessió de Son Oliver de Sant Jordi (Palma).¹¹⁴ *Ítem altre **egua dita ne Piga**.*

110 ARM, protocol R-956, f. 458.

111 ARM, protocol 3550, f. 194.

112 Bausà Roig, Josep (2000). «La Cavalleria i el Puig de Sa Bastida.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Col·lectiu Teranyines: Monografies Santjoaneres, 11. Pàg. 140.

113 ARM, protocol M-1176, f. 351.

114 ARM, protocol 4613, f. 218.

2.12. Rodat -ada

DCVB, s. v. *Rodat*, -ada: «(Animal cavallí) que té taques rodonenques i més fosques que la resta del pèl.»

— 1656, febrer, 8. Inventari de la possessió de Son Comelles (Montuïri).¹¹⁵ *Ítem altre egua rodada dita na Puig de circa 9 añys.*

— 1658, febrer, 17. Inventari dels béns de Jaume Juan Julià (Palma).¹¹⁶ *En la establa segona. Ítem un cavall rodad de edat de set añys, bo.*

2.13. Tort -a

DCVB, s. v. *Tort -a*: «Borni, mancat d'un ull.»

— 1753. Inventari de la possessió de les Algorfes (Calvià).¹¹⁷ *Ítem un cavall tort de un ull, pèl roig castañ, de edat de [en blanc] añys ab se cadena y cabestre, bo y rebedor, estimat quaranta set lliuras.*

— 1802, abril, 6. Inventari dels béns de Joan Vanrell Cirer (Palma).¹¹⁸ *Ítem dos muls de carro, lo un roig de edat de onze añys y lo altre pèl gris, de edad de catorze añys, tort de un ull.*

3. ELS NOMS DEL BESTIAR DE LES POSSESSIONS

En aquest apartat transcriurem una sèrie de registres en què podem copsar la frondositat onomàstica referent al bestiar que atresoren els documents notariais relatius als inventaris postmortem i els contractes d'arrendament de les possessions:

— 1667. Inventari de la possessió de Tagamanent (Montuïri).¹¹⁹ *En la estable dins la clasta. Ítem una mula negra dita ne Sitja, de adat de quatre añys, encuxinade. Ítem altre mule rossa, de adat de sis añys, encuxinade. Ítem altre mule dita ne Mulina, grisa, de adat de sis añys, encuxinade. Ítem una mula rotja de devuyt añys. Ítem altre mule rotje castanye, de sinch añys, encuxinade. Ítem altre mule grisa ayrade, dita ne Tacade, de adat de dotse añys. Ítem altre mule rotje dita ne Picarola, de adat de tres añys, encuxinada. Ítem una somera dita ne Curta, jalade, de adat de quinsa añys ab alberdà y arganells.*

— 1730. Inventari de la possessió de Son Puig (Valldemossa).¹²⁰ *Estims de dita pocessió. Primo duas mulas, esto és, ne Ferrera de deu añys y ne Peluda de sis añys, estimades noranta*

115 ARM, protocol G-411, f. 110.

116 ARM, protocol B-674, f. 277.

117 ARM, protocol 4416, f. 47.

118 ARM, protocol 5930, f. 154.

119 ARM, protocol 4600, f. 296.

120 ARM, protocol M-1964, f. 56.

y duas lliuras. Ítem duas mulas, esto és, **ne Cova blanca** de tretze añys y **ne Petita** de deu añys, estimades sinquante y vuit lliuras. Ítem altres duas mulas, ço és, **ne Estelada** del carro, de setze añys y **ne Dos pèls**, de dotze añys, estimades sinquanta y sinch lliuras.

— 1790. Contracte d'arrendament de la possessió de sa Teulera (Palma).¹²¹ *Estims de bestiar: Primo duas eguas, una dita **ne Xembonet**, de edat de deset añys y la altre dita **ne Suñera**, de edat de quinse añys, estimada per Pera Pujol y per Antoni Llinàs, tots del terme, en sexante y cinch lliuras. Més una **egua dita ne Muntanera**, de edat de onze añys y una poltra, filla de **ne Mostela**, de tres añys, apreciades per Rafel Salas y Miquel Castelló del terme, cent y vint lliuras. Més dos eguas, una dita **ne Eubeña**, de edad de quinze añys y la altre dita **ne Bovet**, de deset añys, estimadas per los dits Pujol y Llinàs, del terme. Més dues eguas, una filla de **ne Frare**, de edad de vuyt añys y la altra dita **ne Oliva**, de tretse añys, estimadas per dits Pujol y Casteyó del terme, cent y setze lliuras.*

— 1809. Contracte d'arrendament de la possessió des Fangar (Manacor).¹²² *Estims de bestiar: Més tenui rebut quatre eguas de nombre y una que és a mitges ab el señor don Fernando Truyols mon fill, esto és, una egua negra cara blanca ab los quatre peus blanchs, dita **ne Suñera** per preu de vint y cinch lliures. Altre egua negra cara blanca dita **ne Mostela** de edad de dotze anys per preu de mil y sinch lliures. Una poltra vermella seclenxada de edad de quatre anys dita **ne Vermella** per preu de cent lliuras y esta és la de dit señor don Fernando, que deureu vosaltres dicts conductors tenir en lloch de barquera, mantenir los nadissos mascles fins a dos añys y las famellas fins a tres anys, per estar axí convengut y acordad entre nosaltres. Altre poltra negra estrellada dita **ne Llesta** de edad de tres añys per preu de cent lliures y altre poltra negra clanxade ab dos peus blanchs dita **ne Bruta** de edad de tres añys per preu de cinquante lliuras.*

4. LLIBRE DEL BESTIAR DEL CONVENT DE SANT DOMINGO. ASSAIG DE CLASSIFICACIÓ

Així doncs, una vegada vist el sistema nominatiu utilitzat tradicionalment per identificar el bestiar, passarem a analitzar el document que ens ocupa, el qual registra tots els noms del bestiar propietat del convent de Sant Domingo del període 1787-1820. Del buidatge del document hem intentat fer una classificació semàntica del repertori, atès que resulta més interessant que una mera ordenació de tipus formal.

4.1. Color del pèl. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 34 noms diferents que corresponen a 66 caps de bestiar. 26 són simples i 8 composts. Pel que fa a la freqüència, tenim en primer lloc el nom Roig/Roja, amb 16

¹²¹ ARM protocol R-956, f. 26.

¹²² ARM, protocol 2271, f. 432.

ocurrències (8 Roja, 3 Roig, 2 Roget, 1 Rogeta, 1 Roja castanya, 1 Roja vermella). En segon lloc, el nom Fumat/Fumada, amb 14 ocurrències (8 Fumada, 3 Fumat, 1 Fumadeta, 1 Fumat, 1 Fumat blau). En tercer lloc, el nom Ros/Rossa, amb 10 ocurrències (7 Rossa, 1 Ros, 1 Rossa vella, 1 Rosseta). Cinc ocurrències del nom Blau/Blava (3 Blava, 1 Blau, 1 Blau sanat). Cinc ocurrències del nom Moreu (4 Moreu, 1 Moreu llarga). Quatre ocurrències del nom Gelat/Gelada (1 Gelada, 1 Gelat, 1 Gelat vell, 1 Geladeta). Quatre ocurrències del nom Moro/Mora (Moro, Mora, Moreta, Moretana). Tres ocurrències del nom Perlo/Perla (2 Perlo, 1 Perla). Dues ocurrències del nom Grogga. Una ocurrència del nom Grisa. I una ocurrència del nom Vermella.

Blau

Nom d'un mul de treball, d'onze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Blau sanat

Nom compost amb un determinant físic.

Nom d'un mul de treball, castrat, d'onze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1819.

Blava

Nom d'una mula de treball, de sis anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una somera, de setze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Fumada

Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de quinze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball, de sis anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball, de dotze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de vuit anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Fumadeta

El diminutiu s'explica per la joventut de l'animal.

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1797.

Fumat

Nom d'un mul de treball, de nou anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1797. Nom d'un mul de treball, de nou anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797. Nom d'un mul de treball, de tres anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1798.

Fumat blau

Nom compost amb un matís cromàtic.

Nom d'un mul de treball, d'onze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1798.

Fumat jove

Nom compost amb un determinant cronològic.

Nom d'un mul de treball, de dos anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Gelada

Nom d'una somera de treball, d'onze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Geladeta

El diminutiu s'explica per la joventut de l'animal, respecte de Gelada, esmentada anteriorment.

Nom d'una somera de treball, de set anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Gelat

Nom d'un ase de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796.

Gelat vell

Nom compost amb un determinant cronològic.

Nom d'un ase de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Cigala (Palma) el 1800.

Grisa

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Palma) el 1798.

Groga

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795. Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1795.

Mora

Femení de moro.

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796.

Moreta

Diminutiu de mora.

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1815.

Moretana

Moratana al document.

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1803.

Moro

DCVB, s. v. *Moro, mora*: «Animal de color negre o molt fosc. Es diu especialment de les bèsties cavallines, bovines i de llana.»

Nom d'un mul de treball, de sis anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797. Nom d'un mul de treball, de cinc anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1808.

Moreu

Totes les ocurrencies són d'animals femella.

Nom d'una egua, de sis anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795. Nom d'una mula de treball, de devuit anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Gallard (Palma) el 1798. Nom d'una egua, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Moreu llarga

Nom compost amb un determinant físic.

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1820.

Negre

Nom d'un mul de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1816.

Perla

Nom d'una egua, de catorze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Perlo

Masculinització de perla.

Nom d'un mul de treball, de devuit anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1809. Nom d'un mul de treball, de set anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1813.

Roget

Nom d'un mul de treball, de tres anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1797. Nom d'un mul de treball, de catorze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Rogeta

Nom d'una mula de treball, de vint-i-tres anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796.

Roig

Nom d'un mul de treball, de nou anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1797. Nom d'un mul de treball, de setze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797. Nom d'un mul de treball, de catorze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Roja

Nom d'una egua, de vuit anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de quinze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball,

de set anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1797. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1797. Nom d'una mula de treball, de vint-i-quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1797. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1799.

Roja castanya

Nom compost amb un matís cromàtic.

Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1819.

Roja vermella

Nom compost amb un matís cromàtic.

Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1819.

Ros

Nom d'un mul de treball, de sis anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1815.

Rossa

És popularíssima aquesta expressió: «No hi bovetgis, amb Na Rossa, que no te tir qualche coça» (Llull 2008, 256).

Nom d'una mula de treball, de vuit anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de dotze anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de vint anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de dotze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796. Nom d'una mula de treball, de vuit anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796.

Rossa vella

Nom compost amb un determinant cronològic.

Nom d'una mula de treball, de devuit anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1820.

Rosseta

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1798.

Vermella

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1816.

4.2. Altres particularitats físiques. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 30 noms diferents que corresponen a 43 caps de bestiar. 26 són simples i 4 composts. Pel que fa a la freqüència, tenim en primer lloc el nom Menuda, amb 7 ocurrences; Peluda, amb 3; Clenxa, 2; Estelada, 2; Estufada, 2; Monya, 2; Prima, 2. Amb una ocurrencia: Bragada, Capet, Carablanca, Cerregó, Cerro, Curta, Egueta, Estelat, Esteloi, Grossa, Llarga, Menut, Pèl Curt, Pelada, Petit, Petita, Peublanc, Poltra, Reüllla, Sanat, Sanat ros, Someri, Somerina.

Bragada

Nom d'una egua, de la guarda de Son Costa (Montuïri), morta el 1795.

Capet

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1801.

| 99 |

Carablanca

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1796.

Cerregó (Vegeu: Cerro)

Serregó al document. El diminutiu s'explica per la joventut de l'animal.

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1800.

Cerro

DCVB, s. v. *Cerro*: «1. Floca de cotó, llana, cànem o lli, ja pentinada i neta, a punt d'esser filada amb la filosa. [...] 2. Cabellera embullada, mal pentinada (Menorca).» *Serro* al document. Aquest nom ens recorda una antiga activitat artesanal actualment periclitada: el filar. La popularitat d'aquesta floca estufada, a punt de filar, ha generat alguns noms. Els pescadors de Deià identifiquen amb aquest substantiu una espècie d'alga submarina, la qual comença a aparèixer a finals de l'estiu. La segona accepció registrada al DCVB tal ve-

gada és la motivació del malnom Serregot, localitzat a Montuïri,¹²³ i el nom de dues egües, *na Serro* i *na Serregó*, de la guarda de la possessió de Son Costa (Montuïri).

Renouera, renouera
sempre vas portant raons,
més valdria que filasses,
que es serros van p'es racons.¹²⁴

Més val anar a jornal,
patir fred i gonyar ferro
que haver de passetjar es serro
pes portal i murmurar.¹²⁵

— 1750, gener, 29. Inventari dels béns de Gabriel Canyellas, mercader (Palma).¹²⁶ *Ítem dos lliuras de fil per cosir ya blanch y una lliura de fil foraster en cerro. Ítem trente sis lliuras de càñom en cerro y trenta y nou lliuras de lli en mas.*

Nom d'una egua, de desset anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Clenxa

100 | Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795. Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1804.

Curta

Nom d'una somera de treball, de cinc anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Egueta

Nom d'una egua, de set anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Estelada

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795. Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1796.

123 El llibre de defuncions de 1875-1893 de l'Arxiu Parroquial de Montuïri, custodiat a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, registra Margalida Ribas Socias, Sarregot, fadrina, morta el 1878 (ADM, I/65-D/40).

124 Ginard Bauçà, Rafel (1967). Cançoner popular de Mallorca, volum II, pàg. 388, núm. 716.

125 Julià Sastre, Joan (1982). Porreres. Coses d'altre temps. Palma de Mallorca. Pàg. 21.

126 ARM, protocol T-362, f. 68.

Estelat

Nom d'un mul de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1813.

Esteloi

Derivat d'estel amb l'addició del sufix diminutiu -oi.

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1802.

Estufada

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795. Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1801.

Grossa

Nom d'una mula de treball, de tretze anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1814.

Llarga

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1813.

| 101 |

Menuda

Nom d'una egua de treball de Son Gallard el 1799. Nom d'una mula de treball, de quinze anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, d'onze anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1799. Nom d'una somera, de sis anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Menut

Nom d'un mul de treball, de desset anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Monya

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de sis anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1801.

Pèl Curt

Nom compost.

Nom d'una mula de treball, de vint anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796.

Pelada

Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1801.

Peluda

Nom d'una mula de treball, de desset anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1807. Nom d'una somera de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809. Nom d'una somera de treball, de cinc anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1811.

Petit

Nom d'un mul de treball, de dos anys d'edat, de la possessió de Son Costa (Montuïri) el 1810.

Petita

Nom d'una mula de treball, de vint-i-dos anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1801.

Peublanc

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1817.

Poltra

Nom d'una mula de treball, de cinc anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1797.

Prima

Nom d'una mula de treball, d'onze anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de nou anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796.

Reülla

DCVB, s. v. *Rull*: «Floc de cabells o pèls caragolats.»

Nom d'una egua, de vuit anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Sanat

DCVB, s. v. *Sanat*: «Castrat.»

Nom d'un mul de treball, de dotze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796.

Sanat ros

Nom compost amb un determinant cromàtic.

Nom d'un mul de treball, castrat, de dotze anys d'edat, de Son Frau (Palma) el 1819.

Somerí

Mul fill de cavall i de somera.

Nom d'un mul de treball, de dos anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1816.

Somerina

Mula filla de cavall i de somera.

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

4.3. Defectes o virtuts. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 21 noms diferents, tots ells simples, que corresponen a 32 caps de bestiar. Pel que fa a la freqüència, tenim en primer lloc el nom Gallarda, amb 6 ocurrencies; Bufona, amb 4; Llesta, 3; Valenta, 2. Amb una ocurrencia: Arromangada, Bona, Brivona, Burba, Falaguera, Feixuga, Feresta, Hermosa, Llambrins, Lleugera, Llosca, Maniaga, Reme-rol, Salvatge, Tardana, Valent, Venturosa.

Arromangada

DCVB, s. v. *Arromangat*, *-ada*: «Resolt a obrar enèrgicament o amb vivesa.»

Nom d'una egua, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795. Nom d'una mula de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Gallard (Palma) el 1797.

Bona

Nom d'una mula de treball, de dotze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796.

Brivona

DCVB, s. v. *Brivó*, *-ona*: «Persona polissona, mal intencionada.»

Nom d'una egua, de set anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Bufona

DCVB, s. v. *Buñó*, *-ona*: «Graciós, agradable de veure (Cat.).»

Vet ací una retrodatació de l'adjectiu bufó en el mateix sentit que l'utilitzat al continent, inusual avui en mallorquí.

Nom d'una egua, de desset anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795.

Nom d'una egua, de deu anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Nom d'una mula de treball, de sis anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796. Nom d'una somera, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Burba

104 | DCVB, s. v. *Burba*: «Persona inepta, curta d'enteniment, inútil (Llucmajor). “Ets una burba!”» Es diu *esburbat*, *-ada* a una persona mancada d'atenció a la cosa que fa; que obra sense miraments.

Nom d'una mula de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Cigala (Palma) el 1798.

Falaguera

DCVB, s. v. *Falaguer*, *-era*: «Àgil, que es mou o obra amb promptitud.»

Nom d'una somera, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Feixuga

DCVB, s. v. *Feixuc*, *-uga*: «Mancat d'agilitat; que es mou difícilment; que corre menys del que caldria.»

Nom d'una egua, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Feresta

DCVB, s. v. *Ferest*, *-esta*: «Terrible, que fa por.»

Nom d'una egua, de desset anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1803.

Gallarda

DCVB, s. v. *Gallard*, *-arda*: «Ben plantat, d'aspecte sa i vigorós.»

Bona nit, tancau les portes;
bona nit, tancau-les bé,
que les alhotes gallardes
han de mester guardar bé.¹²⁷

Nom d'una mula de treball, de cinc anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1796. Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1796. Nom d'una mula de treball, de set anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1798. Nom d'una somera, de quinze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxi) el 1809.

Hermosa

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1815.

| 105 |

Llambrins

DCVB, s. v. *Llambriner*, *-era*: «Lleuger, àgil de moviments.»

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1806.

Llesta

Nom d'una egua, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1797. Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1806.

Lleugera

Variants gràfiques *Jugera* i *Geugera*.

Nom d'una egua, de catorze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

127 DCVB, s. v. *Gallard*, *-arda*.

Llosca

DCVB, s. v. *Llosco*, *llosca*: «Molt curt de vista; que no hi veu sinó de molt prop.»

Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1813.

Maniaga

Femení de *maniac* (maniàtic, que té manies). És força conegut en el món rural que les bísties tenen un determinat comportament, com és ara donar barram a la menjadora, gratar amb les potes anteriors, treure la palla de la menjadora..., és popularíssima sobre aquesta qüestió la vella sentència: «Qui vol bístia sense vici, que vagi a peu».

Can Maniac és un topònim documentat a Sant Joan el 1719.

El rei d'Espanya ha sabut
que vós éreu maniaga
veniu d'aquella nissaga
casta de morro pelut.¹²⁸

— 1746, maig, 30. Inventari de la possessió de Son Bauçà (Palma).¹²⁹ *Ítem una egua de devuit anys, dita **ne Maniaga**, ab una mula castaña de este any.*

106

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1818.

Remerol

DCVB, s. v. *Remerol*: «Persona inquieta, bellugadissa que sempre es mou o que xerra molt i animadament.»

Nom d'una mula de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Gallard (Palma) el 1797.

Salvatge

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1816.

Tardana

Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1804.

¹²⁸ DCVB, s. v. Maniac, -aga.

¹²⁹ ARM, protocol LL-466, f. 315.

Valent/Valenta

Ambdós noms són femenins, na Valent, na Valenta.

Nom d'una egua, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795. Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1805. Na Valent és el nom d'una mula de treball, de quinze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1815.

Venturosa

Nom d'una egua, de deu anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795.

4.4. Llinatges, gentilicis, noms de pila. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 17 noms diferents que corresponen a 19 caps de bestiar. 16 són simples i 1 és compost. Pel que fa a la freqüència, tenim en primer lloc els noms Costa, amb 2 ocurrences; i Forastera, amb 2; amb una ocurrencia: Artanenca, Caubet, Caubeta, Ciutadana, Foraster, Fornari, Fortesa, Gual, Guedet, Guedeta, Perejordi, Pinera, Porreretes, Socies, Xenxis.

Artanenca

Del gentilici *artanenc*, nadiu o propi d'Artà.

Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1818.

Caubet/Caubeta

Probablement provinent de la possessió de Caubet (Bunyola).

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1801.

Ciutadana

Del gentilici *ciudadà*, nadiu o propi de Ciutat. És un gentilici utilitzat arreu de la Part Forana per identificar els nadius de Palma.

Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1818.

Costa

Probablement provinent de la possessió de Son Costa (Montuïri).

Nom d'una mula de treball, de devuit anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1805. Nom d'una somera, de vuit anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Foraster

DCVB, s. v. *Foraster*, -era: «Castellà de nació o de llenguatge.»

Nom del cavall pare, sense precisar-ne l'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1811.

Forastera

Femení de foraster.

Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1803. Nom d'una egua de treball, de vint-i-un anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1820.

Fornari

Del cognom italià *Fornari*. Llinatge existent a Dénia. Hi ha la variant Fornaris existent a Mallorca i Menorca.¹³⁰ Son Fornari és un antic rafal situat prop del monestir de la Soledat (Palma) documentat el 1611. Se'n deriven Son Fornari de Baix (1887) i Son Fornari d'Amunt (1846).¹³¹

Nom d'una somera, de sis anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1810.

Fortesa

Del llinatge Fortesa o potser provinent de la possessió de Son Fortesa.

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1796.

Gual

Del llinatge Gual o potser provinent de la possessió de Son Gual.

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1796.

Guedet

Hipocorístic de Margalida masculinitzat.

Son Guedet és el nom d'un lloquet actualment desaparegut, ubicat en terres d'antigues pertinències de la possessió de Son Toni Coll (Montuïri). El 1749 era propietat de Joan Miralles, *Gadet*. El trobam registrat *Sô Gadet* al mapa del cardenal Despuig de 1784.

130 Moll, Francesc de Borja (1982). Els llinatges catalans. Col·lecció Els Treballs i els Dies, núm. 23. Mallorca: Editorial Moll. Pàg. 315.

131 Valero i Martí, Gaspar (2008). Els noms de fora porta de la Ciutat de Mallorca. Toponímia documentada del terme de Palma (1230-1901). Palma: Ajuntament de Palma.

Nom d'un mul de treball, de cinc anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1813.

Guedeta

Hipocorístic de Margalida.

Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1815.

Perejordi

Nom compost.

Nom d'una somera de treball, d'onze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Pinera

Del gentilici piner, nadiu o propi de Pina (Algaida).

Nom d'una somera de treball, de deu anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Porreretes

Provinent de la vila de Porreres. Amb aquest gentilici també és coneguda una varietat d'ametlles anomenada d'en Verdera o Verderetes, originària de la dita vila.

Nom d'una mula de treball, de sis anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796.

109

Socies

Llinatge.

Probablement provinent de la possessió de Can Socies o Tagamanent (Montuïri).

Nom d'una egua, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Xenxis

Catalanització del cognom castellà *Sánchez*.

Nom d'una somera, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1817.

4.5. Defectes físics. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 6 noms diferents que corresponen a 6 caps de bestiar. 5 són noms simples i 1 és compost. Pel que fa a la freqüència, tots tenen una sola ocurrència: Cega, Coixa, Coixa grisa, Esmalucada, Geperuda, Torta.

Cega

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1813.

Coixa

Nom d'una mula de treball, sense precisar-ne l'edat, de Son Gallard (Palma) el 1799.

Coixa grisa

Nom compost amb determinant cromàtic.

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1820.

Esmalucada

Animal amb un defecte a les anques. Vet ací una retrodatació del mot maluc, avui caigut en desuetud.

Nom d'una mula de treball, de set anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1806.

Geperuda

Nom d'una mula de treball, de deu anys d'edat, de Son Cigala (Palma) el 1805.

Torta

Mancada d'un ull.

Nom d'una egua, de vint anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1807.

4.6. Noms diversos. Freqüències i relació de noms

Tenim un total de 34 noms, tots simples, que corresponen a 36 caps de bestiar. Pel que fa a la freqüència, tenim en primer lloc el nom Dida, amb tres ocurrencies; Rumbo, amb dues; i amb una ocurrencia: Barato, Barruana, Basses, Bessona, Bou, Butza, Cama, Campet, Campeta, Capitana, Cirviola, Cortana, Dama, Eriçona, Falcó, Geneta, Lluna, Patrona, Perota, Pop, Potingo/Putrinca, Quadrada, Quadrat, Rama, Ramell, Rampa, Redona, Resquill, Sibola, Sebellí, Trinxet.

Barato

Castellanisme. El malnom *Barato*, associat al llinatge Bauçà, es documenta a Sant Joan el període 1837-1864.

Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1815.

Barruana

De significació desconeguda.

Nom d'una somera, de tres anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1820.

Basses

Nom d'una egua, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1804.

Bessona

Nom d'una mula de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1800.

Bou

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1801.

Butza

Nom d'un mul de treball, de tres anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1814.

Cama

Davant aquest nom no podem estar-nos de citar aquesta popularíssima expressió: «*Anar amb so cavall d'En Cama i sa mula d'en Taló: anar a peu*».

| 111 |

Nom d'un cavall vell de Son Costa (Montuïri) el 1800.

Campet/Campeta

Ambdós noms són femenins, *na Campet, na Campeta*.

Nom d'una egua, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Capitana

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1797.

Cirviola

Serviola al document. Peix de l'espècie *Seriola dumerili*. Sobta el nom d'aquest peix, al bell mig del Pla de Mallorca, portat per una egua de la guarda de Son Costa (Montuïri). Potser sia aclaridor fer constar que, al llibre de l'administració de Son Costa, trobam registrada l'1 de juny de 1732 una despesa de 3 lliures per adquirir «una fitora de repescar».¹³²

¹³² ARM, referència C-173. Llibre de la administració de Son Costa en totes les demás heretats posseïx en el terme de Montuïri el Reial Convent de Sant Domingo.

Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1798.

Cortana

Més tost que provinent de quartana, «febre palúdica», creiem que aquest nom és, probablement, el femení de cortau, cavall de raça petita. DCVB, s. v. Cortau: «Cavall curt de cos, però membrut i fort. (Lacavalleria Gazoph.). «*Sa Excellència no per això se quietà ni parà de sa pretensió, perquè ab son cortau exia del lloch ahont estava, passant per lo mig de les fileres de Consellers y prohòmens, rompent aquelles*, Ardits, V, 516 (a. 1582). Etimologia: del castellà *cuartago*.»¹³³ El mateix diccionari registra també el diminutiu cortavet aportant documentació antiga: «*Un tal Cerdó de Tamarit... lo qual tenia un cortavet ab lo qual a pluja y a vent anava a Santa Coloma*, doc. a. 1603 (Arxiu de Santa Coloma de Queralt)».

Solament l'hem trobat registrat quatre cops, per ara (variants gràfiques: *cortal*, *cortau i quartau*), tots als casals senyorials de Palma, i la cronologia dels registres no va més enllà del segle XVII. El darrer registre fa llum sobre el possible origen d'aquesta raça, «*quartau callerès*», o sia, originari de Càller, forma catalana del nom de Cagliari, ciutat de Sardenya.¹³⁴ Es tracta, doncs, d'un cavall de raça petita, d'origen sard, utilitzat per la noblesa mallorquina, allotjat al nostre sistema lingüístic. Hem de dir sobre aquest aspecte que la ruralia mallorquina s'ha nodrit de bísties d'altres indrets de la Mediterrània. Jeroni Riera Melis (1842-1930), *Fumet*, natural de Manacor i casat a Sant Joan, era un mercader important i viatjava a Sardenya per comprar bísties.¹³⁵ Les someres o someretes algerines eren usuals a les llars dels nostres padrins. A la localitat de Sant Joan batien a la dècada dels quaranta amb un cavallet sard, de raça petita. A Mallorca és/era coneguda la dita «*fer entrada de cavall sicilià*»: començar les empreses amb gran ímpetu i perdre prest el coratge o l'activitat (DCVB, s. v. *Cavall*).

— 1631, abril, 1. Inventari dels béns de Joan Antic de Llorac (Palma).¹³⁶ *En lo estudi pujant per la scala. Ítem un cortau pèl negre molt vell.*

133 «Cuartago. (De Cuarto). m. Caballo de mediano cuerpo. 2. Jaca, caballo cuya alzada no llega a siete cuartas» (Diccionario de la Lengua Española. Madrid, 1970).

134 Vet ací una sèrie de registres que documenten les relacions comercials amb aquella ciutat del sud de Sardenya:

— 1572, novembre, 8. Inventari dels béns d'Andreu Arnau, tender (Palma). En la botiga de la tendana. Primo tres quintars de formatge de la terra. Més sis quintars de formatge de Càller (ARM, protocol A-338, f. 28).

— 1558, novembre, 8. Inventari dels béns de l'honor Miquel Antoni Lledó, mercader (Palma). Ítem un sach de lana de Càller que pesa dos quintars (ARM, protocol A-404, f. 1).

— 1609, març, 12. Inventari de l'honor Joannis Guixar, paratoris quondam difunti in civitate de Càller. (Cases a la parròquia de Sant Jaume, al carrer de Bonaire.) Ítem dos bótas de fust callerases buydas bonas (ARM, protocol M-1045, f. 816).

135 Canuto Bauçà, Francesc [et al.] (1996). Els malnoms de Sant Joan (segles XIV-XX). Monografies Santjoaneres, 5. Sant Joan: Colectiu Teranyines. Pàg. 104.

136 ARM, protocol M-975, f.1.

— 1672, setembre, 27. Inventari dels béns de Joan Amengual, notari (Palma).¹³⁷ *En la establa. Ítem un **cortau pèl roig** de circa 8 anys. Ítem una brilla de dit cortau usada.*

— 1678, octubre, 23. Inventari dels béns de Simó Alemany, prevere (Palma).¹³⁸ *En lo estudi del criat. Ítem una calessa y un **cortal**, tot vell.*

— 1678, febrer, 27. Inventari dels béns i heretat del capità Jaume Canals (Palma).¹³⁹ *A la cavallarisa. Ítem altre cavall vayo de sis anys ab sella y brilla. Ítem dos mulas de la carrosa ab sos adresos y guarnicions. Ítem un **quartau** callerès molt vell ab sella y brilla.*

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1808.

Dama

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1806.

Dida

Nom d'una mula de treball, de vint-i-quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796.

Nom d'una mula de treball, de setze anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1798. Nom d'una mula de treball, de desset anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1799.

Eriçona

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1808.

| 113 |

Falcó

Nom d'una egua, d'onze anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795.

Geneta

Nom d'una somera, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Lluna

Nom d'una egua, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1806.

Patrona

Nom d'una somera, de cinc anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Perota

Nom d'una mula de treball, de quatre anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1796.

137 ARM, protocol M-975, f. 359.

138 ARM, protocol M-975, f. 501.

139 ARM, protocol M-1652, f. 256.

Pop

Nom d'una mula de treball, de desset anys d'edat, de Son Frau (Marratxí) el 1807.

Potingo/Putrinca

Potingo i *Putrinca* al document. De significació desconeguda. Aquest nom podria provenir de la paraula potinga. DCVB, s. v. *Potinga o potingo*: «Medicament o cosmètic, en llenguatge familiar i despectiu».

Nom d'una somera, de vuit anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Quadrada

Nom d'una somera de treball, d'onze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1811.

Quadrat

Nom d'un mul de treball, de dos anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1809.

Rama

Nom d'una mula de treball, de setze anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1810.

Ramell

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1814.

Rampa

Nom d'una mula de treball, de vuit anys d'edat, de Son Costa (Montuïri) el 1801.

Redona

Nom d'una somera, sense precisar-ne l'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Resquill

DCVB, s. v. *Resquill*: «Acció de resquillar, de fregar fugaçment.» El *sen Resquill* és un malnom de Sant Joan, posat a una persona que era afectada de furtar per foravila: ara una garba de faves, suara un venciell o una corriola, una xapeta..., altres expressions utilitzades per identificar els personatges afectats d'aquesta mena de cleptomania són: «ser de l'ungla»; «ser com un moix de vint ungles»; «aquest és un pinta!».

Nom d'una somera, de tretze anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Rumbo

Castellanisme. El diminutiu *Rumbet* es localitza actualment com a malnom a la localitat de Sant Joan, associat als llinatges Gelabert i Maiol.

Nom d'una egua, de dotze anys d'edat, de la guarda de Son Gallard (Palma) el 1795. Nom d'una egua, de catorze anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1795.

Sebellí

Seballí al document.

Nom d'una mula de treball, de denou anys d'edat, de Son Gallard (Palma) el 1796.

Sibola

Tal vegada és una grafia errònia de cibolla (*Asphodelus fistulosus* L.).

Nom d'una somera, de tres anys d'edat, de la guarda de Son Frau (Marratxí) el 1809.

Trinxet

Nom d'una egua, de quatre anys d'edat, de la guarda de Son Costa (Montuïri) el 1796.

5. A MANERA DE CONCLUSIÓ

L'assaig de classificació de tots els noms recollits demostra que són els noms diversos els més abundants i els de més difícil coneixement de la motivació. Entre els noms descriptius de les característiques físiques dels animals, una de les motivacions més freqüents és el color del pèl, no gensmenys, el nombre d'unitats lèxiques consignat és el mateix que el dels noms que descriuen particularitats físiques de l'animal (estelada, clenxa, bragada, menuda, etc.). Una altra motivació altament productiva és la que descriu qualitats o defectes, amb el mateix nombre d'unitats lèxiques que els noms relatius a llinatges i gentilicis. La darrera posició correspon als noms que descriuen els defectes físics:

1. Noms diversos. 34 unitats consignades. 23%
2. Color del pèl. 34 unitats consignades. 23%
3. Particularitats físiques. 30 unitats consignades. 21%
4. Qualitats o defectes. 21 unitats consignades. 14%
5. Llinatges i gentilicis. 17 unitats consignades. 12%
6. Defectes físics. 6 unitats consignades. 4%

Pel que fa al lèxic, és interessant de remarcar que algunes de les unitats onomàstiques de l'elenc poden ser útils per a la retrodatació de mots vius en el català continental avui desapareguts del català de l'illa: *esmalucada* (1806), *bufona* (1795). Altres motius ens remeten a hipocorístics avui inusitats: *guedet*, *guedeta*. Alguns dels mots ressenyats són ja vertaders arcaïsmes: *quartal* o *cuartau* i possiblement *cortana*, *maniaga*, *burba*, *cerro* i *cerregó*. Els

mots castellans també hi són presents: *rumbo*, *barato*, *xenxis* (<Sánchez). Així mateix és valuosa l'aportació del femení *valenta*, adjectiu substantivat del qual no es disposava fins ara d'atestació antiga.

Finalment, cal constatar que la motivació de tots els noms consignats és fruit de la tradició i de la creativitat popular. Amb la realització d'aquest treball, esperam en primer lloc haver enriquit el repertori zoonímic català i, d'altra banda, haver contribuït d'alguna manera a la coneixença d'aquest valuós patrimoni lingüístic secular avui extingit.

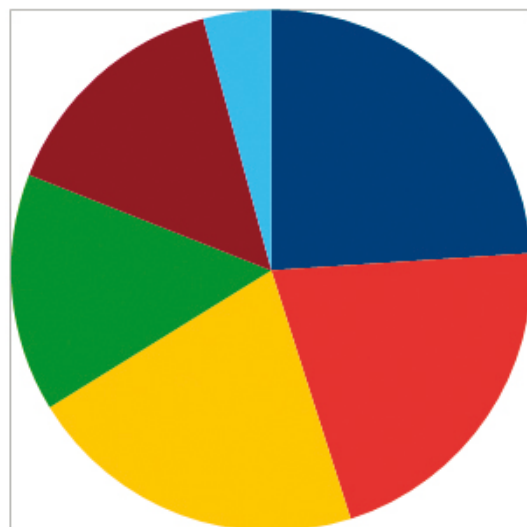
BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1980). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Editorial Moll.
- BARCELÓ CRESPI, Maria (1994): *Elements materials de la vida quotidiana a la Mallorca baixmedieval (Part Forana)*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- BARCELÓ CRESPI, Maria [et al.] (1997): *Les possessions de Porreres. Estudi històric. Patrimoni de Porreres, 2*. Porreres: Ajuntament de Porreres.
- BAUSÀ ROIG, Josep (2000). «*La cavalleria i el Puig de Sa Bastida*.» A: Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000). Monografies Santjoaneres, 11. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.
- CANUTO BAUÇÀ, Francesc [et al.] (1996). *Els malnoms de Sant Joan (segles XIV-XX)*. Monografies Santjoaneres, 5. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.
- CANUTO BAUÇÀ, Francesc (2011). «*El bestiar de cabestre. La coloració de les bísties*.» A: Pronòstic Santjoaner 2011. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.
- DURAN ORDINYANA, Miquel (2007): Noms i descripcions dels peixos de la mar catalana. Tom I. Àgnats, Condriectis, Osteïctis (1a. part). Mallorca: Editorial Moll.
- GINARD BAUÇÀ, Rafel (1967). *Cançoner popular de Mallorca, volum II*. Mallorca: Editorial Moll.
- JULIÀ SASTRE, Joan (1982). *Porreres. Coses d'altre temps*. Palma de Mallorca.
- LLULL MARTÍ, Antoni (2008). *Diccionari d'expressions lingüístiques. Col·lecció Els Treballs i els Dies, 54*. Mallorca: Editorial Moll.
- MIRALLES GOMILA, Joan (2006): *Del bast al tractor*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.
- MOLL, Francesc de Borja (1982). *Els llinatges catalans. Col·lecció Els Treballs i els Dies, 23*. Mallorca: Editorial Moll.
- MOREU-REY, Enric (1974). *Toponímia urbana i onomàstica vària. Biblioteca Raixa, 98*. Palma: Editorial Moll.
- SAGRERA ANTICH, Bàrbara (2007). *Les cançons populars del diccionari català-valencià-balear*. Mallorca: Editorial Moll.
- VALERO I MARTÍ, Gaspar (2008). *Els noms de fora porta de la Ciutat de Mallorca. Toponímia documentada del terme de Palma (1230-1901)*. Palma: Ajuntament de Palma.
- VENY, Joan (2007). *Escrits lingüístics mallorquins*. Mallorca: Editorial Moll.

ÍNDIX DE NOMS DEL BESTIAR

Arromangada	Dida	Llarga	Rama
Artanenca	Egueta	Llesta	Ramell
Barato	Eriçona	Lleugera	Rampa
Barruana	Esmalucada	Llosca	Redona
Basses	Estelada	Lluna	Remerol
Bessona	Estelat	Maniaga	Resquill
Blau	Esteloi	Menuda	Reülla
Blau sanat	Estufada	Menut	Roget
Blava	Falaguera	Monya	Rogeta
Bona	Falcó	Mora	Roig
Bou	Feixuga	Moreta	Roja
Bragada	Feresta	Moretana	Roja castanya
Brivona	Foraster	Moreu	Roja vermella
Bufona	Forastera	Moreu llarga	Ros
Burba	Fornari	Moro	Rossa
Butza	Fortesa	Negre	Rossa vella
Cama	Fumada	Patrona	Rosseta
Campet	Fumadeta	Pèl curt	Rumbo
Campeta	Fumat	Pelada	Salvatge
Capet	Fumat blau	Peluda	Sanat
Capitana	Fumat jove	Perejordi	Sanat ros
Carablanca	Gallarda	Perla	Sebellí
Caubet	Gelada	Perlo	Sibola
Caubeta	Geladeta	Perota	Socies
Cega	Gelat	Petit	Somerí
Cerregó	Gelat vell	Petita	Somerina
Cerro	Geneta	Peublanc	Tardana
Cirviola	Geperuda	Pinera	Torta
Ciudadana	Grisa	Poltra	Trinxet
Clenxa	Groga	Pop	Valent
Coixa	Grossa	Porreretes	Valenta
Coixa grisa	Gual	Potingo	Venturosa
Cortana	Guedet	Prima	Vermella
Costa	Guedeta	Putrinca	Xenxis
Curta	Hermosa	Quadrada	
Dama	Llambrins	Quadrat	

Noms del bestiar

- Noms diversos
- Color de pèl
- Particularitats físiques
- Defectes/Virtuts
- Llinatges i gentilicis
- Defectes físics

Tema 3

TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS

ELS TALASSÒNIMS DE SA RÀPITA

Antoni Miquel Lucas i Vidal i Antoni Ordinas Garau

1. Introducció

Fins fa relativament poc, la història del litoral sud de l'illa de Mallorca ha estat determinada per la seva condició de frontera marítima. Una frontera política, cultural i econòmica entre l'Orient i l'Occident, entre el Nord i el Sud, entre la moreria i la cristiandat. Aquest fet ha condicionat la històrica militarització de la zona (amb notable presència de torres de vigilància, forteses, guàrdies secretes...), la presència d'una notable activitat contrabandista i una baixa ocupació demogràfica de la costa pel temor a les incursions pirates.

Un cop solucionat el problema de la pirateria (bàsicament des de la conquesta francesa d'Alger, l'any 1830) i especialment a partir de la segona meitat del segle XIX i primeres dècades del XX, sorgeixen per l'abans despoblat litoral del Migjorn de Mallorca petites comunitats de pescadors, contrabandistes i, poc més tard, els primers estiuejants. Aquestes primeres comunitats marineres cercaren emplaçaments litorals arrecerats del predominant vent de llebeig des d'on poder desenvolupar una activitat econòmica molt diversificada (trencadors de marès, alguers, explotació forestal, saliners, roters, etc.) en què, per damunt de la resta, hi destacava la pesca i, especialment, el contraban. Els mariners de la contrada empraven com a eina bàsica de treball llaüts de fusta de fins a trenta pams d'eslora, que calia treure i varar a diari des de refugis litorals molt senzills, com escars o fins i tot simples enramades. Eren barques només mogudes per rem i veles llatines i amb les quals se solia pescar amb ormeigs molt selectius, com la potera, el volantí i el palangre; o arts de parada, com almadrilles o soltes.

Amb tot, la cultura marinera de qualsevol país de voramar és riquíssima i diversa: cançons i festes populars, tipus d'embarcacions, tipus d'ormeigs, terminologia pròpia, tècniques pesqueres, gastronomia..., i fins i tot, en ocasions, un parlar peculiar (Rosselló, 1961-62). Un d'aquests elements culturals més desconeguts i poc estudiats és la toponímia dels fons marins o talassonímia. Els talassònims són els noms de lloc que formen part de l'univers mental dels mariners per designar diferents llocs del fons marí, els quals passen desapercebuts per als terrassans no avesats a la mar (Boter de Palau, 2007). Aquests talassònims esdevenen peces clau d'uns complexos mapes marins mentals comunitaris, de gran importància per a les societats preliteràries de voramar, perquè ajudaven a fixar a l'espai i al temps elements culturals o transcendentals (Roberts, 2010).

Avui en dia, el perill més greu és la imminent pèrdua dels noms dels llocs marítims tradicionals. Les modernes tecnologies (radar, sonda, GPS, etc.) els fan innecessaris (Montaña, 1990), ja que els mariners poden recórrer avui majors distàncies amb el mateix temps i traslladar-se a zones lluny de l'horitzó litoral, on no es poden traçar visualment les enfilacions de localització tradicional per ells utilitzades: les senyes. Tanmateix, aquestes senyes es fan innecessàries, ja que són substituïdes avui per sistemes de posicionament global

(GPS) via satèl·lit i sondes marines electròniques de gran precisió. Paradoxalment, les noves tecnologies fan possible el que abans era impensable: conquerir nous caladors i, per tant, l'aparició de nous talassònims (Sempere, 1991). En conseqüència, des de fa algunes dècades estam assistint a la mort de la talassonímia tradicional i la seva progressiva substitució per una nova talassonímia de base tecnològica.

Amb la desaparició dels pescadors de més edat, darrers testimonis orals dels noms de lloc seculars, desapareix un corpus toponímic molt específic de la gent de mar (Boter de Palau, 2007). D'aquí la urgència de recopilar els noms mariners tradicionals com una empenta més en el procés de recuperació de les senyes d'identitat dels pobles litorals. Amb aquesta finalitat, i emprant com a mètode bàsic l'entrevista personal a alguns dels pescadors professionals de sa Ràpita, el present estudi pretén recollir, classificar i cartografiar la seva talassonímia.

2. Materials i mètodes

L'anàlisi de les fonts orals ha estat la matèria primera fonamental per a l'elaboració d'aquest estudi i, atesa la seva naturalesa, s'ha elegit el mètode de l'entrevista temàtica, ja que el tema tractat ha estat exclusivament el nom de les pesqueres. A més, l'entrevista ha estat semidirigida, ja que, si bé no s'ha seguit cap guió o qüestionari rígid preestablert, sí que s'ha conduït explícitament els entrevistats a donar informacions sobre unes qüestions molt concretes (Bernal i Corbalán, 2008). Per tal de garantir la naturalitat i afavorir la seguretat de les respostes de les fonts orals, les entrevistes s'han realitzat sempre al mateix domicili dels entrevistats (Sanmartín, 2003). El material bàsic per a la realització de les entrevistes ha estat una gravadora digital d'àudio i múltiples fotocòpies d'una carta batimètrica, de pesca (Govern balear, 1994), sobre les quals s'ha anat anotant la localització aproximada de les pesqueres. En total s'han entrevistat quatre persones que, en algun moment de la seva vida, han estat —o ho són encara— pescadors professionals amb port base a sa Ràpita:

- Miquel Manresa Aguiló, *MeHo* (Porreres, 1946): des de l'any 1982 fins a 2004 fou pescador professional, i des de 1985 va pescar acompanyat per la seva esposa, Joana Tomàs. Ambdós pescaren, fins al 1993, devers sis mesos l'any per la zona de sa Ràpita i altres sis mesos per Cabrera, amb el seu llaüt de 35 pams *Nueva Pilarica*. El 1993 compraren el llaüt *Marcos*, de 55 pams, i passaren a pescar 11 mesos l'any a Cabrera, fins a 2004.
- Joana Tomàs Ros, *Mella o d'en Pau Bonjesús* (Llucmajor, 1951): des de 1985 va acompanyar a pescar el seu espòs, Miquel Manresa, pel Migjorn de Mallorca.
- Jaume Vidal Caldentey, *de Son Grau* (Campos, 1944): fill d'una família pagesa arrelada a la possessió de sa Vinyola (sa Ràpita). A final dels anys quaranta del segle XX ja acompanyava a pescar el seu padrí a bord del llaüt *Vigilante*, avarat llavors al Mollet de sa Ràpita. Ja de gran va tenir, com a pescador d'esplai, el llaüt *Javica* (acrònim de

Jaume Vidal Caldentey), de 30 pams, i més tard l'Escorpio, un llaüt de 40 pams. La febre per anar a pescar el féu vendre el 1996 les vaques de l'explotació ramadera familiar i embarcar-se, ja com a mariner d'ofici, a bord del *Crescència*, un llaüt de 44 pams que fins aleshores havia estat vinculat als Cortesos, una família de pescadors de Cala Pi. Des de 2008 Jaume està retirat, però continua donant suport, en la professió de pescador, al seu fill Joan.

- Joan Vidal Vidal, *de Son Grau* (Campos, 1970): fill del pescador Jaume Vidal Caldentey, des de 1996 pesca amb son pare a bord del llaüt *Crescència*. Aquest jove pescador, fill d'una família ramadera de Campos, és el darrer pescador de la confraria de pescadors de la Colònia de Sant Jordi amb port base a sa Ràpita.

Per a la cartografia de la talassonímia dels pescadors de sa Ràpita s'ha emprat el programa informàtic ArcGis 9.3. Cal advertir que, tot i que una informació que no pot faltar en qual-sevol topònim és la localització geogràfica precisa (Ordinas, 2007), per tal de respectar la confiança dels nostres informadors i protegir els recursos marins de l'àrea d'estudi, hem optat per cartografiar els talassònims sense ajudes de georeferenciació (escala numèrica o gràfica, latituds i longituds, isòbates...), de manera que els mapes resultants només ofereixen, intencionadament, una localització aproximada dels talassònims, però sense ser una carta de pesca precisa.

3. Resultats

La figura 1 mostra la localització aproximada dels talassònims dels pescadors de sa Ràpita, els quals tenen una doble àrea d'influència: una de litoral que comprendria la franja d'aigües somes que hi ha entre la Colònia de Sant Jordi i Cala Pi; i una altra a més fondària que comprèn els voltants des Cap Blanc i l'arxipèlag de Cabrera. En total s'han arreglat 19 talassònims que corresponen a 17 pesqueres diferents:

- *Alfa, s' / Hotel Alfa*: pesquera molt propera a la costa que pren el nom d'una de les senyes que hi ha per situar-se: l'Hotel Alfa. Aquest hotel, construït a la Colònia de Sant Jordi cap a final dels anys 60, va passar a anomenar-se, a meitat dels anys 80, Hotel Romàntica. Actualment pertany a la cadena hotelera Universal. D'aquesta manera no només s'ha conservat a la talassonímia el nom originari de l'establiment sinó que també s'ha convertit en un dels primers neotopònims sorgits arran del turisme que ha envaït la talassonímia tradicional.
- *Caseta, sa*: pesquera molt propera a la costa que pren el nom de la barraca de Cala Esglesieta, una construcció avui derruïda situada a l'extrem occidental de la façana marítima de la possessió de s'Estelella, al terme de Lluçmajor, que era emprada antigament com a punt de vigilància litoral pel cos de carrabiners. Durant la Guerra Civil en aquesta barraca hi feren servei, com a milicians forçats, alguns mariners sestanyolers, armats amb escopetes de caça i sense cap tipus d'ensinistrament militar.
- *Collonar, es*: indret de la mar situat a migjorn de s'Estanyol on abunden els rizomes de

Posidonia oceanica (vulgarment coneguts com a collons d'alguer).

- *Davant es Morters*: pesquera molt propera a la costa situada a ponent de ses Covetes. Pren el nom des Morters, un accident litoral conformat per costa baixa de pedra mare-senca que separa s'Arenal de sa Ràpita de s'Arenal de ses Pasteretes i que rep aquesta denominació metafòrica per la semblança dels forats a la roca amb l'estri emprat a la cuina.
- *Davant es Motor de sa Sal*: pesquera molt propera a la costa que pren el nom de la construcció que alberga el motor que serveix per fer entrar l'aigua marina al Salobrar de Campos a través de la Síquia des Estanys.
- *Des Canons cap as Far*: manlleu toponímic que indica la direcció cap on se sol calar l'ormeig en aquesta pesquera. Es Canons és el nom amb què s'anomena, des de mitjan segle XX, la Punta de Son Bieló, un accident litoral situat entre sa Ràpita i s'Estanyol. El topònim fa referència als dos canons anglesos Vickers de 305 mil·límetres i 50 calibres que l'any 1950 foren desembarcats en aquest indret, procedents dels cuirassats espanyols *España* i *Jaime I*. Aquests gegantins canons de 67 tones de pes (sense comptar les plataformes d'emplaçament) i que eren capaços de llençar projectils de 400 kg a 42 km de distància, foren traslladats des de s'Estanyol a l'emplaçament artiller de costa E-21 (als voltants des Cap Blanc), on romangueren fins a final del segle XX. El far a què fa referència el talassònim correspon a la balisa de la Punta Plana, col·locada en aquest indret de la costa de la possessió llucmajorera de s'Estelella el març de 1981. Per tot plegat resulta evident que el nom d'aquesta pesquera data només d'algunes dècades.
- *Escut del Barcelona, s'*: nom d'una pesquera situada a ponent des Cap Roig, ja dins la Badia de Palma. Aquesta pesquera, molt popular entre els pescadors recreatius de Ciutat, metafòricament pren el nom d'una gran clapa blanca situada a mitjan penyal que s'empra com a senya i que sembla l'escut de l'equip blaugrana.
- *Fort des Pi*: nom d'una pesquera situada a ponent de Cabrera Gran, a molta fondària. Podem definir el terme «fort» com una àrea pedregosa que cobreix àrees extenses i a una certa fondària. Com adverteixen Calafat [*et alt.*] (1996), el terme també es pot emprar com a adjectiu, en el sentit que un fort determinat és més fort que un altre. L'etimologia d'aquesta pesquera és explicada per alguns entrevistats perquè s'hi han extret abundosos «pinets» de corall. Aguiló (1981) no descarta que es tracti d'un pi emprat com a senya. Una tercera possibilitat seria que es tractàs d'un manlleu toponímic en què Cala Pi (o potser la torre d'aquesta cala) fos una de les senyes de referència. Una darrera hipòtesi és que es tracti d'un antropònim, basant-se en el gran nombre de pobladors llucmajorers que a l'edat mitjana duïen per nom Pi. De fet, Aguiló (1996) ja assenyala aquesta possibilitat per explicar l'etimologia de Cala Pi.
- *Fortet de na Redona*: pesquera situada a llevant de l'arxipèlag de Cabrera que pren el nom d'un dels seus illots, dit així per la seva forma arrodonida. Podem definir el terme «fortet» com una àrea pedregosa on abunda el peix i que seria una categoria intermè-

dia entre el «fort» (de major extensió i generalment a major fondària) i l'«espès» (de menor extensió i generalment a menor fondària).

- *Fortet de Vallgornera*: pesquera situada aproximadament a dues milles al sud de la possessió Ilucmajorera homònima. És una pesquera molt popular entre els pescadors de s'Estanyol.
- *Gavina, na*: pesquera que pren el nom de s'Illa Gavina, un illot campaner situat davant es Trenc. Com explica Aguiló (1991), es tracta de l'illa més gran del terme de Campos, d'uns 120 metres de llarg per uns 25 d'ample, i separada una trentena de metres de la costa. En aquest illot s'hi localitza una cova prehistòrica d'enterrament utilitzada també com a secret de contrabandistes.
- *Pedres de na Redona / Roques de na Redona*: pesquera situada a certa fondària, al sud des Cap Blanc. Pren el nom de na Redona, illot de l'arxipèlag de Cabrera, amb un topònim que descriu la seva forma i una de les senyes emprades per situar aquest indret enmig de la mar.
- *Punta d'en Ferrer amb sa Torre des Capellà Dameto*: pesquera molt propera a ses Covetes que pren el nom de les senyes utilitzades per localitzar-la. Segons Aguiló (1991), sa Punta d'en Ferrer, una punta maresenca situada a la part oriental de ses Covetes, era abans anomenada Punta de Can Serraller o Punta des Carregador, perquè un temps hi carregaven marès per fer la Seu i les murades de Palma. D'altra banda, sa Torre des Capellà Dameto fa referència a un xalet, dins ses Covetes, amb forma de torre que era propietat d'un capellà de llinatge Bennàssar i de malnom Dameto, una família històricament arrelada a Campos.
- *Punta des Molls*: pesquera localitzada al sud de la marina de Lluçmajor anomenada així perquè s'hi solen calar xarxes molles (per a la captura de molls: *Mullus sp*). Podem definir el terme punta (tot i que a vegades s'empren els termes anàlegs braç o colzada) com una àrea longitudinal, més llarga que ampla i de fons d'alguers (anomenat negre) o de pedres, que entra dins una zona d'arena (anomenat blanc).
- *Secs, es*: àrea extensa on abunden les roques aïllades, situada al sud des Cap Blanc i a una fondària considerable. Sempere (1991) defineix el terme «secs» com «cims de muntanyes sotaiguades que presenten una notable diferència de fondària respecte a la zona que l'envolta».
- *Tres Carrers, es*: pesquera situada al sud de la possessió Ilucmajorera de Vallgornera, molt popular entre els pescadors recreatius de s'Estanyol i de sa Ràpita. Tenim constància que antigament aquest indret era anomenat pels mariners sestanyolers com «Davant sa Cova de Vallgornera», talassònim avui pràcticament en desús i substituït per es Tres Carrers (o a vegades es Tres Camins). Fa referència al fet que des d'aquest indret es veuen tres carrers de la urbanització de Vallgornera, establida a la dècada dels 70 del segle XX.

- *Ulls Grocs, ets*: pesquera situada a llevant de sa Conillera. Es tracta d'un manlleu toponímic basat en una metàfora toponímica a partir d'unes clapes groguenques que es veuen als penyals de sa Conillera.

En resum, es fa palesa una gran preeminència dels manlleus toponímics (11 dels 19 talassònims recollits; com per exemple ets Ulls Grocs, s'Alfa o na Gavina), encara que també hi ha tres genèrics pròpiament talassònims (es Secs, es Collonar i Punta des Molls) i fins a cinc talassònims mixtos, formats per genèric + determinant relatiu a un topònim litoral que identifica un punt de referència (ses Roques/Pedres de na Redona, Fortet de Vallgornera, Fortet de na Redona i Fort des Pi).

4. Agraïments

Els autors volem agrair la col·laboració desinteressada dels quatre informadors ja esmentats, que han fet possible aquest treball. També agraïm la gran ajuda rebuda per part de Miquel Munar, patró major de la confraria de pescadors de sa Colònia de Sant Jordi, de Montserrat Alcaraz, professor de Ciències Socials de l'IES Damià Huguet de Campos, i de Joan Estrany, professor del Departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears.

5. Bibliografia

- AGUILÓ ADROVER, Cosme. «*La toponímia marina de Felanitx, Santanyi i ses Salines (Mallorca)*». *A Randa*, núm. 10. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1980. Pàg. 25-49.
- AGUILÓ ADROVER, Cosme. «*Topografia submarina i talassonímia en el Migjorn de Mallorca*». *A Randa*, núm. 12. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1981. Pàg. 73-82.
- AGUILÓ ADROVER, Cosme. *La toponímia de la costa de Campos*. Campos: Ajuntament de Campos, 1991. Pàg. 71.
- AGUILÓ ADROVER, Cosme. *La toponímia de la costa de Lluçmajor*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996. Pàg. 184.
- BERNAL, Maria Dolores; CORBALÁN, Joan. *Eines per a treballs de memòria oral*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008. Pàg. 64.
- BOTER DE PALAU I GALLIFA, Ramon. «*Reflexions geogràfiques al voltant de la toponímia marítima de la costa dels Maresme*». *A Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 104-105. Barcelona: Societat d'Onomàstica, 2007. Pàg. 77-86.
- CALAFAT RIVAS, Antònia M.; CAÑELLAS Serrano, Nicolau S.; SERRANO TORRES, Pere B. «*Talassonímia de la mar de Valldemossa*». *A Estudis Baleàrics*, núm. 53. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1996. Pàg. 109-123.
- Govern Balear. Carta Batimètrica del Mar Balear (Carta 6A, Mallorca SW)*. Palma: Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori - Conselleria d'Agricultura i Pesca (Govern Balear), 1994. 1 full.
- MONTAÑA MARTÍ, Maria Teresa. «*Notes sobre metodologia emprada en la recerca dels talassònims comparada amb la dels topònims*». *A Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 40. Barcelona: Societat d'Onomàstica, 1990. Pàg. 5-7.
- OLIVER I JAUME, Jaume; FLORIT I ALOMAR, Francesca. *Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals*. Lluçma-

jor, Ajuntament de Lluçmajor, 1986. Pàg. 143.

ORDINAS GARAU, Antoni. «*Metodologia per a la recollecció, localització i classificació dels topònims*». A *II Seminari en Metodologia de Toponímia i Normalització Lingüística*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 2007. Pàg. 37-50.

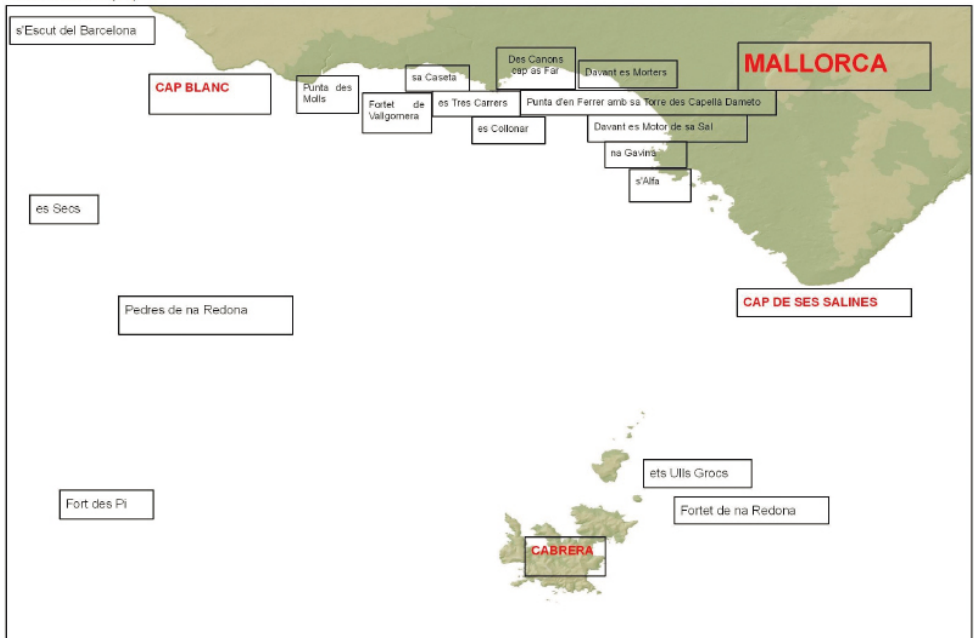
ROBERTS, Mere. «*Mind maps of the Maori*». A *GeoJournal* (publicat en línia el 04/09/2010 a <<http://www.springerlink.com/content/x7342377376967rx/>>, darrera consulta el 15/02/2011). Dordrecht: Springer Netherlands, 2010. Pàg. 11.

ROSSELLÓ i VERGER, Vicenç Maria. «*Anotacions a la toponomàstica del Migjorn i Xaloc de Mallorca*». A *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XXXII - núm. 792-795*. Palma: Societat Arqueològica Lul·liana, 1961-62. Pàg. 25-47.

SANMARTÍN, Ricardo. *Observar, escuchar, comparar, escribir: La práctica de la investigación cualitativa*. Barcelona: Editorial Ariel, 2003. Pàg. 149.

SEMPERE LINARES, Maria dels Àngels. «*Talassonímia dels mariners de Santa Pola*». A *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica, núm. 44*. Barcelona: Societat d'Onomàstica, 1991. Pàg. 505-515.

Figura 1. Talassònims dels pescadors de sa Ràpita
 Font: elaboració pròpia.

«ROTES» I «ROTERS» A LA TOPONÍMIA LLUCMAJORERA

Celso Calviño Andreu i Joan Clar Monserrat

Etimològicament el mot «rota» prové del llatí *rupta* (terra), que vol dir 'terra rompuda'¹. Ara bé, el seu significat no és el mateix en tots els municipis de Mallorca. En alguns, com és el cas de municipis del Pla com per exemple Montuïri, Llorito..., el topònim *rota* fa referència a una finca de conreu amb una superfície compresa entre mitja i quatre quarterades que pertany a diferents propietaris, aquestes finques són antics establits d'una gran possessió i segurament en un temps passat eren garriga.

A Lluçmajor una *rota* és un tros de garriga situada en un gran sementer d'una gran possessió que el *roter*, sense ser-ne propietari, havia de netejar i deixar apte per al cultiu. Les *rotes* solen estar situades en terrenys de la possessió on la terra és més prima.

La superfície de les *rotes* podia variar des de les més petites d'una quarterada fins a les que en tenien quatre, cinc, i fins i tot moltes més; està documentat que algunes arribaven fins a les desset o devuit quarterades.

A la majoria de les possessions del terme municipal de Lluçmajor, hi ha sementers o tanques que un temps foren *rotes*, per això, en molts d'aquests indrets, i ja fora del seu ús primigeni, encara hi resta el topònim. Els darrers *roters* en el terme municipal de Lluçmajor els trobam en la dècada dels anys vint del segle passat, encara que de forma residual n'hi va haver després de la Guerra Civil de 1936-39, durant els anys quaranta, coneguts com «els anys de la fam», ja que hi havia una gran carència de blat.

El nostre objectiu amb aquesta comunicació és donar a conèixer 278 topònims que duen com a genèric o determinant els mots *rota* o *roter*, tant en singular com en plural, que hem anat recollint durant tota una sèrie d'anys, mentre dúiem a terme un treball de camp sobre l'estudi de les construccions de pedra en sec, també n'hi ha que provenen de la recollida documental o bibliogràfica que hem fet. En moltes ocasions arribam a la recollida toponímica de forma indirecta, ja que molts d'informadors els hem conegut durant l'inventari i estudi de les nombroses barraques de *roter* que hi ha a la part de sa Marina del terme llucmajorer.

Avenc de ses Rotes Velles. El trobam a la possessió de Son Campanet.

Barraca de Roter, sa. Topònim que trobam a s'Àguila; as Sementer de Baix de la possessió

¹ Alcover, A. M. i Moll, F. de B. (1988). Diccionari Català-Valencià-Balear. Tom IX. Ed. Moll. Palma. Pàg. 594. «També es defineix com un tros de terra que un conrador cultiva dins un predi d'altri durant alguns anys, generalment pagant al propietari una porció convinguda del que hi cull; sol esser terra prima o allunyada de les cases de la possessió, i no podent-la conrar directament el propietari, la dóna a conrar a un altre a canvi d'algun benefici o del simple avantatge de tenir la terra roturada sense despeses pròpies.»

de Lluçamet; as Sementer des Mig de Lluçamet; a Son Cardell; dins les Tanques de l'Amo en Nadal a la possessió de Son Monget; as Sementer de Baix de Son Monget; as Sementer des Bassotet a la possessió de Son Reinés; a Can Company a Son Verí de Dalt i a la possessió de Galdent.

Barraca de sa Rota d'en Moro. És una barraca de roter que hi ha a Can Cantó.

Barraca de ses Rotes. És una barraca que hi ha dins es Sementer de ses Rotes a Can Botilles.

Barraca des Bisbe Rotes. Són unes barraques de roter que hi ha a Son Mateu. Són de planta rectangular amb una coberta, a dues vessants, de pedres planeres sobre un embarrat de troncs i jàsseres d'ullastre.

Barraca des Roter, sa. És una barraca que hi ha a Ca l'Oro.

Barraca des Roters. És una barraca que hi ha dins es Sementer de ses Rotes Velles a la possessió de Son Frígola. També trobam aquest topònim a la possessió de s'Àguila.

Camí de ses Rotes. És un camí que hi ha a dins es Sementer de n'Abrines a la possessió de Son Reinés.

Camí Empedrat de sa Rota d'en Ginard.² És un camí que està dins es Sementer de ses Pedreretes de sa Bassa Crua de sa Torre i arriba fins a la barraca del roter. El darrer roter va ser en Ginard.

Camp de sa Rota.³ Topònim del segle XVI de la possessió de Binificat.

Cas Roter. Era com es coneixia antigament les cases de la possessió de Son Granada d'en Barra d'Or. El motiu és que les cases de la possessió es construïren partint d'unes barraques de roter que hi havia i que a poc a poc es varen engrandir.

Era des Roters. Topònim de la possessió de Son Reinés. En aquesta possessió hi ha dues eres, una on batien els cereals i llegums propietat de l'amo conductor i del propietari i una altra on batien els roters de la finca.

Forn de Calç de ses Rotes Noves. És un forn de calç que trobam dins es Sementer de ses Rotes Noves de Son Verí de Baix.

Forn de Calç de ses Rotes Velles. És un forn de calç que hi ha as Sementer de ses Rotes Velles a Son Frígola.

Garriga de ses Rotes. És una garriga que hi ha dins es Sementer de ses Rotes a Can Botilles.

2 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 228.

3 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 174.

Garrigó de sa Rota Nova. És un tros petit de garriga que hi ha a dins sa Rota Nova de ses Tiringades.

Pleta de sa Rota d'en Moro. Una pleta és un lloc tancat de paret seca on sol pasturar el bestiar. És un topònim de Can Cantó.

Rota Argentera. Topònim que trobam l'any 1659 a la possessió de Torratxí d'en Garau.

Rota d'Arran Son Coll. Està situada dins el sementer conegut com na Poriol a Son Albertí. El determinant ens indica la situació veïnada a la possessió de Son Coll.

Rota d'en Barbeta.⁴ Es troba dins sa Pleta Gran de sa Torre. L'antropònim Barbeta el trobam documentat l'any 1762 a Lluçmajor, era el malnom de Maties i Jaume Puigserver.

Rota d'en Barret. Situada dins es Sementer de ses Mates Clares de la possessió de Betlem i dins sa Figuereta, que és un antic sementer de sa Torre.

Rota d'en Batlet. Està situada dins es Sementer de sa Figuereta a la possessió de Can Garra Seca.

Rota d'en Benet.⁵ Topònim del segle XVI de la possessió de Son Boscana. L'antropònim Benet el trobam documentat l'any 1749 com el malnom d'Antoni Company, mentre que l'any 1784 és el malnom de Joan Llompart.

Rota d'en Biel Tomàs.⁶ Topònim del segle XVI de la possessió de Torratxí. Aquest roter tenia dues rotes, una de tres quarterades i l'altra de sis.

Rota d'en Bono. Situada dins es Sementer de s'Olivera a Son Granada.

Rota d'en Caliuet. La trobam al Camp de s'Aljub, que és un sementer de Son Verí de Dalt, i dins el Camp de sa Bassa, de la mateixa possessió. Caliuet era el malnom del roter que duia les dues rotes dins aquesta possessió. Actualment encara es troba el malnom a Lluçmajor.

Rota d'en Caragol. La trobam a ses Veles de Son Granada. L'antropònim Caragol el trobam documentat l'any 1776 a Lluçmajor i és el malnom d'Antoni Company.

Rota d'en Castanyola. Localitzada dins es Camp de Mar a Son Reinés i dins es Sementer de n'Abrines, també a Son Reinés.

Rota d'en Cocó.⁷ Topònim del segle XVI que agafa el malnom del roter, esmentat en un contracte de rotes.

4 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

5 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 160.

6 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 139.

7 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Pàg. 190.

Rota d'en Contestí.⁸ Rota de la possessió de sa Torre documentada al segle XVI.

Rota d'en Cristòfol.⁹ És un topònim del segle XV de Son Albertí. Aquest roter era esclau.

Rota d'en Diguesó.¹⁰ Molt apropada a sa Rota d'en Vinyòvol, es troba dins sa Bassa Crua de sa Torre.

Rota d'en Figuera. Es troba dins na Valent, a la possessió de Betlem. L'antropònim Figuera el trobam documentat l'any 1786 i és el malnom de Miquel Catany i d'Antoni Tomàs.

Rota d'en Fosquet. Situada dins es Sementer de ses Mates Clares a Betlem. L'antropònim Fosquet el trobam documentat a Lluçmajor l'any 1713 com a malnom de Francesc Oliver.

Rota d'en Francesc.¹¹ És un topònim del segle XV de la possessió de Son Albertí. El roter era un esclau.

Rota d'en Gabriel Thomàs. Documentat el 1557 a la possessió de Torratxí d'en Garau.

Rota d'en Garau. És un topònim del segle XVI. La rota estava dins es Camp des Canyar, a la possessió des Canyar.¹² També la trobam a la possessió de sa Torre.¹³

Rota d'en Ginard.¹⁴ La trobam dins sa Bassa Crua de sa Torre. La barraca que hi ha també duu el nom d'aquest roter.

132

Rota d'en Jaume Armengol. Tenia una rota de cinc quarterades i mitja a l'alqueria de n'Argenter. N'Argenter nomia Francesc Tomàs i li va llogar per deu lliures.

Rota d'en Jaume Martí.¹⁵ Topònim del segle XV, documentat més concretament l'any 1494, de l'Alqueria de Joan Garcia.

Rota d'en Julià Fullana.¹⁶ Topònim del segle XV de la possessió de Pere Frígola. Tenia una superfície d'una quarterada.

Rota d'en Llinàs.¹⁷ Topònim present al segle XV a la possessió de Solleric.

8 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

9 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 129.

10 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

11 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 129.

12 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 190.

13 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

14 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

15 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 152.

16 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 152.

17 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 153.

Rota d'en Melchior.¹⁸ És un topònim del segle XVI de la possessió de Torratxí. La rota tenia una superfície de quatre quarterades.

Rota d'en Miquel Ripoll.¹⁹ És una rota de sa Torre documentada al segle XVI.

Rota d'en Moro. És el nom d'un sementer de Can Cantó.

Rota d'en Passerell. Situada dins es Camp de Mar a Son Reinés. L'antropònim Passarell el trobam documentat l'any 1770 i és el malnom d'Antoni Puig. Igualment la trobam dins n'Abrines, que és un sementer de Son Reinés.

Rota d'en Paulo. La rota es troba dins es Camp de Mar de Son Reinés. Els Paulos quan varen establir Son Bieló, possessió veïnada de Son Reinés, varen comprar una finca que actualment és coneguda com Can Paulo. L'any 1715 era el malnom de Pere Ripoll. Aquests roters també tenien rotes dins n'Abrines i arran de Son Fideu a Son Reinés.

Rota d'en Pere Antoni Ramonell. Està situada dins s'Olivera, que és un sementer de Son Granada.

Rota d'en Pere Salvà. És un topònim documentat l'any 1526 de la possessió de Son Albertí.

Rota d'en Rotger. Situada dins es Camp de Mar a Son Reinés i dins n'Abrines a Son Reinés.

Rota d'en Sala. La trobam dins na Valent a la possessió de Betlem.

Rota d'en Salvador Fullaní. Dins es Camp de Mar a Son Reinés. En Fullaní era un pescador de s'Estanyol i alternava la pesca amb el conreu, per això agafava rotes a Son Reinés, que és una possessió que limita amb s'Estanyol. L'any 1715 era el malnom de Bartomeu Fullana.

Rota d'en Seu. És una tanca amb pinar dins la possessió d'es Pedregar.

Rota d'en Tomàs. Topònim del segle XV de la possessió de Torratxí. En el contracte fet per Sant Miquel, aquest roter havia de fer bardissa o paret seca de cinc pams d'alt.

Rota d'en Toni Bon Jesús. La trobam dins s'Olivera, que és un sementer de Son Granada.

Rota d'en Toni Niuer. També coneguda com a Rota d'en Toni Bon Jesús. La trobam dins s'Olivera, sementer de Son Granada.

Rota d'en Toni Ros. Aquest durant el segle XVI tenia una rota a sa Llapassa.

Rota d'en Toni Saco. La trobam dins s'Olivera a Son Granada.

18 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 139.

19 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

Rota d'en Toni Salvà.²⁰ Rota de la possessió de sa Torre. Segurament aquest era el mateix que tenia rotes a Son Granada, ja que hi ha una branca dels Salvà que a Lluçmajor són de malnom Saco.

Rota d'en Tosquet. Està dins sa Pleta Gran de Solleric.

Rota d'en Trinxet. Aquest era un roter que tenia la rota devora la seva barraca a prop de s'Olivera, a la possessió de Son Granada.

Rota d'en Turc. El nom del roter era Guillem Armengol, i durant el segle XVI tenia una rota a sa Llapassa.

Rota d'en Verd. Situada dins el sementer de s'Olivera a Son Granada.

Rota d'en Verines. Dins s'Olivera a Son Granada.

Rota d'en Vinyòvol.²¹ Els Vinyòvols eren uns roters que tenien rotes en distintes possessions. El seu llinatge era Catany. Aquesta rota estava situada dins sa Bassa Crua de sa Torre. Durant el segle XIX, aquest personatge de cognom Catany va fer de vinyoler, és a dir, guardava la vinya, a la possessió de sa Torre, i hi va fer feina fins a l'arribada de la fillojera, quan va deixar l'ofici. Els Vinyòvols també tenien rotes dins es Sementer de s'Aljub i al de sa Cisterneta de Son Granada. Aquesta possessió era dels Villalonga, els mateixos propietaris de sa Torre.²²

Rota d'Enfora. És un sementer de la possessió de Son Vidal, entre es Figueral, es Camp des Pinar i sa Pleta des Mig. Hi ha una rota amb igual nom en es Canyar citada l'any 1848 pel canador Antoni Noguera arran de la compra de la finca pels Salvà de Cas Frares.

Rota de Cala Pi. És un topònim del segle XVI de la possessió de Son Albertí.²³

Rota de Can Company. Està a Son Salamisses, sementer de Son Verí de Dalt.

Rota de Can Xeriquet. Dins es Camp d'Avall des Canyar. Rep aquest nom perquè està situada devora Can Xeriquet, que és un establiment de Son Misser.

Rota de Cas Mesquides. Situada dins sa Bassa Crua, a la possessió de sa Torre.²⁴

Rota de Conró. La trobam dins sa Garriga de Dalt, a Son Granada.

20 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Pàg. 190.

21 Calviño, C. [et al.]. (1993). «De noms i de llocs (V). Sa Torre (II)», Lluçmajor de Pinte en Ample, 135. Juny. Pàg. 24-27.

22 Calviño, C. [et al.]. (1993). «De noms i de llocs (V). Sa Torre (II)», Lluçmajor de Pinte en Ample, 135. Juny. Pàg. 24-27.

23 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 176.

24 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a: Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

Rota de Guimerà. És un topònim del segle XVI de la possessió de Son Albertí.

Rota de Mestre Felip Canoi. Està dins es Camp de sa Vinya, a la possessió de sa Torre.²⁵

Rota de Mestre Jaume Monjo. Està dins es Sementer de na Valent, a la possessió de Betlem.

Rota de Mestre Llorenç. Situada a la possessió des Masdèu.

Rota de Mestre Tomeu Cacauet. La trobam a na Valent, sementer de Betlem.

Rota de na Bordoï. Són dues tanques que hi ha aferrades a un sementer anomenat na Bordoï, de la possessió de Son Albertí.

Rota de na Gustosa. Situada dins na Gustosa, sementer de Son Albertí.

Rota de na Poriol. Rep aquest nom perquè està situada dins es Sementer de na Poriol a Son Albertí.

Rota de Prop des Camp d'Avall. És una rota gran dins una tanca des Canyar. El determinant fa referència a la situació prop del sementer conegut com es Camp d'Avall.

Rota de s'Aljub Vermell.²⁶ Aquest topònim és del segle XVI i podria referir-se a una de les rotes que fan partió amb es Puigderrós de Dalt, on encara hi ha restes d'una barraca de roter molt deteriorada.

135

Rota de s'Aljub. Rep el nom perquè està a veïnat des Sementer de s'Aljub a la possessió de Merola, també la trobam documentada al segle XVI a Son Granada i més actualment l'hem localitzada dins es Sementer de sa Cisterneta a Son Albertí, on hi ha l'aljub.

Rota de s'Arena de na Poriol. La trobam a na Poriol a Son Albertí.

Rota de s'Arena des Camp de s'Aljub. Situada dins es Camp de s'Aljub de Son Albertí.

Rota de s'Ase. La trobam dins n'Atzerola, que és un sementer de Son Albertí.

Rota de s'Avió. És un topònim modern per haver caigut un avió dins aquesta rota. És a la possessió des Llobets.

Rota de s'Oguer. Topònim que trobam dins Passaró, a la possessió de sa Llapassa.

Rota de s'Ullastrar. La trobam al Puig de sa Maimona, a la possessió de Míner.²⁷

25 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a: Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

26 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

27 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 176.

Rota de sa Barraca de Son Perdiu. Està dins es Sementer de sa Cova de Son Reinés. Rep aquest nom perquè està situada a veïnat de Son Perdiu.

Rota de sa Barraca. L'hem localitzada dins es Sementer de ses Barraques de Son Reinés i a ses Veles, que és un sementer de Son Granada.

Rota de sa Bassa. La trobam dins es Camp de s'Aljub, a Son Albertí.

Rota de sa Boal. Topònim de s'Àguila de Torràlitx.

Rota de sa Capelleta. Topònim de la possessió de Purgatori.

Rota de sa Cisterna. Trobam el topònim dins na Muleta, a Son Verí de Dalt.

Rota de sa Cova. La trobam dins es Sementer de sa Cova, a Son Reinés.

Rota de sa Cucullada. Està dins Son Salamisses, a la possessió de Son Verí de Dalt. També es coneguda com sa Rota de Can Company.

Rota de sa Pallassa.¹ Situada dins sa Tanca de sa Pedrera, a sa Bassa Crua de sa Torre.

Rota de sa Pleta Nova.² Trobam aquest topònim de la possessió de Son Felip documentat al segle XVIII.

136 | **Rota de sa Pleta.**³ És un topònim del segle XV situat a l'alqueria de n'Argenter, localitzat també a sa Pleta de s'Àguila des Borrassos i al segle XVIII a la possessió de Son Mut Vell.⁴

Rota de sa Quintana. La trobam dins es Sementer de ses Barraques, a Son Reinés.

Rota de sa Senyora. Està situada dins na Muleta de Son Verí de Dalt.

Rota de sa Talaia d'en Calop.⁵ Topònim del segle XVIII de la possessió de Son Mut Nou.

Rota de sa Talaia des Puput. Situada dins es Sementer des Cocons, a la possessió de Cas Frares.

Rota de sa Talaieta. Topònim de s'Àguila documentat al segle XVI.⁶

Rota de sa Vinya.⁷ Topònim del segle XVI de la possessió de ses Arnaules.

1 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a: Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

2 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 292.

3 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 154.

4 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 320.

5 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 294.

6 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 171.

7 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 157.

Rota de ses Guals. Situada dins l'establit de Can Quint a sa Torre.

Rota de Son Andreu. La rota rep aquest nom perquè està prop de la partió amb Son Andreu, que és una possessió de Campos. Està dins la possessió des Llobets i la possessió des Masdú.

Rota de Son Perdiu. Està dins Son Reinés i rep aquest nom perquè està devora la partió amb Son Perdiu.

Rota de Son Pocos. La trobam dins sa Creueta Gran de Solleric. Rep el nom perquè es troba a la partió amb Son Pocos.

Rota del Sen Patró. Està situada dins el sementer anomenat s'Olivera de Son Granada.

Rota dels Conills.⁸ Està dins es Pinar de sa Punta de s'Estalella. Pareix que els conills no hi deixaven créixer el cereal, ja que se'l menjaven tot. També és coneguda com sa Rota Llarga per la forma llarguera que té.

Rota des Bernats.⁹ La trobam situada dins la possessió des Masdú.

Rota des Camí des Pou. És un topònim de sa Talaia documentat al segle XV.

Rota des Camp des Pou. Està dins es Sementer des Camp des Pou de Son Albertí.

Rota des Cocons. La trobam dins es Sementer des Cocons a Cas Frares.

Rota des Conco en Pere. Situada dins Son Bieló.

Rota des Formiguerer. A sa Talaia, entre sa Pleta i es Camí des Llobets.

Rota des Forn de Calç. Està dins la possessió des Masdú.

Rota des Garriguer. Dins es Tancat de sa Caseta a la possessió de Cas Frares.

Rota des Garrovers. Està a la possessió de Son Frígola.

Rota des Goixo.¹⁰ Trobam aquest topònim del segle XVI dins la possessió des Canyar. Goixo era el malnom de Miquel Clar.

Rota des Jai. Situada dins es Camp de sa Bassa de Son Catany.

Rota des Mesquides. També coneguda com Rota de Cas Mesquides. La trobam a sa Torre.

8 Aguiló, C. (1992). «La toponímia de l'interior de s'Estalella», a Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs. Edicions de Pinte en Ample. Lluçmajor. Pàg. 197.

9 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

10 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 190.

Rota des Mig. La trobam dins es Sementer des Cocons a la possessió de Cas Frares i a ses Tanques de Can Pericàs a Son Verí de Dalt.

Rota des Pi Cucullat. És una rota de la possessió de Son Granada apropada a ses Vuit Quarterades.

Rota des Pi Gros.¹¹ Es troba a la possessió des Masdú.

Rota des Pinar. És una rota que està dins sa Tanca des Pinar a la possessió de Cortadeta, també l'hem localitzada as Pinar, a la possessió del Rafal Vell, i a la possessió de Son Boscana.

Rota des Pobler.¹² La trobam dins Son Granada. Situada entre la via del tren i la urbanització de les Palmeres.

Rota des Pou. Està situada dins es Camp de Mar de Son Reinés.

Rota des Puig.¹³ Topònim del segle XVIII de la possessió de Son Frígola.

Rota des Racó. Es troba dins es Sementer des Cocons a la possessió de Cas Frares.

Rota des Replà.¹⁴ Està as Masdú.

Rota des Roig de Son Cànoves. La trobam dins ses Veles de Son Granada. Aquest roter també era conegut com es Viudo Delebau o Roig de Son Cànoves.

Rota des Viudo Delebau.¹⁵ Situada dins es Camp Roget de Son Granada. És el mateix que Coix Delebau o Roig de Son Cànoves.

Rota Gran. Està dins sa Pleta de Misser Arnau, a la possessió de s'Àguila, a prop també hi ha sa Rota Petita. També la trobam dins es Sementer de na Valent a la possessió de Betlem.

Rota Llarga. La trobam a l'Atzeran a la possessió de sa Llapassa, as Pinar de sa Punta de s'Estalella, on també és coneguda com sa Rota des Conills,¹⁶ as Camp d'Avall des Canyar, dins es Bassotet de Vernissa, a la possessió de Son Reinés, i també dóna nom a una tanca llarguera de la possessió de Son Bieló.

11 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

12 Mascaró, J. (1986). Corpus de toponímia de Mallorca. Tom V. Ed. Promocions. Palma. Pàg. 1310.

13 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 298.

14 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

15 Calviño, C. [et al.]. (1993). «De noms i de llocs (V). Sa Torre (II)», a la revista de Lluçmajor de Pinte en Ample. Núm. 135. Juny. Pàg. 24-27.

16 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

Rota Nova. Localitzada a la possessió des Pas;¹⁷ també dóna el nom a una tanca de Son Mut Vell que està entre es Camp Gran, es Camp Vell, es Vilar i es Camí de s'Àguila;¹⁸ una altra tanca amb el mateix nom està situada entre es Campet i na Femella a Son Albertí. També la trobam a ses Tiringades, on dóna nom a una tanca que està entre na Grogia i sa Pleta; documentalment l'hem localitzada al segle XVI a la possessió de Son Taixaquet;¹⁹ una tanca de Son Rafaló, situada devora sa Pleta i es Porrassar, duu el mateix nom; la trobam dins sa Tanca des Garrover a la possessió de Vallgornera Nou; al segle XVI està documentada com una rota de cinc quarterades a la possessió de Torratxí;²⁰ al segle XVII és present a la possessió de Son Garcia de s'Aljub, mentre que l'any 1848 la trobam dins els Esvaïts de Cas Frares, i el mateix any el canador Antoni Noguera l'anomena a la possessió des Canyar. Dóna nom a un sementer de Son Ferretjans d'en Joan, el determinant és per distingir-la de la Rota Vella, i finalment la trobam a la possessió de Son Servereta.

Rota Petita. Situada dins la possessió des Llobets i dins sa Pleta, que està a dins Misser Arnau de s'Àguila.

Rota Plana Topònim documentat l'any 1633 a la possessió de Son Jordi Noguera.

Rota Prima. Dins la possessió de Son Bieló. És una tanca que està entre sa Rota des Conco en Pere i sa Segona des Llobets.

Rota Redona. Topònim de 1670 de la possessió de Son Garcia de sa Torre.

Rota Vella. Situada a Son Taixaquet; dóna nom a un sementer vell de s'Àguila situat entre Misser Arnau i es Figueral.²¹ Un sementer de Son Ferretjans d'en Joan és conegut com sa Rota Vella o sa Pleta Vella, i també la trobam a Can Barraquer o Lluçamet d'en Fontanet.

Rota, sa. Aquest topònim pot donar nom a un sementer o ser una rota situada dins el sementer. Com a sementer l'hem localitzat as Sementer de ses Casetes a Betlem; a Son Antelm, que fa partió amb es Sementer de Son Eriçó i sa Pleta. I com a rota al sementer anomenat es Clot d'Infern, a la possessió de Son Vilardell, i dins sa Pleta de sa Cova de Torràlitx que és un sementer vell de s'Àguila de Ca l'Amo en Toni. També rep aquest nom una rota que trobam dins s'Aresteta.

Rotassa, la. Trobada en un document del segle XVIII, a Tió, de Joan Oliver, (a) Hereu. Fa referència a una tanca de la possessió de Tió, aquest topònim que encara es conserva en l'actualitat ja estava documentat al segle XVIII; la rota estava valorada en cent lliures i te-

17 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

18 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

19 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 150.

20 Font, B. (1978). Historia de Lluçmajor. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 138.

21 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

nia una extensió de 10 quarterades.²² També trobam el topònim al segle XV, a Son Albertí, que en aquell segle era coneguda com sa Torre de n'Albertí.²³

Rotes, les. Topònim documentat el 1702 a la possessió de Son Garcia, propietat d'Agustí Garcia. Tenia una extensió de vuitanta quarterades, valorades en cinc-centes lliures.²⁴

Rotes Cremades. És un topònim de Son Albertí documentat l'any 1526.

Rotes d'en Company. L'any 1777 en Bernat Company tenia una finca amb aquest nom, de 140 quarterades, valorades en 1.210 lliures.

Rotes de n'Hereu. Topònim del segle XVIII, dins la possessió de Tió, de Joan Oliver, (a) Hereu, amb una extensió de 130 quarterades, valorades en 1.600 lliures.²⁵

Rotes d'en Miquel Mateu. Topònim documentat al segle XIII a la Torre de n'Albertí (Son Albertí).

Rotes d'en Mulet.²⁶ És un topònim del segle XV de sa Talaia.

Rotes de Baix. El topònim fa referència a unes rotes situades dins sa Marina de Vernissa, dins Vallgornera Vell i a la possessió de Son Albertí.

Rotes de Cala Retgell. Topònim de Vallgornera Nou documentat al segle XVIII.

140 | **Rotes de la Cova Negra, les.** Topònim de 1666 dins la possessió de Son Cardell, de Miquel Cardell Calafat, valorades, amb un conjunt de marines i cases, en 400 lliures.²⁷

Rotes de la Massanella. Topònim de l'any 1681 documentat a Garonda, propietat de Joan Catany.

Rotes de s'Aljub. Són unes rotes veïnades as Sementer de s'Aljub de Merola.

Rotes de s'Estanyol. Topònim que trobam documentat l'any 1681 a Garonda.

Rotes de sa Caseta. Estan dins es Tancat de sa Caseta a Cas Frares.

Rotes de sa Coma Castell.²⁸ Topònim del segle XVIII de la possessió de Son Frígola.

Rotes de sa Pleta.²⁹ És un topònim de Son Frígola documentat al segle XVIII.

22 A. M. L. * Cadastre de 1702, fol. 447v.

23 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 153.

24 A. M. L. * Cadastre de 1702, fol. 445v.

25 A. M. L. * Cadastre de 1702, fol. 447v.

26 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 154.

27 A. M. L. * Cadastre de 1666, fol. 302v.

28 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 298.

29 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 298.

Rotes de ses Bassoles. Topònim documentat l'any 1681 a la possessió de Garonda.

Rotes de ses Fonts Fresques. Estan dins es Sementer de ses Fonts Fresques de Son Albertí.

Rotes de Son Eixida. Topònim de l'any 1777. Eren d'Antoni Catany, d'una superfície de 15 quarterades, i valorades en 400 lliures.

Rotes de Son Garcia. Estan documentades l'any 1702. Eren d'Agustí Garcia i estaven valorades en 500 lliures.

Rotes de Son Samar. Topònim documentat dues vegades. L'any 1702 les rotes eren del doctor Rafel Frígola i estaven valorades en 1.000 lliures. L'any 1777 eren del doctor Guillem Bestard i estaven valorades en 1.037 lliures.

Rotes de Son Servera. L'any 1777 eren de Francina Boscana, tenien una superfície de quinze quarterades, i estaven valorades en 204 lliures.

Rotes de Son Verí. Documentades dues vegades. L'any 1702 tenia aquestes rotes el reverend Jeroni Munar i estaven valorades en 1.600 lliures. El mateix topònim el trobam el mateix any en una propietat de Perot Vicens valorada en 5.500 lliures.

Rotes des Camí des Pedregar. L'any 1777 en Miquel Jaume tenia una finca amb aquest nom, de 17 quarterades, valorada en 293 lliures.

Rotes des Camp de sa Vinya.³⁰ Estan a la possessió de sa Torre, situades a la part que dóna al Puigderros de Dalt. Hi ha tres barraques de roter i una de carro, un cocó tapat i una bassa destapada.

Rotes des Canyar.³¹ Antigament la possessió des Canyar es coneixia amb aquest nom.

Rotes des Conco en Pere. És un sementer de Garonda que està situat entre ses Rotes Velles i sa Pleta des Torrent.

Rotes des Mig. A Son Albertí, entre na Femella, ses Rotes Noves i na Revellar. També es coneix com a ses Rotes Velles.

Rotes des Pou. Documentades al segle XVI a Son Taixaquet.

Rotes des Pujerol.³² És un topònim del segle XVIII de la possessió de Son Frígola.

30 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

31 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 308.

32 Font, B. (1986). Historia de Lluçmajor. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 298.

Rotes Grans.³³ Són unes rotes de la possessió des Masdeú.

Rotes Noves de Can Quart. Topònim de s'Àguila d'en Tomeu. És un sementer bastant gran on hi ha una barraca de curucull que servia d'habitable al roter.

Rotes Noves de Torràlitx. Estan dins Torràlitx, que és un sementer de s'Àguila d'en Tomeu.

Rotes Noves des Puig d'Escorca. Estan dins s'Àguila d'en Quart. Situades quasi a la partió amb la possessió de Betlem. També anomenades per alguns informadors Rotes des Puig d'Escorca.

Rotes Noves. Aquest topònim generalment sol fer referència a un sementer; per exemple, dona nom a un sementer gran de Son Albertí que és veïnat de na Femella; a un de la possessió de Betlem situat entre es Camp Gran i ses Deus; a un altre dins Capocorb d'en Munar;³⁴ també un dins es Llobets entre ses Rotes Velles i na Palacanyes; igualment duu aquest nom un sementer vell de Llucamet que està devora Passaró i sa Pleta Rodona; devora na Grau a la possessió de Purgatori, també és conegut així un sementer gran des Puigderrós de Baix; un sementer de la possessió de sa Caseta; un sementer que està devora es Camp des Ametlers a la possessió de Solleric; és un sementer vell de la possessió de Son Cànoves; és un sementer de Son Catany situat entre es Figueral Vell, es Comellar i es Sementer de ses Casetes; o un sementer de Son Coll. Un sementer de Son Felip també duu aquest nom, i antigament era conegut com es Sementer des Forn de Calç, però segons Magdalena Rosselló Garcies, que va ser madona de la finca, el varen batiar de nou quan el netejaren de garriga. Està situat devora es Camp de s'Ametler i na Pastora;³⁵ de la mateixa manera, també és un sementer de Son Verí de Dalt que està entre es Revellar i ses Planes; un sementer de Vernissa, situat entre es Bassot i es Campet; i un sementer antic des Masroig documentat l'any 1672. A prop hi havia sa Tanca des Jai. També duu aquest nom una tanca bastant grossa de la possessió des Rafal Nou situada entre Son Roca i es Comellar des Macs; dues tanques que es troben a Son Delebau; dues tanques dins Cugulutx; una zona de la possessió de Son Garcies de la Mel compresa entre na Pujarol i es Sementer de Baix; també el trobam dins es Camp de Mar, que és un sementer de Son Reinés, i per acabar, també duu el nom una zona des Sementer des Forn de Calç de sa Torre on queden els fonaments de tretze barraques, actualment solament queden les parets tomes que servien de separacions de les distintes rotes.³⁶

33 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

34 Oliver, J. i Florit, F. (1986). Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals. Ed. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor. Pàg. 103.

35 Calviño, C. [et al.]. (1993). «De noms i de llocs (III). Son Felip», a: Lluçmajor de Pinte en ample, 133. Abril, pàg. 24-25.

36 Calviño, C., Clar, J. i Jaume, F. (2010). «Els noms de lloc de la possessió de sa Torre», a Sa Torre, possessió de sa Marina de Lluçmajor. Croquis i notes. Ed. Fundació Miquel Llabrés Feliu. Palma. Pàg. 243.

Rotes Obertes. A Son Boscana.³⁷

Rotes Velles. Trobam aquest topònim en es Llobets, en un sementer situat entre na Palacanyes i na Llarga; en un sementer de Garonda que confronta amb els sementers de na Puig de Roa, ses Rotes des Conco en Pere i es Mitjà Negre; entre sa Pleta i sa Pleta de ses Sivines a la possessió de Son Campanet; són també unes tanques de la possessió de Son Coll; i a Son Albertí el lloc, a més, és conegut com ses Rotes des Mig; tornam a trobar el topònim a veïnat des Camp de sa Civada i sa Moscareta, a la possessió de Son Ballester; també dóna nom a un sementer de Son Frígola que està entre ses Figueretes i es Forn de Calç. Aquest topònim ja estava documentat al segle XVI; i a l'últim, és un sementer de Solleric que també es coneix com ses Pletes Obertes, i un sementer de la possessió de Son Antelm.

Rotes. Com a sementer trobam el topònim a Son Felip; a Can Botilles; a Son Bou, on dóna as Camí de s'Àguila; i a Son Mut Vell. També hem localitzat el topònim a la possessió de Tió; al segle XV a l'alqueria del Jueu;³⁸ a Son Garauet; devora es Replà a la possessió de Vallgornera Vell, i l'any 1659 documentat a la possessió de Torratxí d'en Garau. Duu el nom una tanca de la possessió de Son Amorós, veïnada de sa Rotassa de Tió, i dues tanques de Cugulutx que també es coneixen com s'Esvait.

Roteta de la Roca. És una petita rota de Son Frígola. Rep el nom perquè està prop des Mirador o la Roca.

Roteta de sa Cova. És una rota que està dins es Sementer de sa Cova a la possessió de Son Reinés.

143

Roteta de sa Pleta. És una rota que trobam dins sa Pleta de Son Vilardell.

Roteta Nova des Barranc. Topònim de Son Verí datat el 1563.

Roteta, sa. La trobam dins es Sementer de Baix a Lluçamet; entre sa Pleta i es Camp Gran de Guimerà. I també duu aquest nom una rota petita que trobam dins la possessió de s'Aresteta.

Rotetes. Topònim de la possessió des Masdeu, quasi a la partió amb el terme municipal de Campos. També l'hem localitzat dins es Sementer Gran de Son Hereu.

Serral de ses Rotes. Topònim documentat l'any 1369 a la possessió de Païssa.

Son Mateu de ses Rotes. És una finca que es va desmembrar de Son Albertí.

Son Monjo de ses Rotes. Topònim documentat el 1702 referent a dos tancats de rotes valorats en 4.500 lliures, propietat de Jaume Ferretjans, dit de Son Monjo, que aglutina el

37 Calviño, C. i Clar, J. (1999). Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

38 Font, B. (1974). Historia de Lluçmajor. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 153.

malnom del propietari i la referència als tancats de rotes.³⁹

Tanca de sa Rota. A s'Àguila de Ca l'Amo en Toni, situada entre sa Pleta de sa Cova i es Sementer Petit. Al segle XV està documentat que ja hi havia un lloc amb aquest nom.⁴⁰ És un topònim del segle XVIII d'una possessió de nom actualment desaparegut, l'Alqueriassa. I, a més, una tanca de Son Antelm rep aquest nom perquè està dins es Sementer de sa Rota.

Tanca de ses Rotes. Nom que rebia una tanca de la possessió de Merola.⁴¹

Tanca de ses Rotes. És un topònim del segle XV que trobam a l'alqueria d'en Julià.

Tanca des Bisbe Rotes. Situada dins Son Mateu.

Tancats de ses Rotes. És un topònim del segle XVI de la possessió de Betlem.⁴²

39 A. M. L. * Cadastre de 1702, fol. 428v.

40 Font, B. (1974). *Historia de Lluçmajor*. Tom II. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 154.

41 Calviño, C. i Clar, J. (1999). *Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular*. Ed. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma. Pàg. 35.

42 Font, B. (1978). *Historia de Lluçmajor*. Tom III. Gràfiques Miramar. Palma. Pàg. 183.

ELS NOMS DE LES VARIETATS TRADICIONALS D'ALGUNES ESPÈCIES HORTÍCOLES A MALLORCA

Jaume Fornés Comas i Antoni Ordinas Garau

Introducció

L'illa de Mallorca té, igual que altres indrets de la conca mediterrània, una gran riquesa pel que fa a espècies i varietats cultivades, fet que es pot constatar en els diferents conreus, ja siguin cereals, arbres fruiters, hortalisses, etc. En aquesta ocasió ens centrarem en la riquesa onomàstica relativa a les varietats d'algunes espècies hortícoles que tradicionalment s'han cultivat al llarg del temps i que encara perduren a les nostres hortes, malgrat les greus dificultats de moltes per mantenir-s'hi.

El paisatge hortícola de Mallorca es troba cada vegada més concentrat en uns quants indrets, entre els quals destaquen el pla de Sant Jordi, les marjals de sa Pobla i Muro, així com algunes àrees dels municipis de Manacor i Felanitx. No obstant això, en aquests paratges s'ha apostat per una agricultura de caire productivista que prioritza unes quantes espècies i varietats. D'aquesta forma, durant els darrers anys s'han introduït noves varietats, de la mateixa manera que en altres àrees hortícoles de la Mediterrània, fet que suposa tant una uniformització dels cultius com l'empobriment de la riquesa varietal que generacions de pagesos havien anat seleccionant i millorant.

Allunyats d'aquesta agricultura amb una clara vocació de mercat, perviuen a Mallorca els horts familiars, que són dipositaris dels coneixements transmesos al llarg del temps i que, amb l'objectiu prioritari de produir per a l'autoconsum, han permès la conservació d'un gran nombre de varietats que difícilment tenen cabuda als mercats, per les exigències que s'han anat imposant els darrers anys i que es resumeixen en la uniformització de la forma, el color i les dimensions dels fruits. Paral·lelament al cultiu d'aquests petits horts familiars, també els darrers anys ha sorgit un moviment entre els joves pagesos i consumidors, amb la intenció de revalorar les varietats locals per fer-se un lloc en determinats segments de mercat, fet que repercuteix en la seva conservació en una dinàmica en què tant els coneixements tradicionals com l'agrobiodiversitat van engrandint un nínxol que no es pot menystenir.

Tot i que el cultiu de les varietats tradicionals és en mans majoritàriament dels pagesos i d'aquells *hobby farmers* que practiquen l'agricultura a temps parcial i com a activitat de lleure, cal destacar el paper dels consumidors, imprescindibles en aquesta tasca que permet que els cultius no es vegin arraconats de forma marginal, ja que la justa remuneració que puguin percebre els productors per aquestes varietats hortícoles garantirà que es puguin continuar cultivant i que se n'incrementi el coneixement i la difusió, i al mateix temps es multipliqui la sensibilitat per mantenir aquest ric patrimoni agrícola i cultural.

D'altra banda, aquesta iniciativa no s'ha de percebre com una agricultura ancorada en el passat i que ja practicaven els nostres padrins, sinó com una activitat que, aprofitant els sabers tradicionals, la selecció i millora de les varietats adaptades al territori, així com els coneixements científics actuals, pretén arribar a un equilibri que permeti avançar en un model d'agricultura més respectuós, sense que suposi la destrucció i l'arraconament de la tradició en l'agricultura que fins fa poc era el principal mitjà de subsistència de la nostra societat illenca.

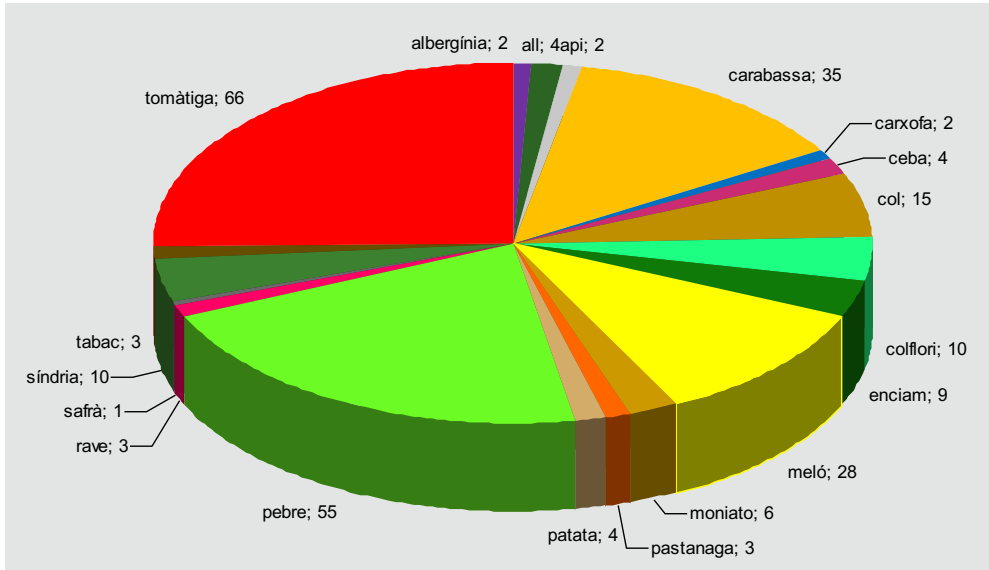
Objectiu, fonts i metodologia

El principal objectiu és acostar-nos a les varietats tradicionals de determinades espècies hortícoles des d'un punt de vista onomàstic, per destacar la riquesa de fitònims que fa que, gràcies a la gent del camp, la nostra llengua sigui més rica i diversa. Tot seguit presentam la recolecció dels noms de les varietats tradicionals d'algunes espècies hortícoles que es cultiven o s'han cultivat a Mallorca: albergínia (*Solanum melongena*), all (*Allium sativum*), api (*Apium graveolens*), carabassa (*Cucurbita sp*, *Lagenaria sp*, *Luffa cylindrica*), carxofa (*Cynara scolymus*), ceba (*Allium cepa*), col (*Brassica oleracea*), colflori (*Brassica oleracea*), meló (*Cucumis melo*), moniato (***Ipomoea batatas***), pastanaga (*Daucus carota*), patata (*Solanum tuberosum*), pebre (*Capsicum annuum*), rave (*Raphanus sativus*), safrà (*Crocus sativus*), síndria (*Citrullus lanatus*), tabac (*Nicotiana sp*) i tomàtiga (*Lycopersicon esculentum*).

146 | Per a la realització d'aquesta tasca, hem consultat diverses fonts, algunes d'orals —bàsicament pagesos i persones dedicades a la recuperació i conservació de les varietats tradicionals—, i també escrites, a partir d'algunes llistes proporcionades per l'Institut de Recerca i Formació Agrària i Pesquera (IRFAP), el Jardí Botànic de Sóller, l'Associació per al Foment, Conservació i Producció de Vegetals Autòctons i Tradicionals de les Illes Balears, complementades amb la consulta de diverses obres, com el *Diccionari català-valencià-balear*, *Die Balearen*, i el *Catàleg de l'Exposició Balear Agrícola i Pecuarià* celebrada a Manacor el 1897, entre d'altres.

El resultat obtingut és un corpus onomàstic força extens, fruit, a més, del treball de camp amb visites a nombrosos horts, contrastat amb la consulta de bibliografia diversa. Entre els fitònims recollits n'hi pot haver alguns que corresponguin a una mateixa varietat i que, per tant, es tracti de sinonímies que no hem pogut detectar o que identifiquin alguna varietat que temps enrere es va cultivar a l'illa per un breu espai de temps i que, pel fet de figurar en documents que parlen de l'agricultura d'abans de l'arribada de les varietats comercials i millorades, els hem inclòs en aquest recull, o bé que hagin estat introduïdes més recentment, però que han estat «batiades» pels pagesos amb un nom singular que difícilment ens faci pensar en el seu caràcter no tradicional. Tot i així, segurament amb el temps i com a resultat de les trobades amb pagesos arran d'altres línies d'investigació amb les quals treballam, no descartam que puguin aparèixer altres noms que enriquirien el recull que aquí es presenta.

Aplec i recompte

El recompte final de les 19 espècies d'hortalisses que tradicionalment es conreen a Mallorca és de 181 noms de varietats més 78 variants. A continuació es detallen, per a cada una de les espècies, el diferents fitònims, amb indicació del total de denominacions i variants:

Un nom de varietat d'albergínia (*Solanum melongena*), més una variant:

Mallorquina/morada.

Dos noms de varietats d'all (*Allium sativum*), més dues variants:

Mallorquí/vermell/morat, maltès.

Dos noms de varietats d'api (*Apium graveolens*):

De fulla blanca, de fulla vermella.

Dos noms de varietats de carxofa (*Cynara scolymus*):

Blanca, negra.

Tres noms de varietats de ceba (*Allium cepa*), més una variant:

Blanca/mallorquina, boba, valenciana.

Tres noms de varietats de moniato/boniato/monei/monyaco/muniaco (*Ipomoea batatas*), més tres variants:

Blanc/groc de pell blanca, groc/groc de pell vermella, vermell/de pasta vermella.

29 noms de varietats de carabassa (*Cucurbita sp, Lagenaria sp, Luffa cylindrica*), més sis variants:

Allargada, bomba, de bolla, de botella/de vi/vinatera/vinera/de vinar/de pelegrí, de cabell d'àngel, de caçar, de cuinar, de cuinar grossa, de cuinar llarga, de cuinar petita, de cul de mandil/de boina, de cul de morter, de decorar, de formatge, de fregall, de menjar, de patata, de porc, de turbant, de violí, d'encarabassat, grapel·losa, grossa de conserva, llarga, mallorquina, petita, rodona, sobrassada, violina.

Nou noms de varietats de col (*Brassica oleracea*), més sis variants:

Borretxona/borritxona/borratxó gros, borratxó petit/de set setmanes/borratxó de set setmanes, caputxina/caputxona/de caputxa, cor de bou, de cabdell, de tot l'any, morada, primerenca, volando.

Nou noms de varietats de col·flori (col-i-flor) (*Brassica oleracea*), més una variant:

De fulla d'espasa, de la Puríssima, de mig temps, de Nadal, de Sant Antoni, de Sant Josep, de Tots Sants, del Ram/de Pasqua, d'orella d'ase.

Sis noms de varietats d'enciam (*Lactuca sativa*), més tres variants:

148

Arrissada blanca d'hivern/revull(reüll) d'hivern, blanc, de col, de tres ulls/d'estiu, d'estiu de fulla llarga, d'orella d'ase/d'hivern.

21 noms de meló (*Cucumis melo*), més set variants:

Aiguardenter, americà, bif, blanc, blanc retxat, calapoter/calàpot, claudio, de gra d'arròs, de la mel, de pinyol de blat, de set tallades, eriçó, fei/de tot l'any/d'estojar/de Nadal, fei groc/groc/groc llarg, groc tardà/groc de tot l'any, mellizo (bessó), pell de melicotó, pelut, rei francès, tendral, valencià tardà tendral.

Nou noms de varietats de síndria (*Citrullus lanatus*), més una variant:

Allargada, de pinyol blanc, de pinyol de careta/de careta, de pinyol negre, de pinyol negre gros, de pinyol ros, de pinyol vermell, de pinyoli, retxada.

Un nom de pastanaga (safannària/safarnària) (*Daucus carota*), més dues variants:

Negra/negra mallorquina/morada.

Quatre noms de patata (*Solanum tuberosum*):

Bufè de Vic, camprodon, de can Cristo, de fulla de noguer.

26 noms de pebre (*Capsicum annum*), més 29 variants:

Blanc (tendre)/blanc de Muro/blanc mallorquí/dolç/prim de Sant Jordi/ros/ros prim/verd, blanc d'Oriola (tendre)/d'Oriola, blau/de matances/moreno/moreno mallorquí/negre/vermell/vermell de torrar, bord, coent/fort/de banqueta/de cirereta, coent de fulla d'olivera, de banya, de banya de cabra, de bec de gorrió, de cera/d'envinagrar, de coa de rata/d'envinagrar/de plàstic, de dàtil, de flamarada de llum, de floreta coent/d'esmorcar, de floreta dolça, de la Reina/sevillà, de la senyora/pebre-domàtiga/nyora, de llengueta, de morro de bou, de perdiueta de moix, de quatre cornalons/de quatre caires/de quatre cantons, de ramellet, de Sóller, de tap de quartí/de fer pebre, llarg, ros gruixat/ros gruixat de Muro/ros de pasta gruixada.

Un nom de rave (*Raphanus sativus*), més dues variants:

Gros/mallorquí/rosat mallorquí.

Un nom de safrà (*Crocus sativus*):

Mallorquí.

Tres noms de tabac (*Nicotiana sp*):

De flor blanca, de flor rosa, de pota.

51 noms de tomàtiga (*Lycopersicon esculentum*), més 15 variants:

Blanqueta, cor de bou, de Banyalbufar, de burot, de can Morei, de carabassa/de la carabassa/de carabasseta/de la pruna/de pruna/de pera/pruna-pera, de casta grossa, de cent flors, de Felanitx, de ferro/de penjar de ferro, de flor rosada, de flor vermella, de fulla de pebrer, de la rosa/rosa/de penjar de la rosa/de penjar rosa, de mamelló, de mata baixa, de mateta, de pebre, de penjar blanca, de penjar de Banyalbufar, de penjar de coll de boc, de penjar de mateta, de penjar grossa, de penjar llarga, de ramell vermell, de ramellet/de penjar, de ramellet de mata baixa, de ramellet de Sant Joan, de ramellet grossa, de ramellet plana, de Sant Pere, de senyal de gall, de s'Horta, de trespol, de Valldemossa/valldemossina, forastera, fulla de pebrer, grossa d'en Tomeu, mandarina, marrona, moltamel/muchamiel/mutxamel, morada/de morada, mumare, ramellet de Campanet, ramellet de can Sobrassada, ramellet de tres cantons, ramellet de Lloret, rastrera, retxada, roja, valenciana.

Classificació

El resultat de la classificació dels noms de les varietats, d'acord amb l'anàlisi realitzada, es detalla de la forma següent:

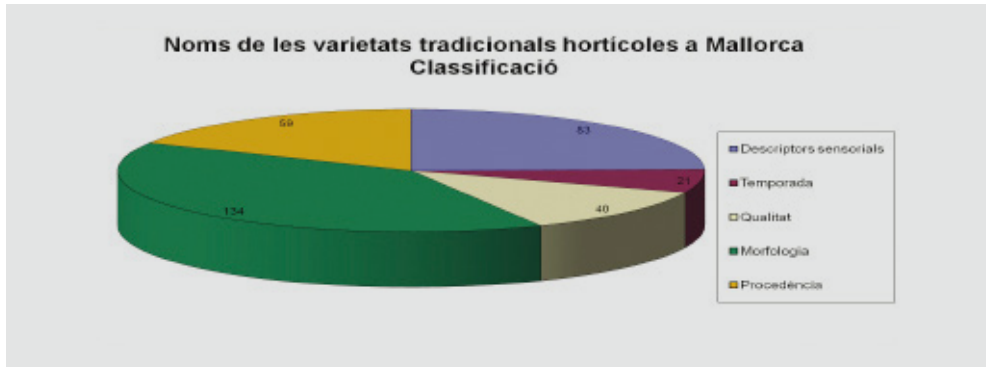
Noms que genèricament serveixen de descriptors sensorials.

Noms que fan referència a la temporada òptima per a la recollecció de l'hortalissa.

Noms que al·ludeixen a la qualitat.

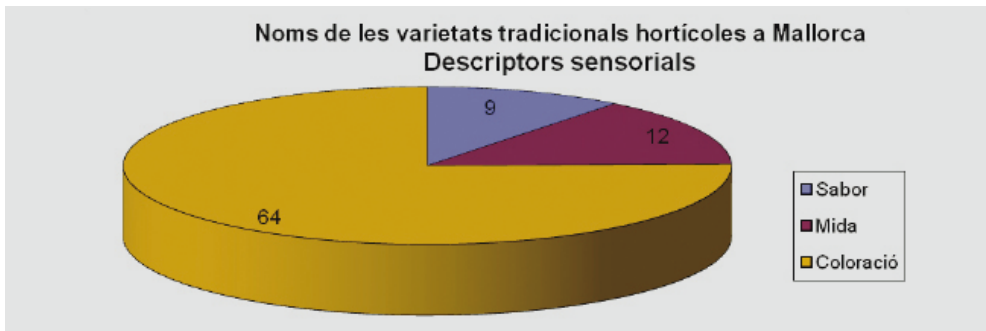
Noms que informen sobre la morfologia.

Noms que indiquen la procedència o origen de la varietat (toponímica o antroponímica).

Descriptors sensorials

150 | S'han classificat les hortalisses atenent la coloració, el sabor i la mida com a descriptors sensorials. El que representa un major nombre de fitònims fa referència a la coloració, amb 64 noms i quasi una dotzena de tipologies cromàtiques, mentre que la mida i el sabor no són tan destacats. En total, s'utilitzen 83 noms que fan referència als aspectes assenyalats.

Coloració

Blanc: *blanqueta, de fulla blanca, blanca (2), arissat blanc d'hivern, blanc (3), blanc retxat, groc de pell blanca, blanc de Muro, blanc mallorquí, de pinyol blanc, de flor blanca, de penjar blanca.*

Vermell: *vermell (3), de fulla vermella, groc de pell vermella, de pasta vermella, vermell de torrar, de pinyol vermell, de flor vermella, de ramell vermell.*

Roig: *roja.*

Rosa: *rosat mallorquí, de flor rosa, de flor rosada, rosa, de penjar rosa.*

Negre: *negra (2), negra mallorquina, moreno, moreno mallorquí, negre, de pinyol negre, de pinyol negre gros.*

Blau: *blau.*

Verd: *verd.*

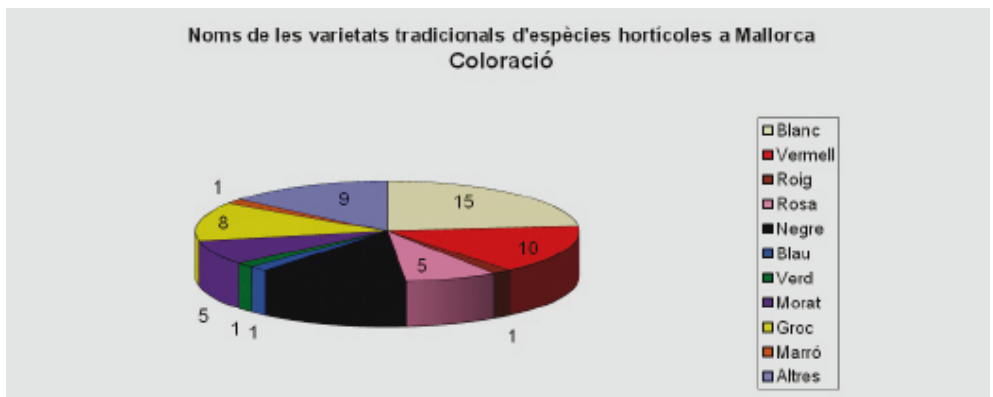
Groc: *fei groc, groc (2), groc llarg, groc tardà, groc de tot l'anys, groc de pell blanca, groc de pell vermella.*

Marró: *marrona.*

Morat: *morada (4), morat.*

Altres: *blanc retxat, ros, ros prim, ros gruixat, ros gruixat de Muro, ros de pasta gruixada, de pinyol ros, retxada (2).*

Tot i la variada gamma cromàtica representada, la major freqüència es concentra entorn dels noms relatius al blanc, vermell, negre i groc, mentre que el blau, verd, roig i marró esdevenen gairebé residuals.

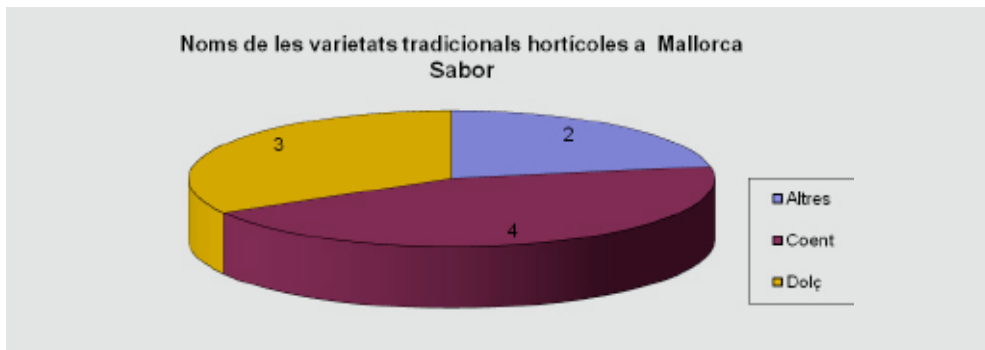
Sabor

Un total de 9 noms de les varietats fan referència al sabor, referint-se a parts iguals a la dolçor i a la coentor.

Dolç: *de la mel, dolç, de floreta dolça.*

Coent: *coent, coent de fulla d'olivera, de floreta coent, nyora.*

Altres: *aiguardenter, fort.*

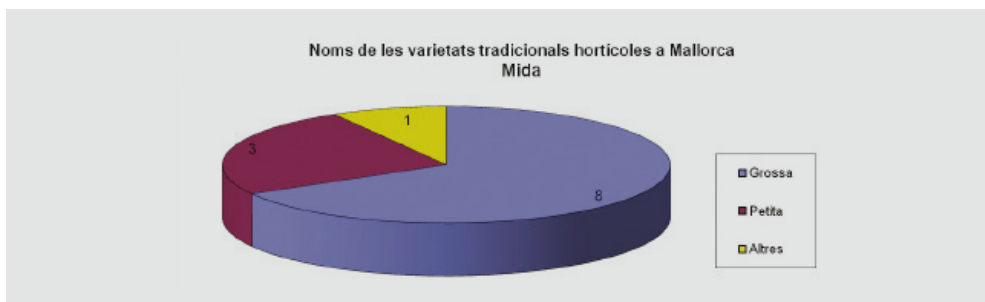
Mida

S'empren 12 denominacions que fan referència a la mida de l'hortalissa i bàsicament per especificar la seva casta grossa. Només dues denominacions es refereixen a la casta petita.

Grossa: *de cuinar grossa, grossa de conserva, borratxó gros, gros, de casta grossa, de penjar grossa, de ramellet grossa, grossa d'en Tomeu.*

Petita: *de cuinar petita, petita, borratxó petit.*

Altres: *de set tallades.*

Temporada

Hem classificat un total de 21 noms relatius a la temporada de maduració de l'hortalissa, mitjançant els adjectius primerenc i tardà, tot i que només amb tres noms, així com els noms que fan referència a l'estació de l'any, com hivern i estiu, o a la relació amb alguna festa religiosa senyalada en el calendari com a un referent, com Pasqua, Nadal, etc.

Primerenc: *primerenca*.

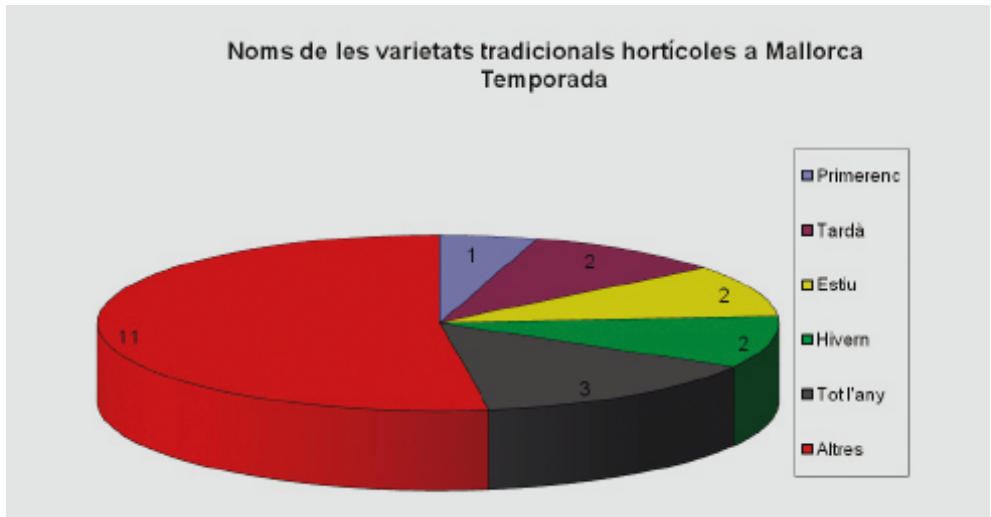
Tardà: *groc tardà, valencià tardà tendral*.

Estiu: *d'estiu, d'estiu de fulla llarga*.

Hivern: *arrissat blanc d'hivern, d'hivern*.

Tot l'any: *de tot l'any (2), groc de tot l'any*.

Altres: *de set setmanes, borratxó de set setmanes, de la Puríssima de mig temps, de Nadal, de Sant Antoni, de Sant Josep, de Tots Sants, del Ram/de Pasqua, de Nadal*.

Qualitat

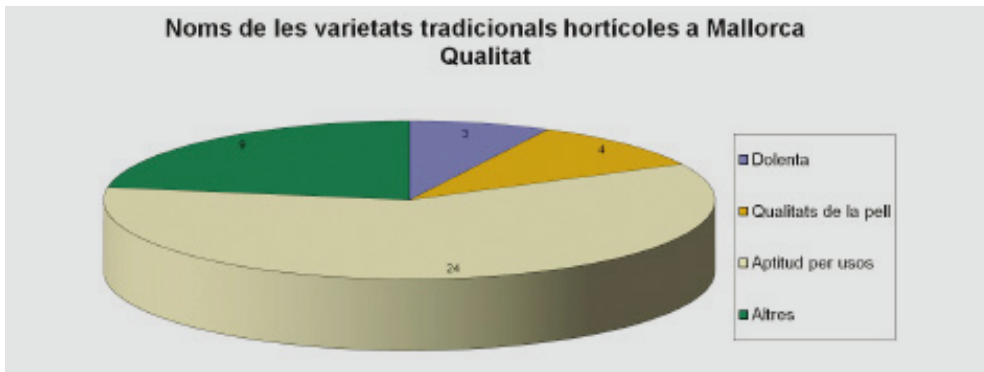
Pel que fa a la qualitat, la classificació se centra en l'aptitud per a diferents usos, així com en la qualitat de la pell i la mala qualitat. En total es detallen 40 noms i la majoria fan referència a les possibilitats a la cuina i a la forma de conservació, mentre que són poques les referències a la mala qualitat.

Mala qualitat: *de porc, boba, volando*.

Qualitats de la pell: *pell de melicotó, pelut, groc de pell blanca, groc de pell vermella*.

Aptitud per a usos: *de caçar, de cuinar, de cuinar grossa, de cuinar llarga, de cuinar petita, de decorar, de fregall, de menjar, d'encarabassat, grossa de conserva, de matances, vermell de torrar, d'envinagar, d'esmorcar, de fer pebre, de penjar de ferro, de penjar blanca, de penjar de Banyalbufar, de penjar de coll de boc, de penjar de mateta, de penjar grossa, de penjar llarga, de penjar, de trespol*.

Altres: *de patata, de plàstic, d'estojar, fei, fei groc, tendral, valencià tardà tendral, blanc tendre, bord*.

Morfologia

Les referències a la forma són les més nombroses pel que fa a les horticoles que hem classificat. En total s'utilitzen 134 noms per referir-se a la morfologia, fet que ens indica la importància que té a l'hora d'alludir a l'hortalissa i la facilitat amb què els pagesos la identifiquen amb aspectes com alguna part del cos, principalment de qualche animal molt relacionat amb l'activitat agroramadera, amb els animals pròpiament dits, o majoritàriament amb un vegetal que els pugui ser familiar i que sigui alhora força descriptiu, com també amb fruites, objectes, etc.

Parts del cos: *de cul de mandil, de cul de morter, cor de bou, d'orella d'ase, de tres ulls, d'orella d'ase, bif, bessó, de bec de gorrió, de coa de rata, de llengueta, de morro de bou, de perdiueta de moix, de careta, de pota, de mamelló, cor de bou, de penjar de coll de boc, de senyal de gall.*

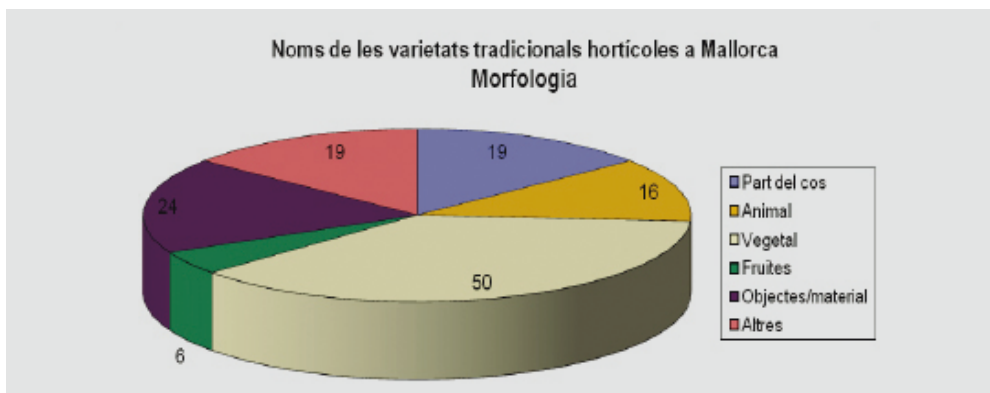
Animals: *cor de bou, d'orella d'ase (2), calapoter, calàpot, eriçó, de banyeta, de banya, de banya de cabra, de bec de gorrió, de coa de rata, de morro de bou, de perdiueta de moix, cor de bou, de penjar de coll de boc, de senyal de gall.*

Vegetals: *de fulla blanca, de fulla vermella, de patata, de fulla d'espasa, de col, tres ulls, d'estiu de fulla llarga, de gra d'arròs, de piñol de blat, pell de melicotó, de fulla de noguer, coent de fulla d'olivera, de floreta coent, de floreta dolça, pebre-domàtiga, de ramellet, de piñol blanc, de piñol de careta, de piñol negre, de piñol negre gros, de piñol ros, de piñol vermell, de piñolí, de flor blanca, de flor rosa, de carabassa, de la carabassa, de carabasseta, de cent flors, de flor rosada, de flor vermella, de fulla de pebrer, de la rosa, de penjar de la rosa, de mata baixa, de mateta, de pebre, de penjar de mateta, de ramell vermell, de ramellet, de ramellet de mata baixa, de ramellet de Sant Joan, de ramellet grossa, de ramellet plana, fulla de pebrer, ramellet de Campanet, ramellet de can Sobrassada, ramellet de Lloret, ramellet de tres cantons.*

Fruïtes: *de cirereta, de dàtil, de la pruna, de pruna, de pera, mandarina, pruna-pera.*

Objectes/materials: *bomba, de bolla, de botella, de vi, vinera, de vinar, de boina, de cul de morter, de formatge, de cul de mandil, de turbant, de violí, sobrassada, violina, de cabdell, de fulla d'espasa, de cera, de quatre cornalons, de quatre caires, de quatre cantons, de tap de quartí, de burot, de ferro, de penjar de ferro.*

Altres: *allargada, de cuinar llarga, llarga, rodona, volando, arrissat blanc d'hivern, revull, groc llarg, de flamarada de llum, prim de Sant Jordi, ros prim, llarg, ros gruixat, ros gruixat de Muro, ros de pasta gruixada, allargada, de penjar llarga, de ramellet plana, rastre.*

Procedència

S'utilitzen un total de 59 noms per referir-se a la procedència o origen de la varietat, ja sigui a través de l'antropònim o del topònim; aquest darrer cas és el més significatiu.

Procedència (antropònim)

Els antropònims sumen 18 noms, els quals s'han classificat per malnom, cognom, prenom, personatges i personatges religiosos. De les cinc categories utilitzades la més utilitzada és la dels personatges religiosos, en què s'observa la coincidència de la temporada de maduració amb el santoral. No obstant això, també es pot trobar qualche al·lusió al santoral a través dels topònims.

Malnom: *de can Cristo, ramellet de can Sobrassada.*

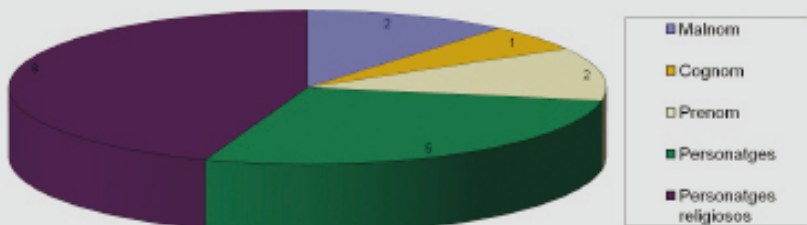
Cognom: *de Can Morei.*

Prenom: *claudi (claudio), grossa d'en Tomeu.*

Personatges: *de pelegrí, rei francès, de la reina, de la senyora, mumare.*

Personatges religiosos: *de cabell d'àngel, de la Puríssima, de Sant Antoni, de Sant Josep, de Tots Sants, prim de Sant Jordi, de ramellet de Sant Joan, de Sant Pere.*

Noms de les varietats tradicionals horticoles a Mallorca
Procedència (antropònim)

Procedència (topònim)

Per a les hortalisses és força habitual la utilització del topònim per indicar l'origen o procedència. Es refereixen, bàsicament, al poble o municipi on s'hagi pogut localitzar la varietat o bé el lloc en què es cultivava de forma important temps enrere i del qual va agafar el nom, encara que després s'hagi estès per altres indrets. Altres fan referència al lloc o pos-

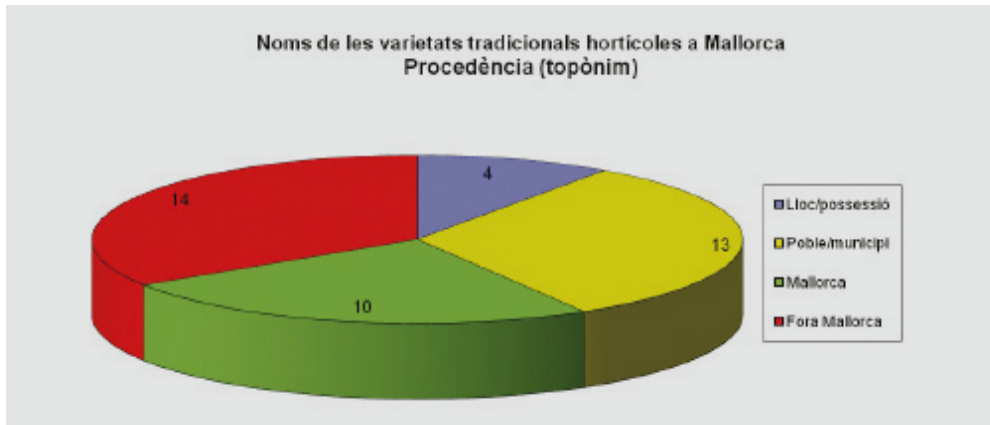
sessió (topònims menors), i de forma genèrica a la condició de pertànyer a Mallorca, tot i que també a la seva procedència forana. S'indica la procedència en 41 casos.

Lloc/possessió: *de can Cristo, de Can Morei, marrona (de Son Marron), ramellet de can Sobrassada.*

Poble/municipi: *blanc de Muro, prim de Sant Jordi, de Sóller, ros gruixat de Muro, de Banyalbufar, de Felanitx, de penjar de Banyalbufar, de ramellet de Sant Joan, de s'Horta, de Vallde-mossa, valldemossina, ramellet de Campanet, ramellet de Lloret.*

Mallorca: *mallorquina (3), mallorquí (3), negra mallorquina, blanc mallorquí, moreno mallorquí, rosat mallorquí.*

Fora de Mallorca: *maltès, valenciana (2), americà, valencià tardà tendral, bufé de Vic, campodron (?), blanc d'Oriola, d'Oriola, sevillà, forastera, moltamel, muchamiel, mutxamel.*

Conclusions

De l'anàlisi del corpus onomàstic fins aquí descrit queda palesa la riquesa i diversitat, fruit d'un important patrimoni agrícola i cultural. Al marge de la importància que té la preservació d'aquestes varietats per a una gastronomia de qualitat i del factor d'identitat que li confegeix, des del punt de vista onomàstic es constata que moltes denominacions són compostes i estan constituïdes per un descriptor format per dues o més paraules, la qual cosa les fa susceptibles de ser classificades per més d'una entrada. A això cal afegir encara el gran nombre de sinonímies i homonímies, atès que una mateixa varietat pot ser coneguda per diversos noms o, per contra, varietats diferents poden coincidir amb una mateixa denominació, fets que, en qualsevol cas, indiquen la pluralitat i complexitat d'aquest corpus. Així mateix, hom pot comprovar que les espècies amb més varietats tradicionals i, per tant, amb més riquesa onomàstica són la tomàtiga, el pebre, la carabassa i el meló. També que per diferenciar les varietats s'empren bàsicament i per aquest ordre: morfologia, descriptors sensorials (color, sabor, mida del fruit, etc.), indicadors de procedència,

qualitat i temporada de fructificació. Dins la morfologia, destaquen els noms que utilitzen referències al món vegetal, mentre que la coloració és el descriptor sensorial més utilitzat. De fet, els colors que més apareixen són el blanc, el negre, el vermell i el groc, mentre que paradoxalment a penes apareix el verd. Quant a la grandària, són més abundants les referències a la mida grossa que a la petita i pel que fa a les referències al sabor destaquen la dolçor i la coentor. D'altra banda, per indicar la procedència s'usen més els topònims que els antropònims, i entre aquests darrers destaquen les referències a personatges, especialment els religiosos. Pel que fa als topònims, predominen els illencs sobre els forans, i els més abundants són els relatius a pobles. Respecte a la qualitat, la principal referència és l'aptitud per a un ús determinat, i a l'hora d'indicar la temporada, no en destaca cap en especial, si bé s'observa un major nombre de referències a festivitats o moments dispersos en el calendari agrícola.

Bibliografia i fonts

- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1963): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll.
- ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1869-91): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma: Grup Serra.
- CANYELLES CRESPI, M. [et al.] (2003): *Sa Pobla. La gent, el medi, la història*. Ajuntament de sa Pobla.
- GÓNZALEZ, J. M. (coord.) (2009): *Manual para la utilización y conservación de variedades locales de cultivo. Valorización, comercialización y producción*. Sevilla: Red Andaluza de Semillas «Cultivando Biodiversidad».
- GONZÁLEZ, J. M.; VALERO, T. (coord.) (2008): *Manual para la utilización y conservación de variedades locales de cultivo, frutales y leñosas*. Sevilla: Red Andaluza de Semillas «Cultivando Biodiversidad».
- ROSELLÓ, J.; SORIANO, J. J. (2010): *Com i per què obtindre les teues pròpies llavors. Manual per a agricultors ecològics*. Sevilla: Red de Semillas «Resembrando e Intercambiando».
- Inventario Nacional de Recursos Fitogenéticos*. Centro de Recursos Fitogenéticos. Instituto Nacional de Investigación y Tecnología Agraria y Alimentaria.
- (1898): *Exposición balear agrícola y pecuaria* celebrada en Manacor en septiembre de 1897.
- Associació per al foment, conservació i producció de vegetals autòctons i tradicionals de les Illes Balears. Institut de Recerca i Formació Agrària i Pesquera (IRFAP)*. Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient i Territori. Direcció General de Medi Rural i Marí.
- Jardí Botànic de Sóller*.
- Slow Food Illes Balears*.

Servei
Lingüístic

G CONSELLERIA
O CULTURA,
I PARTICIPACIÓ
B I ESPORTS
/ DIRECCIÓ GENERAL
POLÍTICA LINGÜÍSTICA

GO
Gabinet
d'**Onomàstica**